

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK ZA KOMPARATIVNU KNJIŽEVNOST
IVANA LUČIĆA 3

Cur(k)e II: pregovaranje s kulturom

DIPLOMSKI RAD

MENTORI:

dr.sc. Dean Duda

dr.sc. Maša Grdešić

STUDENTICA:

Lana Pukanić

Lipanj 2011.

*Hvala Antoniji, Mariji i Ziti,
Vatroslavu, Barbari i Katarini,
V. Gimnaziji, Obrtničkoj školi za osobne usluge
i Školi primijenjene umjetnosti i dizajna.*

Za Anju.

OPASKA PRIJE POČETKA

Ovom diplomskom radu prethodio je seminarski rad naslova „Cur(k)e: kulturne prakse adolescentica“, koji sam za kolegij prof. Maše Grdešić pisala 2006.

U tom sam radu o adolescenticama razmišljala kroz prizmu ženskog tinejdžerskog prijateljstva i odatle je potekao termin "cur(k)e". Za mene, pišem u uvodu, taj pojam u svojoj punoći egzistira „[u] grupi prijateljica istih godina, gotovo uvijek u množini. "Bok, curke!", "Idemo, curke!"; mi, curke: samo jedno 'k' više od 'cure' simbolizira i jača koheziju nekog ženskog društva.“. Istovremeno, "curka" ima „i svoju mračniju stranu“, odnosno negativne konotacije, kad se koristi da bi se neku djevojku podcjenjivački ocijenilo kao stereotipnu, tipičnu, običnu.

Na kraju je uvoda objašnjenje znakovne intervencije: „[s]lovo 'k' u naslovu i ostatku teksta ostalo je u zagradi da bi označilo malen, ali nepremostiv generacijski jaz i nemoć potpunog približavanja jednoj skupini i mentalitetu kojem se više ne pripada“.

Radove povezuje fokus njihova interesa – ženska adolescencija i (popularna) kultura, no perspektive im se uvelike razlikuju. Ovaj je rad s jedne strane dekonstrukcija prethodnoga, pa tako i revizija njegovih pogrešaka i naivnosti (poput one u posljednjoj citiranoj rečenici), a s druge okretanje meni novom setu problema, u želji da zahvatim šire i dublje te pokušam sustavnije promisliti neke prije tek ovlaš dotaknute ideje.

Stoga je ovo i nastavak i ponovni, sasvim novi pokušaj; „cur(k)e II“.

UVOD	1
0. VRLO KRATAK UVOD U DJEVOJAČKE STUDIJE	3
0.1 POVIJESNI RAZVOJ/MEĐAŠI	3
1. CUR(K)A U PATRIJARHATU: UČENJE KAKO NE RADITI STVARI	8
1.1 „UNUTARNJA KOLONIZACIJA“: PSIHOLOŠKA IMPLEMENTACIJA RODNIH ULOGA I ODRŽAVANJE PATRIJARHATA	8
1.2 KULTURA MAZOHIZMA	14
2. CUR(K)A I (POPULARNA) KULTURA: BORBA ZA IDENTITET	29
2.1 CAJKE, ROCK, ROD: POGLED U REZULTATE ANKETE	31
2.2 CUR(K)A I ALTERNATIVNA GLAZBA: TKO IMA MONOPOL NA BIJES?	39
2.3 ISPREPLITANJE: „I FORMIRALI SU ME KO JEBENU OSOBU“	45
2.4 RATOVI DJEVOJAKA	49
3. CUR(K)A, MODA, INTERNET, DJEVOJAŠTVO: PRIČA O TAVI GEVINSON	55
ZAKLJUČAK	80
POPIS LITERATURE	82

Gendering is our first, and most persistent, instrument of abstraction. That's the most primitive theoretical tool. Both capitalist and worker are within it, coloniser and colonised are within it. Any kind of academic work is incorrect if not gendered. There are people who think that only women and queers ought to be talking about this kind of thing. For me that is wrong. I say to my students: just remember that whatever you are researching will be incorrect if you don't take this into consideration: gender it.

Gayatri Chakravorty Spivak

Half victims, half accomplices, like everybody else.

Jean-Paul Sartre

Don't create
Don't rebel
Have intuition
Can't decide

Typical girls get upset too quickly
Typical girls can't control themselves
Typical girls are so confusing
Typical girls - you can always tell
Typical girls don't think too clearly
Typical girls are unpredictable

Typical girls are looking for something
Typical girls fall under spells
Typical girls buy magazines
Typical girls feel like hell
Typical girls worry about spots, fat, and natural smells
Stinky fake smells

Can't decide what clothes to wear
Typical girls are sensitive
Typical girls are emotional
Typical girls are cruel and bewitching
She's a femme fatale
Typical girls stand by their man
Typical girls are really swell
Typical girls learn how to act shocked
Typical girls don't rebel

Who invented the typical girl?
Who's bringing out the new improved model?
And there's another marketing ploy
Typical girl gets the typical boy

The Slits, *Typical Girls*

UVOD

Marija: Ali svi spotovi od tih nekih, ono, Miley Cyrus, čovječe, Britney, možeš čak reći i Pink, sve u spotu su napravljene pod a, da su lijepe, pod b, da su što mršavije, pod c, da su polugole i da se za njima, ne znam, žudi, sve je rozo, sve je ne znam kakvo, mislim... Ili zamisli spot u kojem je frajer gol. I pjeva. To bi ti bilo, onak, frajer je u gaćicama, evo, frajer je u kupaćem kostimu, sjedi na plaži i pjeva. (Smijeh.) Bilo bi, ono, Isuse Kriste šta nije u redu s tobom?! I onda druga scena, on pjeva i valja se po pijesku... (Jaki smijeh.) Bilo bi ti, onak, „ovo je bolesno“! Ali kad gledaš: ženska, sjedi u kupaćem, valja se po pijesku..

Antonija: Shakira..

Marija: ... trči po plaži, jaše na konju, u kupaćem... (Jaki smijeh.) dođe ti da se... to je onak, totalno... kultura ta.¹

Tko su adolescentice, svima znane kao cur(k)e? Kako se one ponašaju, čime se bave i što vole?

I tko kaže da je tako?

Polazeći od ovih pitanja, rad koji slijedi bavit će se kulturnim konstruktima cur(k)e i praksama živućih, dišućih djevojaka te kompleksnim suživotom i ispreplitanjem tog „izmišljenog“ i „stvarnog“. Procese kojima se djevojkama nameću određeni ideali i stereotipi djevojaštva te oblike njihovih reakcija na iste – submisije i otpora – nazivam pregovaranjem s kulturom.

Kultura je, naravno, „jedna od dvije ili tri najsloženije riječi“ (Williams cit. u Duda 7) u mnogim jezicima, pa tako i našem (za trančiranje pojma vidjeti: Duda 7-16). U ovom će tekstu značiti više stvari – na trenutke će ona biti sinonim za popularnu kulturu, na trenutke izjednačena s određenim, specifično strukturiranim diskursom, a većinu vremena označavat će široku i apstraktno-konkretnu ideju svakodnevne urbane stvarnosti, punktirane i isprijecane kakofonijom različitih medija, glasova i znakova.

Svo će vrijeme kultura značiti i kulturu društva i kulturnog kruga u kojem živimo, a koja je toliko natopljena patrijarhalnom ideologijom da između „kultura“ i „patrijarhat“ u cijelom radu stoji znak jednakosti.

Glas koji oblikuje ovaj tekst, moj glas, nipošto nije akademski i analitički neutralan. Tekst nastaje iz svijesti obojane feminizmom, koji niti mogu niti želim utišati, i to smatram neophodnim naglasiti zbog ključne odrednice ovog rada – njegove usidrenosti u hrvatskoj stvarnosti, u kojoj feminizam stanuje u getu.

Ta se usidrenost vidi i u metodologiji rada (oslanja se na anketu provedenu u trima zagrebačkim srednjim školama i intervju s četiri gimnazijalke), kao i u korištenim primjerima, osim u 3. poglavlju.

¹ Isječak iz razgovora vođenog 28.11.2010. s Anjom (17), Antonijom (18), Marijom (18) i Zitom (17), maturanticama V. gimnazije u Zagrebu.

Rad stoga nastaje na presjecištu kulturalnih studija i feminističke teorije i prakse, tj. ženskih studija, ali ja bih ga radije i preciznije svrstala u jedno u nas slabo istraženo područje, ono djevojačkih studija. Mary Celeste Kearney naglašava kako djevojački studiji imaju iznimnu političku važnost jer se bave demografskom skupinom koja je stoljećima bila „sustavno marginalizirana, trivijalizirana i eksploatirana“ (2009 21), i to čak u diskursima od kojih se to ne bi očekivalo, poput feminizma. Jennifer Eisenhauer naglašava kako „unutar konstrukcija feminizma kao neke vrste odrastanja, buđenja i teleološkog postajanja ženom, djevojka postaje ženino Drugo, kroz binarnu opoziciju žena-djevojka“ (87) i upozorava da bi djevojku/cur(k)u trebalo razumjeti „ne kao jedinstveno stanje određeno godinama ili ponašanjem, već kao konstantno promjenjiv, diskurzivno konstituiran znak“ (ibid.), kao već uspostavljeni subjekt i tekst s vlastitim kontradikcijama i mnogostrukostima (ibid.), i o njoj pokušavam razmišljati upravo tako.

Naposljetku treba istaknuti da ovaj tekst proizlazi iz, riječima bell hooks, „strastvene politike“; svakako ga obilježava emocionalni angažman, a isti se iščitava i iz poziva Mary Celeste Kearney da baveći se djevojačkim studijima budemo saveznici djevojkama, jer „djevojke ne mogu same svijet učiniti boljim mjestom za žensku mladost“ (2009 22). Iako je takvo pisanje na neki način riskantnije, vjerujem da mu to daje i posebnu vrstu autentičnosti, a stoga, nadam se, i snage.

U poglavlju koje sam označila kao nulto ukratko ću predstaviti djevojačke studije i njihov razvoj. Prvo poglavlje posvetit ću patrijarhatovim mehanizmima oblikovanja i nametanja rodni uloga i modela djevojaštva, a drugo i treće diskusiji djevojačkih pregovaranja s njima.

0. VRLO KRATAK UVOD U DJEVOJAČKE STUDIJE

Djevojačkim studijima (Girls' Studies) nazivamo sve šire interdisciplinarno polje akademskog proučavanja djevojaka² i njihove kulture. Tekstovi i istraživanja te tematike uglavnom nastaju unutar studija sociologije, psihologije, pedagogije, književnosti, povijesti, medija i komunikacija (Kearney 2009 16) te ženskih i kulturalnih studija. Razvijajući se kao akademsko područje od sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, studiji se oslanjaju na dijalog s artikulacijama djevojaštva i aktivnostima djevojaka u popularnoj kulturi. Makar još uvijek prilično marginalni, formalno potpuno neinstitucionalizirani i dugo neutvrđenog naziva (nazivaju se i „girl studies“, „girlhood studies“ i sl.), djevojački studiji u novom tisućljeću dobivaju sve veći zamah i težinu.

0.1 POVIJESNI RAZVOJ/MEĐAŠI

Iako se o adolescenciji i mladeži mnogo pisalo od početka dvadesetog stoljeća (Buckingham 2), djevojke i djevojačka iskustva u tim su radovima bili slabo zastupljeni i do kraja stoljeća ostali neistraženo područje, za što Mary Celeste Kearney nudi dva objašnjenja.

Prvo, i češće ponavljano, jest zatvorenost djevojaka u sferu doma, zbog koje im sociolozi, psiholozi i drugi znanstvenici zaokupljeni adolescencijom nisu mogli pristupiti. No, uvjerljivost tog argumenta nagrizala razvoj situacije nakon Drugog svjetskog rata, kad je prisutnost djevojaka u javnoj sferi naglo porasla, a zapisanost u znanosti ostala jednako neznatna (Kearney 2009 4). Također, ne objašnjava nezainteresiranost akademske zajednice za prikaze djevojaka u književnosti i umjetnosti ili pak za njihovu kulturnu proizvodnju: dnevnike, pisma i ostalo (ibid.). Drugo i uvjerljivije objašnjenje jest da je „reprodukcija patrijarhalnih ideologija kroz povijesnu mušku dominaciju akademskim svijetom doprinijela postojanoj konstrukciji muškog kao normativnog u svim oblicima istraživanja, uključujući one okrenute mladeži“ (ibid.). Zanemarivanost djevojaka stoga je posljedica inherentnog seksizma znanstvene zajednice koju zanimaju isključivo iskustva dečkiju.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća tom se zajednicom prolamaju nezadovoljni glasovi marginaliziranih, a u birminghanskom Centru za suvremene kulturalne studije Angela McRobbie i Jenny Garber pišu kamen temeljac djevojačkih studija. Tekst *Djevojke i supkulture*, objavljen 1976., po prvi put djevojku postavlja pod reflektore kulturalnih studija, propitujući njihovu nevidljivost u mladenačkim supkulturama i znanstvenom govoru o istima te prakse kojima pribjegavaju da bi, pretežito u vlastitim spavaćim sobama, stvorile drugačije oblike otpora (McRobbie i Garber 24). Djevojački studiji rađaju se, dakle, iz susreta feminističke kritike i kulturalnih studija. Bilo je to dvije godine prije zbornika *Women Take Issue. Aspects of Women's Subordination* kojim su autorice iz Centra okupljene u Women's Studies Group „otvori[le] vrata kulturalnih studija feminističkoj politici“ (Duda 88). U 1977. McRobbie je napisala još dva važna rada, o djevojkama iz radničke klase (*The*

² Iako se najviše piše o adolescenticama, Mitchell i Reid-Walsh naglašavaju da je termin „girl“ sveobuhvatan te uključuje barem pet generacija, od sasvim malih djevojčica do starijih žena (20).

Culture of Working-Class Girls) te časopisima za tinejdžerke (*Jackie Magazine: Romantic Individualism and the Teenage Girl*).

Nekoliko godina ranije i s druge strane Atlantika, u jeku Ženskog pokreta, psihologinja Carol Gilligan počela je pisati *In a Different Voice*, knjigu koja će izaći tek 1982., usred žestokog anti-feminističkog *backlasha* (Baumgardner i Richards 173), i usprkos tome u Americi postići izniman uspjeh. Gilligan ističe manjkavosti psiholoških teorija o adolescentskom razvoju dječaka i djevojčica, koje „implicitno prihvaćaju muški život kao normu i ženu kroje od muškog materijala“ (Gilligan 6), te skreće pozornost na tišinu ženskih glasova i njihovu važnost u „održavanju ili transformiranju patrijarhalnog svijeta“ (Gilligan xii). Najutjecajnija je ipak bila postulacija Gilliganove da adolescencija teže pada djevojčicama nego dečkima jer se bore s kontradiktornim društvenim porukama o tome kakve odnose i kako trebaju uspostavljati (Kearney 2006 105). Tu je ideju proširila u sljedećoj knjizi, *Making Connections* iz 1990. (u koautorstvu s Nonom Lyons i Trudy Hammer), pišući kako je doba između 11. i 16. godine „iznimno kritično u životima djevojaka“ (Gilligan cit. u Baumgardner i Richards 174). Njen je rad bio iskra diskursa o „djevojkama u krizi“ koji će zahvatiti Ameriku u nastavku desetljeća.

Upravo su devedesete bile razdoblje najintenzivnijeg razvoja u kratkoj povijesti djevojačkih studija, budući da su djevojke gotovo preko noći postale mnogo vidljivije. Jedan je razlog, prema Kearney, ogroman porast interesa industrija ljepote i mode te medija za adolescentice, a drugi eksplozija ženskih glasova u mladenačkoj i popularnoj kulturi (2009 14). U znanstvenoj je zajednici ta vidljivost omogućena konačnom akademskom legitimacijom kulturalnih studija te feminističkim iščitavanjem potrošačke kulture kao prostora s radikalnim potencijalom (Kearney 2009 14). Posljednje desetljeće dvadesetog stoljeća donosi zanimljive kontradiktornosti, a epicentar svega Sjedinjene su Američke Države.

Devedesete počinju revolucionarnim režanjem pokreta Riot Grrrl, prve ženske mladenačke supkulture, koja poziva na dizanje „revolucij[e] u vlastitom životu svaki dan, smišljanjem i stvaranjem alternativa *statusu quo*“ (Washington D.C. Riot Grrl Manifesto cit. u Aapola et al. 22). Taj DIY glazbeno-feministički pokret nastaje u gradovima Olympia i Washington D.C. u državi Washington, kao odgovor lokalnoj maskulinoj punk sceni i njenom elitizmu, seksizmu i nasilju (Aapola et al. 20). Ne želeći biti dio scene u kojoj ne mogu ni plesati, djevojke uzimaju instrumente u ruke, a pionirski bendovi Bikini Kill i Bratmobile pišu i raspačavaju fanzine, utemeljujući Riot Grrrl filozofiju. Ona se poput požara širi Amerikom³ od djevojke do djevojke, od koncerta do koncerta, u nizu improviziranih djevojačkih fanzina i uz pomoć časopisa *Sassy*, a ukratko glasi: „Ne moraš trpjeti ničija sranja. Budi ono što želiš biti, radi ono što želiš raditi. (...) Ne odustaj od nečega zato ti što netko kaže da to ne možeš ili te ne ohrabruje. (...) Neka se tvoj glas čuje!“ (Riot Grrrl #8 cit. u

³ Američki Riot Grrrl pokret daleko je najveći i najpoznatiji, no ozbiljnu je inačicu imala i Velika Britanija, a predvodile su je bučne Huggy Bear. Zanimljivo je istaknuti da je Velika Britanija imala svojevrsnog predšasnika Riot Grrrl pokreta u grupi (meni dražih) ženskih punk bendova koji nastaju i djeluju krajem sedamdesetih, poput The Slits, The Raincoats, X-Ray Spex, Essential Logic, Au Pairs, itd. S posljednjima se družila sama McRobbie.

Kearney 2006 61). Zauzimajući i subvertirajući načine izražavanja tradicionalno rezervirane za gnjevne mlade muškarce, Riot Grrrl djevojke provode „politizaciju seksualnosti i ženskog identiteta“ (Gottlieb i Wald cit. u Hollows 184), „njegujući afirmativan oblik javnog ženskog izražavanja, koji ne isključuje, ne potiskuje i ne negira legitimitet djevojačkog iskustva niti njegova specifična kulturna oblikovanja“ (ibid.). Pokret uključuje i djevojke u adolescenciji i one na kraju 20-ih, ali i sve druge koje se u njemu pronalaze, te im poručuje da djevojačka ljutnja – na patrijarhat, nepravdu, stereotipe i predrasude – treba biti ne samo izražena, već i glasna, solidarna i zabavna. Ipak, kao što Gottlieb i Wald 1994. predviđaju, zbog svoje određenosti kao nezavisna glazbena scena Riot Grrrl ne uspijeva imati previše snažan kulturni i politički odjek (cit. u Hollows 184) iako se tada još mladim internetom širi cijelim svijetom. No, *mainstreamom* kojeg se Riot Grrrl klonio od 1996. zavladao je nešto drugačija djevojačka snaga: *girl power* britanskih ikona Spice Girls. Iako sam pokret u dvijetisućitima zamire, Riot Grrrl kao inspirativna energija i vjera u moć i glas djevojaka ne nestaje.

Istovremeno, Amerikom hara još jedna, dijametralno suprotna priča o djevojkama. Nastavljajući tamo gdje je Carol Gilligan stala, dr. Mary Pipher 1994. izdaje knjigu *Reviving Ophelia: Saving the Selves of Adolescent Girls (Nova Ofelija: Spasiti bića malodobnih djevojaka* u hrvatskom prijevodu⁴) u kojoj ispisuje svoje iskustvo terapijskog rada s adolescenticama te zaključuje: „[n]ešto se dramatično događa djevojkama u ranoj adolescenciji. Kao što zrakoplovi i brodovi tajanstveno nestaju u Bermudskom trokutu, tako i osobnosti djevojaka nestaju u gomili.“ (13). Pipher upozorava na ranjivost i nemoć djevojaka kao posljedicu „trovačke kulture“ (8), predstavljajući ih zapravo kao njene „nesvjesne žrtve“ (Gonick 12), no ne argumentira dalje tu tezu nego se posvećuje iscrtavanju raznih nevolja koje vrebaju adolescentice. Njen se tekst fokusira na probleme poput niskog samopoštovanja, poremećaja u prehrani, depresije i rizičnog ponašanja te ih povezuje s internalizacijom strukturalnih nejednakosti društva koje nikad nije bilo okrenuto ženama (Aapola et al. 55) i koje ih tjera da žrtvuju svoje istinsko biće kako bi se uklopile (Pipher 38). Knjiga je bila iznimno uspješna: pokrenula je lavinu sličnih tekstova zabrinutih za preživljavanje djevojaka u neprijateljski nastrojenom društvu, uključujući neke koje su napisale same djevojke (poput *Ophelia Speaks: Adolescent Girls Write About Their Search for Self*), pogurnula pitanje adolescentica u centar medijske pozornosti, u talk showove i novine (Mazzarella i Pecora 8), ali i u razgovore na sastancima izviđačica u predgrađu (Baumgardner i Richards 177), te podigla neizbježnu moralnu paniku u dijelu pučanstva (Kearney 2009 15). Baumgardner i Richards smatraju da je razlog tako snažnog odjeka *Nove Ofelije* to što je knjiga „o djevojkama, ali za odrasle“ (177), prvenstveno roditelje s kćerima i žene koje u knjizi pronalaze odgovore na vlastita pitanja.

Sredinom devedesetih (Brown 15), na valu panike oko „krize djevojaštva“, pojavljuje se diskurs o „zločestoj djevojci“ (Mean Girl), koji puni zamah dobiva 2002., s izlaskom čak četiri bitne

⁴ Iako je izdavanje ove knjige pohvalan trud malog izdavača, moram napisati da je prijevod zaista loš.

knjige o djevojačkoj agresiji, od kojih su najutjecajnije⁵ *Odd Girl Out: The Hidden Culture of Aggression in Girls* (prevedena i kod nas kao *Ženski bullying: Skrivena kultura agresije djevojaka prema djevojkama*) Rachel Simmons te *Queen Bees and Wannabees: Helping Your Daughter Survive Cliques, Gossip, Boyfriends, and Other Realities of Adolescence*⁶ Rosalind Wiseman. Ti tekstovi uvode djevojku u tradicionalno muško obilježeno područje proučavanja adolescentske agresije, baveći se fizičkim manifestacijama agresije, ali još više onim skrivenim, psihološkim zlostavljanjem koje djevojke trpe i provode. Radi se, zapravo, o priručnicima za pomoć namijenjenima primarno roditeljima. Iako mnogo moćnije i aktivnije te podlije i manipulativnije nego u Ofelijinom diskursu, djevojke su opet predstavljene kao skupina koja očajnički treba pomoć odraslih da izađe iz krize (Aapola et al. 49).

U novom tisućljeću djevojački studiji postaju sve jači te nastavljaju i kritički propituju nasljeđe prijašnjih desetljeća. Ističe se ograničenost diskursa o djevojkama, kao i pokreta u djevojačkoj kulturi, koji djevojku uvijek zamišljaju kao bijelu, heteroseksualnu zapadnjakinju bez invaliditeta i iz srednje klase (Kearney 2009 19).

Riot Grrrl pokret razvio je neheterocentričnu, nekomercijalnu i (izvan doma) vidljivu žensku mladenačku kulturu, no mogao je to zbog svojih klasnih privilegija (Kearney 2006 66): zbog pripadnosti srednjoj klasi koja djevojci dopušta „potpunije iskustvo, ne strogo podijeljeno u rad i odmor, čime se omogućuje razvoj *osobnog* stila“ (McRobbie i Garber cit. u Kearney 2006 66). Pokret se također često kritizira zbog posvećenosti prvenstveno bijelom ženskom identitetu (Hollows 185).

Nova Ofelija prozivana je zbog propusta Pipherove da među „seksizam, kapitalizam i *lookizam*“ kao probleme s kojima se djevojke susreću uvrsti i rasizam (Aapola et al. 45), implicirajući tako da je knjiga namijenjena samo bijelim djevojkama, tj. da su one ranjivije od djevojaka drugih boja kože ili da njihovi životi predstavljaju univerzalno iskustvo bivanja djevojkom u Americi (ibid.).

U srcu moralne panike o „zločestim djevojkama“ bile su bijele pripadnice srednje klase iz predgrađa, koje su potpuno istisnule govor o tučnjavama i agresiji među crnim i latino djevojkama, no samo su posljednje dvije skupine zaista osjetile posljedice te frenzije – statistika njihovih uhićenja znatno se povećala u dvijetisućitima iako se broj zabilježenih sukoba i napada smanjivao od početka devedesetih (Chesney-Lind i Irwin 52-53).

Stoga djevojački studiji u nultima naglašavaju važnost pisanja o iskustvima djevojaka svih boja kože, klasnih pozadina, seksualnih opredjeljenja i tjelesnih te zdravstvenih profila, sa svih krajeva planeta.

Uz pionirke poput Angele McRobbie, unutar djevojačkih studija danas djeluje sve veći broj – nažalost, gotovo isključivo – *autorica* iz cijelog svijeta (iako još uvijek primarno iz Kanade, Australije, Velike Britanije, sjeverne Europe i Sjedinjenih Država (Kearney 2009 19)).

⁵ Preostale dvije su *The Secret Lives of Girls: What Good Girls Really Do – Sex, Play, Aggression, and Their Guilt* Sharon Lamb te *Fast Girls: Teenage Tribes and the Myth of the Slut* Emily White.

⁶ Na kojoj je Tina Fey bazirala scenarij već kultnog filma *Mean Girls* (2004.), kod nas *Opasne djevojke*.

Lista problema i pitanja o kojima se piše konstantno se nadopunjuje, a uključuje: involviranost djevojaka u mladenačke supkulture, djevojačke radne prakse (čuvanje djece, rad u kući), društvene aktivnosti povezane sa školom (poput maturalne večeri); djevojačko samopouzdanje, depresiju, samoubojstvo, samoozlijeđivanje; rodne predrasude u školstvu, odnos djevojaka prema matematici, znanosti i tehnologiji; povijest djevojaka iz radničke klase; djevojačko pisanje (primjerice, dnevnika i fanzina), djevojke kao čitateljice; digitalnu komunikaciju i korištenje mobitela (Kearney 2009 17-18), da nabrojim tek neke. Posebno je značajan razvoj interneta i njegovih mogućnosti komunikacije te konzumacije i kreacije kulturnih i drugih sadržaja.

Hrvatski djevojački studiji svoje prve korake rade u dvijetisućitima, u tekstovima Maše Kolanović⁷ i Mime Simić⁸.

⁷ *Barbie – Igračka. Identitet. Ideologija.*, Libra Libera, br. 011, 2002., str. 39-55

⁸ *Teen i kreacija ženskog identiteta*, K., sv. I, br. 2, 2003., 22-48

1. CUR(K)A U PATRIJARHATU: UČENJE KAKO NE RADITI STVARI

Jednom riječju, patio sam što na svakom koraku vidim kako se brkaju Priroda i Povijest kad se priča o našoj sadašnjici, pa sam htio razobličiti ideološku zloupotrebu koja se, po mojemu mišljenju, skriva u običaju da se dekorativno iznose stvari koje se „razumiju same po sebi“.

Roland Barthes, *Mitologije*

It doesn't happen with boys, just if you're a lassie, you've got to learn how not to talk; plus how not to look, you get trained how not to look. How not to look and how not to talk. You get trained how not to do things.

James Kelman, 'Lassies are Trained That Way', *The Burn*

Prije upuštanja u proučavanje nekih aktivnosti i ponašanja kojima djevojke pregovaraju s kulturom u kojoj žive, potrebno je pozabaviti se načinima na koje ta kultura i pripadajuće joj društvo oblikuju stereotipne ideje djevojaštva, kao i sadržajem istih. O kulturi u cijelom radu razmišljam sukladno Johnsonovim trima pretpostavkama: „[p]rva je da su kulturalni procesi tijesno povezani s društvenim odnosima (...). Druga je da kultura podrazumijeva moć i pomaže stvaranju nejednakosti u sposobnostima pojedinaca i društvenih skupina da odrede i ostvare svoje potrebe. Treća, koja proizlazi iz prve dvije, je da kultura nije ni nezavisno niti izvana određeno područje, nego poprište društvenih razloga i sukoba“ (Johnson cit. u Duda 25). Pokušat ću pokazati kako kulturni stereotipi, čije se perpetuiranje neprestano događa, djevojkama nameću određena ponašanja, stavove, ali i osjećanja koja im negiraju i uskraćuju (stvarnu) društvenu moć.

U prvom dijelu poglavlja postaviti ću teorijski temelj cijelog rada, izvučen iz djela Lynn Chancer i Cordelije Fine, čije je ključno mjesto rodno uvjetovani (sado)mazohizam i koji konstruiranosti roda prilazi psihološki, ukazujući na fleksibilnost ljudskog uma i njegovu neodvojivost od kulture. Tu mi je namjera i ukazati na „ideološku zloupotrebu“ brkanja prirode/biologije i povijesti/kulture kad se govori o rodu. U drugom ću dijelu prokazivati svakodnevne mrvice popularne kulture kao radnike u održavanju hegemonije patrijarhata te razraditi tezu da je prisutnost određenih poruka o tipičnoj/pravoj/idealnoj ženskosti u društvu tolika da možemo govoriti o izvjesnoj (mazohističkoj) kulturi duha u kojoj se djevojke odgajaju.

1.1 „UNUTARNJA KOLONIZACIJA“: PSIHOLOŠKA IMPLEMENTACIJA RODNIH ULOGA I ODRŽAVANJE PATRIJARHATA

Elaboracija patrijarhata kakvu danas koristimo potječe od *Spolne politike* (1969.) Kate Millett, koja piše: „[k]oliko god prigušena trenutno bila, spolna se dominacija svejedno održava kao možda najdublje ukorijenjena ideologija naše kulture te predstavlja njenu najtemeljniju koncepciju moći“ (25) „zato što je naše društvo, kao i sve druge povijesne civilizacije, patrijarhat“ (ibid.). Patrijarhat je

društvena dominacija muškaraca nad ženama i odsad ću ga nazivati sadomazohističkom dinamikom, kao što Lynn Chancer predlaže u knjizi *Sadomasochism in Everyday Life* (1992.).

Prema Chancer, prva odlika sadomazohističke dinamike jest „[u]spostavljanje hijerarhijske podjele između sebe i drugoga koja počiva na pripisivanju superiornosti sadistu i inferiornosti mazohistu“ (55). Patrijarhat ima strukturu nejednake hijerarhije (Chancer 129) te „unutar sebe stvara tendenciju da sadomazohizam bude rodno kodiran, budući da se žene socijaliziraju u relativno više mazohistički položaj, a muškarci u relativno više sadističke uloge“ (ibid. 27). Moć je pripisana muškarcima, a manjak moći ženama, koje se uči da njihov put do moći leži u „osvajanju neke vrste odobravanja i osjećaja legitimiteta od drugih, od muškaraca“ (27). Mehanizmi kojima se ta podjela postiže mogu biti rigidni i snažno izraženi, no u zapadnjačkoj su kulturi evoluirali do prilične suptilnosti i sofisticiranosti.

Bartky, primjerice, tvrdi da je „[m]oguće biti ugnjetavan na načine koji ne uključuju ni fizičku deprivaciju ni zakonsku nejednakost ni ekonomsku eksploataciju: moguće je biti ugnjetavan psihološki“ (cit. u Jeffreys 7). Tako se postiže „internalizirana opresija“ (Tietjens Meyers 4) ili, kako je Kate Millett naziva, „ingeniozan oblik „unutarnje kolonizacije““ (25). Ona je zapravo učenje rodnim ulogama, tj. priučavanje u „prikladne načine ponašanja, obaveze, set očekivanja i oblike socijalnih odnosa koji se pripisuju pojedinom rodu“ (Barada i Jelavić 90).

Chancer nudi uvjerljiv psihološki model te internalizacije, odnosno rodnog kodiranja sadomazohističke dinamike, koristeći djela Simone de Beauvoir i Nancy Chodorow. Primarni je izvor, naravno, obitelj: „ne reproduciraju se u obitelji samo rodne uloge, već i rodni sadomazohizam“ (Chancer 150).

U *Drugom spolu* (1949.) de Beauvoir opisuje različit tretman koji dječaci i djevojčice dobivaju od obitelji. Djevojčica, primjerice, dugo prima poljupce i zagrljaje, dok su dječaku prilično rano uskraćeni. No, „[a]ko se u početku i čini da je dječak manje povlašten od svojih sestara, to je zato što na njega čekaju važne stvari. Velika očekivanja impliciraju njegovu visoku vrijednost. (...) Dijete je uvjereno da se od dječaka više očekuje jer su superiorni“ (de Beauvoir cit. u Chancer 135). Djevojčica je odgajana da bude ovisna i potiče je se da „ugađa drugima iako zapravo želi ugoditi samoj sebi“ (Chancer 137), no dječaka se gura u neovisnost i on uči ugađati tako „što ne pokazuje da želi ugoditi“ (ibid. 133).

Chodorow se dalje bavi ovim procesima iz psihoanalitičke pozicije i s fokusom na majci, u djelu *Reproduciranje majčinske skrbi* (1978.). Prema njoj, majka je odrasla u rodno diferenciranom društvu te zbog vlastitog odgoja podiže djecu različito na temelju spola (ibid. 149). „[D]jevojčicu može zadržati u simbiotskom ili „hipersimbiotskom“ stanju i dugo nakon prededipskog perioda kad bi se odvajanje i individuacija već trebali dogoditi“ (ibid. 148), ali „[sina] doživljava kao „drugog“, kao potpunu suprotnost kćeri koju doživljava kao ekstenziju sebe, [i] (...) tjera ga u seksualiziranu edipsku fazu mnogo ranije nego njegovu sestru“ (ibid.). „Najvažniji ishod tih procesa su načini na koji se žene intuitivno osjećaju povezane s drugima, sposobne za empatiju ili ovisne o vezama ili odnosima, a s

druge strane je potvrđena težnja za neovisnošću u muškaraca i strepnja vezana uz intimu, ako se približava mogućnost da o nekome emocionalno ovise“ (Matijašević 108).

Budući da je odgojena u ovisničkom, mazohističkom duhu, majka želi da njen sin bude moćan i samostalan i zbog tog će odnosa „dječak (...) odrasti s tendencijom prema dominantnom sadizmu (...) u odnosima sa ženama“ (Chancer 151). No, kćer majka drži blizu sebe „jer je ona poput nje“ (ibid. 152) pa će kći, shvativši da je otac taj koji ima moć, razviti „dominantni mazohizam u odnosu prema muškarcima“ (ibid.). Istovremeno, dječak će razviti sekundarni mazohizam u odnosu prema ocu, tj. drugim muškarcima u poziciji moći, a djevojčica sekundarni sadizam, svoju volju za moći, u odnosu prema drugim ženama.

Suvremena psihološka istraživanja daju nove dokaze za tvrdnje de Beauvoir i Chodorow. Jedna studija pokazala je da majke više razgovaraju i ostvaruju veću interakciju sa ženskim bebama, čak i u dobi od šest mjeseci, bez obzira na to što muške bebe ne reagiraju ništa manje na majčin govor i ne pokazuju ništa veću sklonost da se od majke udalje (Fine 198). To je primjer ponašanja iz kakvog bi se djevojčice mogle učiti većoj potrebi za društvenom interakcijom, a dječaci većoj neovisnosti, tvrde autori studije. Majke su sklone i drugačije procjenjivati fizičke sposobnosti svoje djece. U jednom ispitivanju tražilo ih se da na prilagodljivoj nizbrdici procijene strminu koju bi njihova djeca (od 11 mjeseci) mogla svladati. Iako su dečki i curice pokazali jednaku vještinu i jednaku odvažnost u puzanju, majke su podcjenjivale djevojčice i precjenjivale dječake (ibid. 199). Jedna skupina autora provela je i utjecajno istraživanje o ponašanju obitelji u muzeju znanosti, snimajući posjetitelje pri razgledavanju. Pokazalo se da su roditelji jednako razgovarali s djevojčicama i dječacima (u dobi od 1 do 3, 4 do 5 i 6 do 8 godina) kad se radilo o korištenju interaktivnih izložaka i njihovim općim (vizualnim, taktilnim i sl.) karakteristikama, no objašnjenja izložaka u kontekstu znanosti dobilo je gotovo tri puta više dječaka nego djevojčica (Crowley 23), a razlog tome nije bila veća znatiželja dječaka (ibid. 24).

Zanimljivo je da i žene koje su svjesne artificijelnosti i štetnosti rodnih uloga mogu reproducirati te stereotipe u majčinstvu te čak i prije rođenja djeteta. Cordelia Fine daje primjer Kare Smith, znanstvenice u polju pedagogije s pozadinom iz ženskih studija, koja je vodila bilješke tijekom trudnoće (193). Nakon što je saznala spol svog djeteta, Smith je napisala:

Dječak je. Odjednom je bio 'snažniji' od djeteta koje sam poznavala prije samo minutu. Nije mu se trebalo obraćati lepršavim i slatkastim jezikom, poput 'maleno biće'... Stoga, glas mi je postao oktavu dublji. Izgubio je nježnost. (...) Htjela sam da bude 'snažan' i 'atleta', dakle morala sam mu govoriti stereotipnim 'snažnim', 'muževnim' glasom da bih potaknula njegovu 'prirođenu snagu'. (cit. u Fine 193)

Odlučnost kojom djecu učimo da se cure i dečki dramatično razlikuju vrlo je (doslovno) vidljiva i u odabiru odjeće i popratnog asesoara za ženske i muške bebe – curice u rozom, dečki u plavom⁹. No, ta je koloristička distinkcija iznenađujuće nova. „Do kraja devetnaestog stoljeća čak su i petogodišnja djeca bila odjevena u više ili manje uniseks bijele haljine, tvrdi sociologinja Jo Paoletti“ (Fine 207). S vremenom su se počele uvoditi tkanine u boji, no tek je u posljednjih pedesetak godina žensko-rozo / muško-plavo postalo pravilo. Štoviše, jedno je vrijeme vrijedilo upravo suprotno – ružičasta je bila za dječake jer je „odlučna i snažna' boja, bliski rođak crvene, te simbolizira 'polet i hrabrost'“ (ibid. 208), a plava, kao „nježnija i ljupkija' te 'simbol za vjeru i postojanost'[.] bila je rezervirana za djevojčice“ (ibid.). Najzanimljiviji je ipak razlog pojave obojanih tkanina. Na kraju devetnaestog stoljeća više nije bilo poželjno da dječaci stariji od dvije godine nose haljine – pojavile su se ideje da se muškost i ženskost naposljetku ipak neće nužno sami od sebe razviti iz svojih „dubokih bioloških korijena“ (ibid. 209). Djevojčice su dobivale sve više slobode za fizičke aktivnosti, a dječji psiholozi počeli upozoravati da se „rodne distinkcije *moгу i trebaju naučiti*“ (ibid.). Roza i plava uvedene su upravo zato da se djeca nauče rodnom razlikovanju (ibid.).

Iako, dakle, još i prije de Beauvoir, a posebno nakon nje postoji svijest da se ženom ne rađa, nego postaje, da osobine koje tradicionalno vežemo uz taj pojam opisuju tek jedan način bivanja ženom te da djevojčice i dječake socijaliziramo da ponašanje kroje u skladu sa svojim rodnom ulogama, životno iskustvo pokazuje da te ideje rijetko aktivno cirkuliraju izvan akademskih krugova. Razlog je tome činjenica da javnim mišljenjem (ako tako nazovemo televizijske emisije, zapise po portalima i forumima, ženske i muške lifestyle časopise, ankete među mladima¹⁰, i sl.) dominiraju zastarjeli stavovi o biologiji kao sudbini i vojska kvaziznanstvenih tekstova iz popularne psihologije, postrojena oko onog legendarnog „muškarci su s Marsa, žene su s Venere“. Feministički se argumenti u tom kontekstu često razbiju o hrid posljednjeg argumenta patrijarhata, Sveti Gral razlike među spolovima – o mozak. Žene i muškarci, naime, imaju različite mozgove i zato se različito ponašaju i vole različite stvari.

Rasprostranjenost te tvrdnje i nemogućnost da na nju adekvatno odgovorim dugo su me mučili, stoga je citirana knjiga *Delusions of Gender: The Real Science Behind Sex Differences* (2010.) Cordelije Fine vjerojatno najvažnija knjiga rodne tematike koju sam čitala.

Fine, doktorica psihologije, secira ogroman broj znanstvenih članaka koji iz sitnih razlika u strukturama mozgova – „premalom bijele tvari, nespecijaliziran mozak, izrazito grabežljiv *corpus callosum*“ (154) – izvode velike zaključke o razlikama između spolova te ih prokazuje kao loše utemeljene i slabo istražene spekulacije, dajući takvom šlampavom i tendencioznom rukovanju

⁹ Šećući jednog dana za pisanja rada kvartom, vidjela sam djecu koja su se igrala u dvorištu vrtića. Među tridesetak djece, nabrojala sam dvanaest djevojčica u rozom (od glave do pete ili samo rozih jakni, majica ili hlača). Dječaci su bili u tamnijim bojama poput smeđe i plave, a neki i u crvenom.

¹⁰ GONG-ovo istraživanje o političkoj pismenosti i stavovima o pristupanju EU među mladima otkrilo je, između ostalog, da se tek polovica dečkiju ne slaže s tvrdnjom da se "žene i muškarci razlikuju, pa se trebaju razlikovati i njihove uloge u društvu", s čim se ne slaže 72% djevojaka, dok ih polovica (51,4%) misli da „žene i muškarci trebaju potpuno ravnopravno dijeliti sve kućanske poslove“, naspram 74% djevojaka.

neuroznanosti naziv 'neuroseksizam'. „[D]avati samouvjerene tvrdnje o fiksnim psihološkim razlikama između muškaraca i žena znači ignorirati vjerojatnost lažnih rezultata, dječje bolesti novih tehnologija, opskurnost veza između struktura mozga i psiholoških funkcija te teškoće izvođenja zaključaka o psihološkim stanjima iz slikovnih prikaza mozga (neuroimaging)“ (ibid. 174). Posebno se okomljuje na popularno-psihološke knjige o muško-ženskim odnosima, uključujući spomenutu *Muškarci su s Marsa, žene su s Venere, O čemu on razmišlja?* i Fineovoj omiljenu i naoko vrlo znanstvenu, *Ženski mozak*.

„[D]okazano je“, piše Fine, „da ljudi znanstvene argumente smatraju jačima kad uz njih stoje slike moždane aktivnosti“ (ibid. 172), a „rodni stereotipi legitimirani su (...) pseudoznanstvenim objašnjenjima“ (ibid.). Odjednom, nešto više nije staromodno i seksistički, već moderno i znanstveno (ibid.). Pri kraju knjige, Fine lijepo sažima problem političke važnosti neuroseksizma: „[z]asad, sve razlike u mozgu za koje se mislilo da objašnjavaju odnose spolova na kraju su bile odbačene. No, prije no što bi se to dogodilo, spekulacije bi postale činjenice, posebno u rukama nekih popularnih autora. Stigavši u javnost, ove bi takozvane činjenice o muškom i ženskom mozgu postale dio naše kulture, često plutajući njome i nakon svog roka trajanja. Tu bi davale potporu i legitimitet rodnim stereotipima koji su u dodiru s našim umovima, tako pomažući u stvaranju upravo onih rodnih nejednakosti koje neuroznanstvene tvrdnje žele objasniti“ (ibid. 186).

No, kako sve stereotipi dolaze u dodir s našim umovima, i kakav utjecaj na njih imaju?

Kara Smith, trudnica iz ranijeg primjera, bila je šokirana svojom reakcijom na spoznaju da nosi dječaka (ibid. 193), ali Fine nije – ona zaključuje da je bilješka Smithove manifestacija njenih implicitnih asocijacija.

Implicitne asocijacije nalik su vrlo sofisticiranoj mreži veza koje povezuju naše ideje o praktički svemu (ibid. 4). „Snaga svake od tih veza ovisi o našim prethodnim iskustvima (i, zanimljivo, trenutnom kontekstu): koliko su se često, recimo, neka dva objekta ili neka osoba i neki osjećaj ili neki objekt i određeno ponašanje pojavili zajedno u prošlosti“ (ibid.). Učimo ih iz okruženja („kulturnih obrazaca u društvu, medijima i oglašavanju“ (ibid. 5)) bez „svijesti, namjere i kontrole“ (ibid.). To, kao što je Kara Smith otkrila, znači da naše implicitne asocijacije mogu biti u potpunoj suprotnosti s onim što svjesno vjerujemo i zagovaramo te da je gotovo nemoguće ne upiti štetne utjecaje kulture u kojoj živimo. To također znači da je svaka reklama u kojoj samo žena pere suđe ili ubacuje rublje u perilicu bez sumnje bitno ideološko oružje (sic).

Dokazuju to i mjerenja implicitnih asocijacija s obzirom na rod, koja su „otkrila da se muškarce, više nego žene, implicitno povezuje sa znanostima, matematikom, karijerom, hijerarhijom i visokim autoritetom. Za razliku od toga, žene, više nego muškarce, implicitno se povezuje s humanističkim znanostima, obitelji i domom, ravnopravnošću i niskim autoritetom“ (ibid.). Muškarce, dakle, doživljavamo kao okupante pozicija moći, a žene kao da preferiraju nemati moć, što odgovara sadističkim i mazohističkim ulogama patrijarhata.

Osim što ih stalno primaju, naši umovi nesvjesno i koriste rodne stereotipe. To ne činimo samo kad procjenjujemo druge, već i kad (ne) razmišljamo o sebi. Aktivacija rodnih stereotipa može nevjerovatno utjecati na naše stavove i djelovanje, i za nju je dovoljno ovo:

Muški

Ženski

Naime, u jednom su istraživanju na nekom američkom sveučilištu studenti ocjenjivali svoje matematičke i verbalne sposobnosti, no prije ispunjavanja ankete dio studenata morao je u kratkoj demografskoj sekciji označiti svoj spol, a dio etnicitet (ibid. 9). I kod muškaraca i kod žena procjene su se razlikovale s obzirom na to kako su se trebali izjasniti u toj sekciji, odnosno s čim su se identificirali, pa su tako boljima ocjenjivali područja u kojima su prema rodnim stereotipima uspješniji kad su prije toga morali označiti rod, nego kad su morali označiti etnicitet.

Jedna druga studija provedena je na više od stotinu studenata jednog njujorškog sveučilišta koji su pohađali zahtjevan matematički kolegij (ibid. 30). Rješavali su vrlo težak test iz matematike, za koji im je rečeno da će imati utjecaja na njihovu ocjenu. Bili su podijeljeni u dvije grupe, a svaka je u kompletu s testom dobila i informacije o njemu, no informacije su se razlikovale. Prva grupa mislila je da se testom pokušava razumjeti zašto su neki ljudi bolji u matematici od drugih, i Fine je naziva grupom „prijetnje“ jer aktivira stereotip muške nadmoći u matematici. Druga grupa, „bez prijetnje“, mogla je pročitati kako, unatoč testiranjima na tisućama studenata, rodna razlika u urođenom talentu za matematiku nije pronađena. Muškarci i žene u obje grupe dotad su dobivali u prosjeku jednake ocjene iz kolegija pa se mogao očekivati i ekvivalentan uspjeh na testu (ibid.). Muškarci i žene u grupi „prijetnje“ i muškarci u grupi „bez prijetnje“ točno su riješili oko 19% testa. Međutim, žene u grupi „bez prijetnje“ točno su riješile u prosjeku 30% testa i bile uvjerljivo najbolje u obje skupine.

Fine je knjigu napunila gomilom sličnih istraživanja, no vjerujem da su i ova dva dovoljna za ilustraciju zaključka da vanjski podražaji stvaraju i aktiviraju ili ljuljaju i ruše stereotipe te oblikuju naša razmišljanja u različitim situacijama, tj. da je „naš um izuzetno osjetljiv na svoje društveno okruženje“ (ibid. 39).

Upravo u toj osjetljivosti, zbog koje se patrijarhat s lakoćom perpetuira, leži i oruđe za njegovo uništenje. Naši su mozgovi i njihove mreže „doslovno produkt našeg fizičkog, društvenog i kulturnog okruženja, kao i naših misli i ponašanja“ (ibid. 236). Jednosmjerna kauzalnost, tvrde znanstvenici razvoja, relikv je prošlih stoljeća. Tražiti spolne razlike u mozgu ili umu, piše Fine, znači „loviti metu koja se kreće“ (236) – i mozak i um u stalnoj su interakciji s našim društvenim kontekstom; kultura i psiha stalno se međusobno nadograđuju (237).

Dražestan primjer toga mala je studija u kojoj su četiri dječaka i četiri djevojčice predškolske dobi, potpuni izbjegavači igračaka namijenjenih drugom spolu, slušali priče koje su na svakom koraku subvertirale rodne uloge (ibid. 230). Junakinja jedne priče bila je živahna Sally Slapcabbage s

majkom pilotkinjom, a junak druge Billy Bunter, dječak koji obožava lutku koja govori. Ohrabreni pričama, dva od četiri dječaka odvažila su se istražiti ženski dio igračkama i poigrati sa stvarima koje su inače ignorirali. Kod djevojčica je promjena bila još veća. Nakon samo nekoliko priča o Sally Slapcabbage, tri su djevojčice napustile lutke, kolica i pegle te se uhvatile vatrogasnih kola, kocki i helikoptera (ibid. 231). U zadnjih nekoliko dana eksperimenta igrale su se gotovo isključivo s „muškim“ igračkama.

Na samom kraju, Fine još jednom zaključuje da naši umovi, društvo i neuroseksizam zajedno stvaraju rod. On nije fiksna i neslomljiva: savitljiv je, fleksibilan i promjenjiv (239), i to je nešto o čemu ne smijemo prestati govoriti.

1.II KULTURA MAZOHIZMA

U anketi koju sam provela među srednjoškoljkama otkrila sam da sto dvadeset tri od sto trideset osam (89%) djevojaka¹¹ misli da se od cura i dečkiju očekuju različite stvari i da postoje dvostruka mjerila, ali više od polovice njih nije znalo što je feminizam niti mislilo da je potreban.

Ti rezultati sasvim odgovaraju napisanom o implicitnim asocijacijama – djevojkama je očito vrlo teško poznavati feminizam kad u hrvatskom društvu zauzima mjesto skoro nevidljive marginalnosti, ali ništa ih ne sprečava da primijete i dožive rodnu asimetriju. Krivnja za to, kao što je prethodno poglavlje pokazalo, raspršena je kroz našu kulturu, društvo i strukture, no to nipošto ne znači da bi se trebalo relativizirati ili predstavljati kao zastrašujući apstraktni monolit. Kao svaki dobro ugođeni mehanizam koji izvana djeluje neuništivo, patrijarhat počiva na sklopu mnoštva dijelova i labaviti ga možemo šarafić po šarafić.

Stoga ću se za početak okrenuti jednom stršećem krivcu, proizvodu kreiranom upravo za djevojke u adolescenciji – mislim, naravno, na hrvatske tinejdžerske časopise.

Prvenstveno valja naglasiti da u Hrvatskoj nema tinejdžerskih časopisa za dječake. Očekuje se da adolescenti čitaju specijalizirane časopise (npr. o kompjuterima) ili *lifestyle* časopise za muškarce, koji nude žensku golotinju i razne druge oblike zabave. Cure čitaju *Ok!* i *Teen*, jedine dugovječne *teen* časopise na tržištu. *Ok!* se generalno smatra onim „zabavnim“, a *Teen* „ozbiljnim“, ali teme kojih se dotiču iste su: ljubavni savjeti, savjeti o prijateljstvu, savjeti o ljepoti, savjeti o modi, savjeti o zdravlju i spolnosti, tračevi, vijesti o slavnima, informacije iz popularne kulture, pisma čitatelja, horoskop i priče iz stvarnog života.

Tinejdžerski časopisi za djevojke prvenstveno su zapravo priručnici za život – djevojke se savjetuje kako da se ponašaju u različitim situacijama te kako da se za njih prigodno urede. Problem je što je njihov diskurs heteronormativan, granično ili čak otvoreno šovinistički te porazan za samopouzdanje djevojaka i njihove predodžbe o vlastitom tijelu, kao što Simić zaključuje u već spomenutom

¹¹ 11 je pitanje ostavilo prazno, 1 je napisala „ne više“, 4 „ne znam“, 1 „možda“, 1 „wtf?“ i 8 „ne“.

razornom ogledu¹², i kao što ću malo kasnije ilustrirati. No, u sjeni problematične retorike ostaje rijetko komentirana činjenica da *nema tinejdžerskih časopisa za dečke*. Vjerujem da se iz tog manjka može isčitati zabrinjavajuće značenje.

Ponuditi vodič kroz život jednom spolu, no ništa slično drugom implicira da jedan od tih spolova treba posebnu pomoć sa životom u našoj kulturi, dok drugi ne treba. Nameće se zaključak da onaj koji ne treba pomoć ima nekakav urođeni talent za posao življenja, ili da je taj posao kreiran za njega. Taj će se spol s raznovrsnim situacijama u životu i kulturi suočavati samopouzdanom, dok će onaj drugi, konstantno zbunjen i nesiguran oko svega, ovisiti o tuđoj asistenciji. Ono što se, dakle, implicira jest da je biti dječak, ili muškarac, normativan način življenja i normativna mjera postojanja u našoj kulturi¹³.

Colette Guillaumin, među ostalima, tvrdi isto kad piše da se u zapadnoj kulturi „muškarci ne razlikuju ni od čega“ (cit. u Jeffreys 21), oni jednostavno „jesu“ (Jeffreys 21): žene su te koje su „različite“.

Netko bi mogao predložiti da časopisi za djevojke postoje baš zato što prepoznaju podređeni položaj djevojaka u društvu te im nude podršku, no malo čitanja ubrzo će rastjerati sav optimizam.

Citat kojim ću to oprimjeriti nalazi se u članku naslova „Nije za njegove uši“, koji djevojke savjetuje što *ne* reći svojim dečkima, kako ne bi dobile nogu. Većina je uputa u članku očekivana (ne pričaj mu o šminci!; „Dečki vole dotjerane, našminkane, depilirane i namirisane djevojke, no ni najmanje ih ne zanima kako one dolaze do tako senzacionalnih rezultata.“), a neke su neobične (ne kritiziraj njegovu majku!), no nijedna nije tako uznemirujuća kao ova:

“Moja škola”

“Znaš danas sam u školi dobila tri petice, sutra ću na natjecanje iz matke, a već se neko vrijeme pripremam za državno natjecanje iz hrvatskog... Znaš, to je zato jer želim upisati PMF, a ti?”

Nastupiš li ovako pred svojim dečkom, vrlo je vjerojatno da će već sutra dati petama vjetra... OK je biti ambiciozan, marljiv i željan uspjeha, ali nemoj s tim piliti sve oko sebe, pogotovo ne dečka s kojim si u nježnoj ljubavnoj vezi.¹⁴

Čitanjem časopisa za djevojke redovito nailazimo na ovakva mjesta gdje se implicitne asocijacije manifestiraju kao eksplicitne „naredbe“ i pretvaraju da su vrijedni savjeti.

Ovaj citat nudi svu silu čitanja toga kako se cure trebaju ponašati i kako će dečki reagirati pa ću nabrojiti neka:

Dečki uspjeh djevojaka smatraju zastrašujućim ili bar iritantnim. Djevojka koja je uspješna i govori o svom uspjehu neće biti ni popularna ni voljena. Ambicija je u najboljem slučaju „OK“, ali djevojka je

¹² Vidi fusnotu 8.

¹³ Istovremeno se, naravno, dječacima nameće takav normativni model muškosti koji ne trpi nesigurnosti, ne upušta se u duge analize tuđih osjećaja, održava emocionalnu distancu, samodostatan je, i sl.

¹⁴ Objavljeno u *Teenu*, Listopad 2010., broj 10, godina XVII., str. 36.

treba zadržati za sebe, kako ne bi kompromitirala svoju sliku ženstvene nježnosti. Djevojka bi prvenstveno trebala biti skromna, a tek onda, ako inzistira, ambiciozna. Djevojka se treba kloniti osjećaja ili izražavanja superiornosti i držati svoje stvarne ili glumljene inferiornosti, društvenog kostima koji joj bolje odgovara. Djevojka treba održavati svoju različitost od dječaka i ne preuzimati njihove karakteristike, poput ambicije i agresivnosti, kao ni njihov interes za znanost i matematiku, sfere u kojima su tek rijetke žene izvrsne. Djevojka ne bi trebala uznemiravati patrijarhalnu rodnu dinamiku. Djevojka bi trebala biti mazohistkinja ili se tako ponašati.

Pretresajući s gimnazijkama različite kulturne i popkulturne teme (od feminizma do Lady Gage), primijetila sam da stvari vole svesti na osobni izbor: „to (spolno ponašanje, korištenje Facebooka, samopouzdanje, itd.) ovisi o osobi“. I dok sve najviše i ovisi o osobi i njenom odgoju, čak i uz mnoštva implicitnih asocijacija koje nesvjesno skupljamo putem, vjerujem da se generalizacije moraju raditi kako se oštrica ikakve političke misli ne bi rasula u milijun jedinstvenih pahuljica snijega. Stoga mislim da je potrebno ponuditi generalizaciju o tretmanu djevojaštva u našem društvu.

Među djevojkama sustavno negujemo kulturu mazohizma. Ona se javlja na nebrojene načine, a u srži joj je tvrdnja, osjećaj ili samo slutnja da mi, djevojke, stalno moramo brinuti jesmo li dovoljno dobre. Kultura mazohizma kompleks je kulturnih poruka koji djevojke drži u već opisanom podređenom položaju unutar patrijarhata, namećući im mazohizam kao dominantni model autorefleksije i autokonceptualizacije. Njime nazivam nezdravi strah, strepnju, bojazan oko vlastite inferiornosti, nedostatnosti, bezvrijednosti i nesposobnosti, iscrpljujuću, strogu i jalovu introspekciju te sumnju u sebe koja može djelovati potpuno imobilizirajuće.

Glavna je manifestacija kulture mazohizma nisko samopoštovanje i samopouzdanje djevojaka. Pionir istraživanja samopoštovanja, američki psiholog Morris Rosenberg, u svom je radu od početka bio svjestan važnosti roda za taj krucijalni dio ličnosti: „[n]a naš autokoncept ne utječe spol, već tretman koji dobivamo ... kao muškarci ili žene“ (Rosenberg cit. u Statham i Rhoades 256). Istraživanja provedena od sedamdesetih godina kroz desetljeća pokazuju da djevojke u pubertetu i adolescenciji imaju niže samopoštovanje od dječaka (Galambos 244), kao i da se mnogo češće od dečkiju susreću s problemima poput opsesije izgledom, poremećajima u prehrani, spolnim zlostavljanjem u školama i među vršnjacima, izolacijom i alijenacijom od roditelja, emocionalnim stresom, višom stopom samoubojstva i samoranjavanjem (Statham i Rhoades 256), te da je taj period vrijeme najnižeg samopoštovanja u ženskim životima.

Pubertet predstavlja prekretnicu jer djevojčice i dječaci, koji su od početka odgajani drugačije, ali u donekle androginom duhu u odnosu na ono što slijedi (iako Natasha Walter u svojoj knjizi iz 2010. zabrinuto upozorava da je u britanskom društvu podjela na ružičasti svijet djevojčica i plavi svijet dječaka naglašenija nego ikad prije (2)), postaju punopravni pripadnici svijeta mita o ljepoti. Za djevojke to znači početak utrke za eluzivnim i nemogućim standardom; istovremeno su bombardirane

slikama savršene djevojke (72% anketiranih djevojaka vjeruje da su cure danas pod pritiskom da budu mršave¹⁵) i okružene neprekidnim žamorom bezbrojnih diskursa o tome što to znači biti djevojkom (od tekstova u *Teenu* do komentara poput „pa zar ovako izgleda soba jedne djevojke?“).

Inicijacijom u mit o ljepoti cur(k)e su osuđene na nemogući posao postajanja idealnom djevojkom, ali i vrlo uspješan posao idealnih potrošačica. Wolf tvrdi da suvremena zapadnjačka ekonomija apsolutno ovisi o ženama zatočenima unutar tog mita jer je njime primarna ženina društvena vrijednost (re)definirana kao rad na ostvarivanju ljepote, odnosno kao potrošnja uvijek novih proizvoda za uljepšavanje (18). Mit o ljepoti, ideologija koja čini da se žene osjećaju manje vrijednima, skovana je kako bi se suspregnuo učinak feminizma, koji je počeo činiti da se osjećamo vrednijima (Wolf 18) i stoga odvažnijima boriti se za položaje na tržištu rada te unutar društvenih institucija i kulture; „[p]ripisujući u vertikalnoj hijerarhiji ženama vrijednost na temelju kulturalno nametnutog tjelesnog standarda, [„ljepota“] je izraz odnosa moći u kojima se žene moraju neprirodno natjecati za resurse koje su muškarci prisvojili za sebe“ (ibid. 12). Mit ljepote stoga se uopće ne vrti oko žena – u njemu se radi o „muškim institucijama i institucionalnoj moći“ (ibid. 13).

Mit o ljepoti i kultura mazohizma dvije su glave patrijarhatovog Kerbera i dobrim se dijelom preklapaju, ali kultura mazohizma odnosi se na mnogo više od izgleda. U nju svakako spada i narativ koji curice slušaju od najmanjih nogu – mit o savršenoj (heteroseksualnoj) romantičnoj ljubavi. Pronalazak idealnog muškarca (zbog kojeg ćemo uvijek biti lijepe i spremne) još uvijek se predstavlja kao pravi i ultimativni cilj ženskog života, što često ima poražavajuće rezultate. Hrvatski je internetski hit u 2009. bila tema naziva „Kad si jedna šupendara – priče iz prošlosti“ na Forumu.hr (dobila je i članak u *Cosmopolitanu*), na kojoj su forumaši i forumašice pisali o traumatičnim ljubavnim vezama u kojima su bili mazohisti. Ogromnu većinu priča o ostajanju u vezama u kojima ih se omalovažavalo i zlostavljalo, a iz uvjerenosti da prava ljubav treba biti dramatična i teška, ispričale su žene, od kojih je dobar dio ostao nezanemarivo traumatiziran.

Upravo je ta ovisnost o vezama ključni aspekt kulture mazohizma. Uspoređujući samopoštovanje kod oba spola, Carol Gilligan zaključuje da su bitniji elementi za djevojačko samopoštovanje podrška obitelji, podrška vršnjaka, reflektirana procjena (slika sebe koju dobivamo od drugih ljudi) i društveni odnosi, dok su kod dečkiju važnije stvari poput ovladavanja nečime (vještinom, znanjem i sl.), samoaktualizacije i akademskog uspjeha (Statham i Rhoades 257).

Djevojke, dakle, svoje samopouzdanje i samopoštovanje stalno traže u odnosima s ljudima oko sebe, za razliku od dečkiju koje se odgaja da budu samodostatni i oslanjaju se na sebe. One kao da uče postojati samo *u relaciji* prema nekome, oviseći o vanjskoj potvrdi, odobravanju ili blagoslovu za uspostavu vlastite vrijednosti. Istovremeno, mit o ljepoti djevojke uči stalno, gotovo opsesivno promatrati vlastiti odraz i korigirati ga, stvarajući tako podijeljenost unutar same djevojke – na

¹⁵ „34. Misliš li da su cure danas pod pritiskom da budu mršave?“ 113 od 149 djevojaka reklo je „da“, 15 „ne“, 9 „ovisi o osobi“, 3 „većina“, 2 „većina ne“, 2 „pametne nisu“, 1 „malo“, 1 „valjda“, 1 „a šta ću im ja“, 2 prazno.

problematično tijelo i frustrirani um/duh. John Berger lijepo je zapisao takve osjećaje podvojenosti i stalne i naporene *svjesnosti* sebe prije gotovo četrdeset godina:

„Biti rođena kao žena znači biti rođena, unutar propisanog i zatvorenog prostora, pod nadzor muškaraca. Društvena prisutnost žena razvila se kao rezultat njihove ingenioznosti pri življenju pod takvim skrbništvom u takvom ograničenom prostoru. Ali to se moralo dogoditi pod cijenu podjele ženskog jastva u dva dijela. Žena se mora stalno promatrati. Ona je gotovo stalno u društvu njene slike nje same. Dok hoda sobom ili plače zbog smrti svog oca, ona jedva može izbjeći zamišljati sebe kako hoda ili plače. Od najranijeg djetinjstva uči je se i uvjerava da stalno promatra samu sebe.

Mora promatrati sve što jest i sve što radi jer to kako izgleda drugima, i ponajviše kako izgleda muškarcima, od presudne je važnosti za ono što se uglavnom smatra uspjehom njenog života. Njen vlastiti osjećaj bivanja u njoj samoj zamijenjen je osjećajem bivanja (pro)cijenjenom od drugih“ (46). Djevojka u ovoj kulturi uči „inkorporirati inferiorizirajući materijal u strukturu jastva – vidjeti sebe kao objektiviranu, cijeniti i željeti ono što odgovara podređenom pojedincu i osjećati se kompetentnom i osnaženom umijećima koja osnažuju vlastitu podređenost“ (Tietjens Meyers 7).

Kultura mazohizma ima i svoje naličje. Njega, s jedne strane, predstavljaju djevojke koje možda nemaju problema sa samopoštovanjem i samopouzdanjem, no često ističu da se ne druže s drugim curama već samo s dečkima jer su žene „kokoši“. Otprilike takve žene i djevojke Ariel Levy naziva „ženskim šovinističkim svinjama“ – one „kuže (patrijarhatovu/seksističku/šovinističku) foru“ i vjeruju da su zbog tog „kuženja“ iz nje nekako izuzete, nesvjesne da su izbjegavši jednu zamku – onu bivanja „tipičnom djevojkom“ – samo upale u drugu. Svako (p)održavanje ideje žena kao nekako inferiornih – bilo da same patimo od tog kompleksa ili inferiornost pripisujemo drugim ženama – smatram posljedicom/simptomom kulture mazohizma.

Još je sveprisutnija manifestacija tog naličja sadizam: spomenuti sekundarni sadizam koji žene ispoljavaju prema drugim ženama, a za upražnjavanje kojeg je dovoljno samo pokupiti trikove od sadistički nastrojene kulture – osuđivati ih i procjenjivati prema izgledu, smatrati ih napornima i agresivnima kad su samouvjerenе i glasne, a glupavima i podmuklima kad su sramežljive i tihe, i uvijek im tražiti manu. Žensko/djevojačko skrutiniziranje drugih žena/djevojaka, pri kojem su jednako stroge kao prema sebi samima, proizlazi iz njihovog uvijek (po)ljuljanog samopouzdanja, i uvijek se nada ustvrditi da druge nisu nimalo bliže idealu, ili da bar nisu zadovoljnije sobom.

Isječak iz razgovora koji je Rachel Simmons vodila sa skupinom cura savršeno to (i depresivno) oprimjeruje:

„Pitala sam: »Žele li djevojke da druge djevojke u načelu imaju samopouzdanja?«

»Ne«, došao je odgovor u zboru.

»Ne.« Bila je to Keisha.

Zašto ne?

»Djevojke to ne žele, jer im druge prijete time kakve su.« (Simmons 109).

Kad je put kroz život ispresijecan ili izjednačen s natjeravanjem besmislenog i konstantno evoluirajućeg ideala, kojeg dograđuju svi koji se od njega mogu okoristiti, sve druge koje pokušavaju stići do istog prijetnja su i konkurencija – iako se nameće svima, intuitivno naslućujemo da njega i nagradu koju obećaje mogu doseći samo rijetke sretnice. A ako je nagrada upravo samopouzdanje/samopoštovanje, djevojke koje ga već imaju logičan su izvor frustracije (tj. meta (in)famoznog ženskog jala).

Vlastito iskustvo pokazuje mi da je efekt kulture mazohizma, među djevojkama koje se odlučuju na visoko školovanje, iznimno vidljiv i u ranim dvadesetima, kad se završava fakultet. U jednom trenutku shvatila sam da valjda sve moje prijateljice imaju problema sa samopouzdanjem. I to ne samo po pitanju izgleda, što mi djeluje kao pravilo, već u pogledu svojih akademskih uspjeha i generalne kompetentnosti za studij. Najviše sam to primijetila kod tri prijateljice s kojima sam studirala. Iako su sve tri vrlo dobre ili odlične studentice, kako se približavao kraj faksa iz njih je (a posebno iz one koja ide na postdiplomski) sve više izbijala nevjerojatna uvjerenost da nemaju pojma ni o čemu. Kod dvije i strah da će ih netko pametniji (u ovim relacijama: bilo tko) raskrinkati kao *fejkerice*, intelektualne lažnjake. I nije to bila samo neka faza.

I njima sam i sebi citirala trideset godina staru, ali još uvijek, vjerujem, relevantnu studiju istraživača sa sveučilišta u Illinoisu. Oni su „1981. počeli (...) pratiti najbolje učenike osamdeset srednjih škola: trideset i četiri muškarca i četrdeset i šest žena: bijelaca, Afroamerikanaca, Latinoamerikanaca, Amerikanaca kineskog podrijetla; iz ekonomski vrlo različitih sredina. Svi su diplomirali [valjda maturirali, op.a.] kao najbolji učenici u razredu i nastavili ispunjavati očekivanja upisavši se na vrlo raznolike koledže, sveučilišta, institute, a zatim, u mnogim slučajevima[,] i u škole koje obrazuju za profesije. Zapravo su odlične učenice, kojih je od početka bilo više nego muškaraca, i na koledžu imale nešto bolje ocjene nego muškarci.

Ipak, nakon dvije godine koledža intelektualno samopoštovanje kod žena propada. Iako je nakon završetka srednje škole 23 posto muškaraca i 21 posto žena sebe opisalo kao intelektualno iznadprosječne, nakon prve godine studija postotak je među muškarcima ostao 22 posto dok je kod žena pao na 4 posto“ (Steinem 98).

Sad slijedi najzanimljiviji dio. „Kada su diplomirali, 25 posto muškaraca procijenilo je sebe kao „vrlo iznadprosječne“, dok među ženama nije bilo *nijedne* koja je tako mislila o sebi“ (ibid 99)¹⁶.

Alexander Astin, autor još opsežnije studije koja je pokazala da kod žena samokritika raste od početka do završavanja faksa dok se kod muškaraca intelektualno samopouzdanje „održava ili jača – čak i kada su njihove ocjene slabije nego ocjene žena“ (ibid. 98), za to krivi nastavno gradivo. Tvrdi: „[č]ak ako su muškarci i žene tijekom dodiplomskog studija izloženi jednakom humanističkom nastavnom

¹⁶ Na ovo istraživanje i uputnicu do Steinem naišla sam u knjizi *Tekst, tijelo, trauma: Ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti* Andree Zlatar, str. 187.

programu i drugim obrazovnim programima, čini se da ti programi više održavaju nego što umanjuju stereotipizirane razlike u ponašanju, osobnosti, težnjama i postignuću žena i muškaraca“ (ibid.).

Mislim da nije naodmet crtica iz našeg školovanja. Da pripremajući diplomski ispit iz Moderne britanske književnosti nismo na izbor imali solidan broj spisateljica, broj književnica s kojima smo se tijekom studija imali prilike baviti (na odsjecima za anglistiku i komparativnu književnost) ostao bi na prstima naših ruku¹⁷. Zanimljivo je i da su se u probranom društvu od sto trideset pisaca koje studenti po starom sistemu moraju pripremiti za završni ispit na komparativnoj našle dvije žene (Woolf i Yourcenar), tako da spisateljice čine znakovitih 1,5% popisa (kod bolonjaca je stvar ipak dosta bolja, sa šesnaest spisateljica od sto osamdeset tri imena na popisu, tj. skoro 9%).

Nije potrebno prolaziti kroz mehanizme visokog školovanja kao žena, nije potrebno niti čitati *Teen*, dovoljno je umočiti prst u more *mainstream* medija da se bilo koja osoba uvuče u vorteks kulture mazohizma. Za kraj ovog poglavlja, ilustrirat ću to tridesetosekundnim rezovima kroz naš i dalje najpopularniji medij – televiziju.

Kao strastvena gledateljica TV-a, nisam mogla ne primijetiti kako se tijekom godina retorika muških reklama za dezodorane i gelove za tuširanje mijenja. U početku (mog pamćenja) bio je Old Spice, s uvijek polugolim, mišićavim, savršeno američkim muškarcem, iza čijih bi se leđa pojavila i neka žena. Koristiti Old Spice konotiralo je muževnost i uspjeh, ali i ozbiljnost. Stvari su se promijenile s pojavom Axea, koji je uveo humor u ovaj dotad dosadan žanr. Axe je poručivao da nije važno kako izgledaš jer ćeš noseći ga uvijek biti neodoljiv ženama: koristiti Axe značilo je biti seksi i poželjan. Krajem nultih, a kod nas 2010., Old Spice vratio se s nizom pomalo suludih i vrlo zabavnih reklama, dinamične režije i za reklame prilično modernog poigravanja s rodom. Biti muškarac sad znači živjeti, zabavljati se i pritom fantastično mirisati.

S druge strane, svi mrze reklame o ženskim higijenskim proizvodima, tvrdi Kate Kane (290). Vjerojatno zato što su neizdrživo dosadne. No, iako naoko nesadržajnije, ženske reklame često imaju mnogo kompleksniju naraciju od muških.

Prepričat ću tri meni drage i upečatljive reklame da to ilustriram.

Prva je reklama za šampon kakvih smo se na hrvatskoj televiziji nagledali u nekoliko varijanti. Dvije jednako lijepe i vitke mlade žene stoje iza šanka ili nekakvih pultova, no samo jedna od njih privlači uvijek muške kupce ili korisnike. Nakon nekog vremena, pomalo frustrirana, djevojka čiji je red prazan upita drugu: „Zašto su svi muškarcu (uvijek) u tvom redu?“, a ova joj odgovara: „To nisam ja, to je [moj šampon]“. Slijede uobičajeni kadrovi svilene i sjajne kose koja se prelijeva ekranom.

Druga je reklama za dezodoran. Mlada poslovna žena utrčava u autobus, pretpostavljamo nakon posla, i prima se za ručku iznad glave. U oči joj upada zgodan mladi muškarac koji joj se nakon kratke

¹⁷ Moja, posljednja predbolonjska generacija, imala je tu nesreću da zbog implementacijskih zahtjeva bolonje na trećoj i četvrtoj godini anglistike dobije osiromašenu ponudu književnih kolegija, koja nije uključivala Žensko pismo i Moderni britanski roman kao ranijih godina.

izmjene pogleda približava, no onda – avaj! – osjeti vonj koji se širi iz predjela njenog pazuha, a kojeg su gledatelji svjesni jer se na tom području pojavljuje nacrtana svinja, te s blagim izrazom gađenja istrčava iz autobusa. Mlada je žena posramljena i užasnuta. Na sreću, tu je novi dezodoran koji će je od neugodnog mirisa štiti danima.

Treća je, i najsvježija (!), reklama o ulošcima, a prepričat ću je uz pomoć vizualnih pomagala¹⁸. Skupina mladih, uređenih djevojaka na visokim petama energično pleše i pjeva o tome kako se osjećaju „tip-top“ u garderobi nekog dućana u trgovačkom centru.

Vrata jedne od kabina otvaraju se i otkrivaju ležerno odjevenu djevojku nesretna izraza lica,

koja u kratkom tajcu kaže „Ne baš“,

¹⁸ Slike su *screenshotovi* reklame, preuzeti na adresi http://www.youtube.com/watch?v=KHTEjQ6W_ls

pogleda si stražnjicu u ogledalu

i sjedne na kauč – ona se ne osjeća baš „tip-top“ i svima nam je jasno da je to zato što ima menstruaciju. Zbog njena lica i udobne majice u koju je odjevena lako je posumnjati da se djevojka osjeća napuhnuto ili trpi bolove, ali nije tako. Nakon što joj kor objasni sve o novim ulošcima koji instantno upijaju (pri ruci im je, srećom, bočica plave tekućine),

ona skače na noge, trga majicu sa sebe, oblači pete i ozarena lica pleše u živahnom ljubičastom topiću.

U završnoj sceni s prijateljicama hoda trgovačkim centrom i okreće se da samopouzđano i koketno namigne u kameru, ali i prema dečkima koji su trenutak prije bili u kadru.

Najduže ću se zadržati na posljednjoj reklami, pa ću početi od nje i njenog najzanimljivijeg trenutka – preobrazbe tužne djevojke u velikoj majici u radosnu, samopouzdanu princezu. Jasno nam je da prije toga nije osjećala menstrualne bolove, već nešto mnogo gore – strah. Poput mnogih njenih prethodnica u žanru reklama o ulošcima – djevojaka koje se voze na uredskom stolcu kako ne bi ustale ili djevojke koja se trijumfalno vrti oko štanke u busu kad otkrije pravi tampon – djevojka iz posljednje reklame zna da nema ništa strašnije od menstruacije koja procuri do gornjeg sloja odjeće i postane svima vidljiva.

Jedan dio reklamnog diskursa o ulošcima i tamponima čini ideologija svježine (Kane), a drugi upravo ideologija sigurnosti¹⁹, umirivanja straha od javnog otkrivanja i sramote. U srži svega zapravo je pitanje kontrole.

Kontrola nad tijelom (bile to njegove dimenzije, miris, prezentacija ili bilo što drugo) opsesija je naše kulture i temelj propisane ženske (ali sve više i muške) ljepote. Prema Wolf, „[k]valitete koje određeno razdoblje naziva ljepotom kod žena jednostavno su simboli ženskog ponašanja koje to razdoblje smatra poželjnim: *mit ljepote zapravo uvijek propisuje ponašanje, ne izgled*“ (13). Za današnje žene to znači neprestano discipliniranje, sabijanje, stanjivanje, poliranje, umirivanje do gotovo umrtvljivanja tijela.

Menstruacija je problem jer je se ne može kontrolirati, samo sanirati. Komentirajući različite diskurse koji se obraćaju menstruirajućoj djevojci, Driscoll piše kako nude „fantazmu da je kontrola nad tijelom i potrebna i moguća“ (94). Takva ideja menstruacije, kao ekscesa koji se mora prikrivati i konstantno nadzirati, u potpunom je srazu s činjenicom da je za žene menstruacija nešto posve obično, na što otpada velik dio naših života, a posljedica je tradicionalnog postavljanja muškog tijela za standard unutar svih diskursa moći (Fingerson 15). Iako Fingersonova u svom istraživanju otkriva da djevojke menstruaciju doživljavaju i kao stresno, neugodno iskustvo, i kao „ništa strašno“ i kao

¹⁹ Libresse, primjerice, ima slogan „Osjećaj se sigurno.“

osnažujući proces (149), dominantni diskurs i norme pozivaju na njeno zataškavanje i tako u djevojke ugrađuju osjećaj srama (41), ohrabrujući upravo negativna iskustva. Djevojke u pubertetu, za koje je menstruacija nova, ideja curenja prestravljuje više nego ostale jer često uključuje direktnu društvenu kaznu – izrugivanje, smijeh, upiranje prstom – te otkriva „tajnu“ koje se srame: aktivnosti tijela.

Mrlja od menstruacije znači da djevojka nije uspostavila disciplinu nad vlastitim tijelom, a nedisciplinirano je žensko tijelo defektno (Bartky cit. u Tietjens Meyers 7): žena/djevojka naučenim instinktom zna da takvo tijelo nema pravo na javnu vidljivost jer je upravo disciplinirana ljepota (što je gotovo pleonazam) valuta kojom se kupuje poželjan oblik prisutnosti u javnoj sferi.

Trenutak kad djevojka u reklami preuzima kontrolu nad menstruacijom/tijelom (iako samo simbolički: mi ne vidimo kako stavlja novi uložak, dovoljno joj je znanje o njemu da se osjeća sigurno) trenutak je kad se to tijelo otkriva, probijajući se kroz kukuljicu šire tamne majice u blještaviju leptirastu sliku golog mesa i volančića. Iz jednog propisanog oblika ženskog ponašanja – srama i skrivanja menstruacije – ona se prebacuje u drugi – discipliniranje tijela, optimalnu prezentaciju, ogoljena i stanjena visokim petama – a unutar reklame oni se kodiraju kao nesigurnost i samopouzdanje.

U prvom planu reklame značenja su koja reklama želi da vidimo: lepršava preobrazba, snaga i vedrina, dok u pozadini škripe teški, stari mehanizmi održavanja patrijarhata. Nesigurnost, koju izaziva menstruacija, prikazana je gotovo kao negiranje tijela (tijelo koje nije savršeno disciplinirano, bolje neka ostane neaktivno, neupadljivo, skriveno). No, uz pravi alat tjelesne kontrole, nesigurnost nestaje kao rukom odnesena i zamjenjuje je osmijeh samopouzdanja („100% samopouzdanje“ je i slogan reklame). Samopouzdanje je sloboda na ples, pjevanje, kretanje trgovačkim centrom, samopouzdanje je osjećati se i izgledati tip-top, i signalizira se atraktivnijom odjećom. Ulazimo u petlju: samopouzdanje je moć, samopouzdanje je atraktivnost, atraktivnost je ženski način pokazivanja i postizanja moći, moć/samopouzdanje uvjetuje kontrola (ekscenog) tijela.

Pravu kontrolu/moć nema, naravno, ona, nego uvijek prisutan pogled drugih, i ta je instanca pravi okidač njene vlastite rigorozne samokontrole. Poznatim Bergerovim riječima: „*muškarci djeluju, a žene izgledaju/pokazuju se*. Muškarci gledaju žene. Žene gledaju kako ih se gleda. Ovime se ne određuje samo većina odnosa između muškaraca i žena, nego i odnos žena prema njima samima. Promatrač žene u njoj muškog je spola: promatrana osoba ženskog. Tako ona pretvara sebe u objekt – i to prvenstveno vizualni objekt: u prizor“ (Berger 47).

Djevojka u reklami pokazuje svoju slobodu pretvaranjem sebe u ljepši prizor, objektiviranjem, i tako ulazi u patrijarhatovu zamku u kojoj žensko samopouzdanje ne može postojati ako nije vidljivo, na površini, izvana. I, ako čitamo iz suprotnog smjera, upravo ono izvana pokazuje djevojičino samopouzdanje ili njegov manjak. Sve je sadržano u tom prizoru.

Reklama pak održava model selektivne vidljivosti: sve neugodne stvari u njoj ostaju nevidljive – i krv i stavljanje uložka i novčana razmjena, podsjetnik da se paketić uložaka (tj. stopostotno samopouzdanje) mora kupiti. Te neprisutne stvari ujedno su jedine koje se događaju u stvarnosti.

Reklame poput ove, naime, postoje samo da bi izmišljale ili podgrijavale strah. Shvatila sam to razmišljajući o cijelom problemu iz vrlo praktične perspektive. Većina je žena/djevojaka vjerojatno doživjela situacije kad je menstruacija došla, a one nisu bile spremne i nisu bile doma. U takvim se trenucima uistinu javlja nelagoda ili panika, ali također se uvijek može računati na žensku solidarnost. Čak i kad je već kasno i *najgore* (curenje!) se dogodilo, netko će vam uvijek posuditi majicu da je zavežete oko struka. Upravo se zato takve priče nikad ne pojavljuju u reklamama, već samo situacije u koje se nelagoda mora nasilno implementirati (a njen uzrok fantazmatski mistificirati): stvarnost, naime, nikad ne bi mogla marketinški funkcionirati – u trenutku kad se zaista nađete *u krizi*, potpuno je svejedno koje je marke higijenski proizvod kojeg se dočepate.

Slika djevojke koja iz predostrožnosti ograničava svoje ponašanje i kretanje u javnosti, kako joj se *slučajno* ne bi dogodio menstrualni eksces, slika je mazohizma, neaktivnosti motivirane strahom, inspekcije koji se stalno vraća na sebe s prijekorom i strepnjom, koja sinegdohu nalazi u zabrinutom pogledu preko ramena u vlastitu guzu.

Prve su dvije reklame još mnogo eksplicitnije i savršeni primjeri retorike kulture mazohizma. One su priče s poukom, koja se uči kroz kaznu – muško odbijanje. Djevojke u obje reklame zbog svoje se loše kontrole tijela (znojenje) i nedovoljnog truda u njegovoj prezentaciji (kosa) osjećaju neželjeno, i iz tog lošeg iskustva uče kako bolje rukovati sobom.

Oznojena djevojka prolazi težu golgotu jer je odbijena s gađenjem. Osjeća sram i nelagodu, a sve je to naglašeno vizualizacijom njenog neugodnog mirisa – ona smrdi kao, ni manje ni više, svinja. Iako je patrijarhat fasciniran divljom, animalističkom ženom, nju zamišljamo poput gazele ili gepardice, a ne neprivlačne i zdepaste svinje. Teško je, zapravo, izabrati životinju koja bi bila manje slična (kao proždrljiva, prljava, smrdljiva, inteligentna) njegovoj idealiziranoj slici ženskosti.

Reklama za šampon svojim je sloganom zanimljiv simptom mnogo komentirane konstruiranosti i *izvanjskosti* ženske ljepote u našoj kulturi. Popularna djevojka u čijem su redu muškarci spremno kaže „to nisam ja!“ (nego moj šampon). Uzrok sramote uvijek je nešto u tijelu ili što iz tijela izlazi, no ljepota je nešto što, logično, dolazi izvana.

Sjetimo se sad retorike muških reklama: „*ti možeš sve! budi ono što jesi! uživaj! zabavljaj se! neodoljiv si! (sve uz naš proizvod) ta ti si muškarac!*“. Ženske reklame češće zapomažu: „*PAZI! PAZI! PAZI! tolike opasnosti (odbijanje, javna sramota, poniženje) vrebaju na tebe! koristi [naš proizvod] ili ćeš se loše provesti...*“.

Naravno, postoje i pozitivne poruke poput „Jer ja to zaslužujem“ (iako je pozitivnost ikakvih reklama u startu negirana izborom fizički uvijek istog tipa djevojke), ali one brojem ne nadmašuju ove negativne, a i ne ostaju zapamćene. Teško je razlikovati reklame u kojima bijele, mršave djevojke u lepršavim tkaninama ili kratkim hlačicama lebde svijetom, ali malo tko nije zapamtio reklamu sa svinjicom.

Reklame koje toliko igraju na naš strah od odbijanja istovremeno crpe iz postojećih nesigurnosti i nadopunjuju ih, u začaranom krugu djevojaštva i kulture mazohizma, u kojem djevojke redovito gube.

Kroz stihiju shizofrenih poruka i ideja usvojenih svjesno i nesvjesno, djevojkama se pokušava nametnuti strah da nisu dovoljno dobre takve kakve jesu, osjećaj da su inferiorne u raznim situacijama te sklonost podcjenjivanju i omalovažavanju vlastitih sposobnosti. Česti bi se rezultat svega lijepo mogao sažeti u izjavi jedne moje drage i pametne prijateljice: „Ja se sve nadam da ću se jednog jutra probuditi i prestati biti ovakva kakva jesam i postati onakva kakva bih trebala biti“.

2. CUR(K)A I (POPULARNA) KULTURA: BORBA ZA IDENTITET

Get me out of this prison, man
Let me run run run run run

Marnie Stern, *Plato's Fucked Up Cave*

Krajem devedesetih, kad sam imala oko trinaest godina, roditelji su me vozili na engleski, a s nekoliko fasada u centru Zagreba zavrištali su grafiti poput „NE ZNAČI NE! JA IMAM PRAVO ODBITI“ i „NE ŽELIM PROVESTI SVOJ ŽIVOT PERUĆI TVOJE PRLJAVE GAĆE“ (uz nečiji duhoviti apendiks: „onda ih skini pa zaradi“). Pored natpisa stajao je potpis: Luna ('a' je bilo prikazano kao znak anarhije, koji je krug dijelio sa simbolom za žensko). Bili su vrlo upečatljivi. Listajući Globus koji mjesec poslije naišla sam na tekst o grafitima, u kojem se nalazila i mala fotografija manifesta skupine. Izrezala sam je i spremila u novčanik, a potom s tim feminističkim tekstom učinila ono što mi se činilo najlogičnijim – prevela ga na engleski i prepisala na unutrašnje korice bilježnice iz istog predmeta. Ne znam jesam li se samo pravila važna pred jednom u nizu profesorica engleskog ili sam, romantičnije, tako možda i nesvjesno povezala dva jezika u kojima sam nalazila snagu i ohrabrenje. U to sam vrijeme sebe počela nazivati feministicom (iako je ta riječ za mene do danas jako promijenila svoje konotacije, a i sufiks) i to je postala jedna od mojih ključnih identifikacija, kojom sam ovisno o kontekstu manevrirala na različite načine.

Prepričavam tu anegdotu jer na vrlo bazičan način ilustrira ono čime ću se u ovom poglavlju baviti – korištenje komadića popularne kulture kao oruđa za uspostavu i osnaživanje vlastitog identiteta te kao pregovaračke pozicije u neizbježnoj interakciji s drugim dijelovima i korisnicima kulture. U prethodnom poglavlju nisam ni jednom upotrijebila riječ „identitet“, ali govorila sam o raznovrsnim oblikovanjima mladih ženskih identiteta od strane naše kulture, patrijarhata. No, primjeri koje sam dala zapravo su bili primjeri ideoloških ljuštura – modela u koje se djevojka može i ne mora nastaniti. U ovom ću se poglavlju napokon okrenuti riječima i aktivnostima cur(k)i i pokušati pokazati neke po meni važne i vrlo žive procese između njihovih identiteta i popularne kulture.

Kultura je sjecište bezbrojnih diskursa moći koji stvaraju različite dominantne i potlačene skupine te se međusobno sudaraju i nadopunjuju. Iako često impersonalni, ti diskursi redovito govore o ljudima i stvaraju ljude, odnosno identitete: „zbog toga što su identiteti konstruirani unutar, a ne izvan diskurza, trebamo ih razumjeti kao proizvode specifičnih strategija iskazivanja u specifičnim i institucionalnim mjestima u kojima se koriste specifične diskurzivne formacije i prakse“ (Hall 361). Kultura je stoga proces stvaranja identiteta (Loxley 118), kao i proces njihova preispitivanja i redefiniranja.

Richard Jenkins identitet definira kao „naše shvaćanje toga tko smo mi i tko su drugi ljudi te, recipročno, shvaćanja drugih ljudi o njima samima i o drugima (što uključuje nas). To je vrlo praktična stvar, koja sintetizira odnose sličnosti i razlike. Kao rezultat slaganja i neslaganja, i barem u teoriji nešto oko čega je uvijek moguće pregovarati, identifikacija nije fiksirana“ (18). Poput Jenkinsa, mnogi

teoretičari (Bauman, Butler, Giddens, Goffman, itd.) identitet ne smatraju nečim urođenim i čvrstim, već činjenjem, oblikovanjem, procesom.

Naravno, naš identitet nikad nije *jedan* – on sadrži mnoštva, a velik dio njih zauzimaju „stereotipni kostimi mnogih društvenih identiteta koje svaka osoba ima (stanovnik New Yorka, otac, latinoamerikanac, veterinar, igrač skvoša, muškarac)“ (Fine 7). Hall svoj pojam identiteta razvija kao onaj „koji (...) nije esencijalistički, već strategijski i pozicijski“ (360), a te epitepe možemo iskoristiti i da opišemo konkretne psihološke mehanizme fluktuiranja identiteta. Naime, kao što su ranije citirana istraživanja pokazala, „[i]spada da je tko smo u određenom trenutku – koji je dio našeg autokoncepta aktivan – jako osjetljivo na kontekst“ (Fine 8), a u nekim ćemo situacijama sami sebe doživljavati i oblikovati u skladu sa stereotipnom slikom nekog našeg identiteta.

Dakle, identitet(i) i kultura međusobno su ovisni procesi čije se ispreplitanje konstantno događa: identiteti nastaju iz kulture, potvrđuju se korištenjem kulture i njenim korištenjem na određeni način, specifični identiteti kreiraju specifične vrste i tipove kulture, stvaraju se kulturne niše i proizvodi koji odražavaju specifične identitete, i tako dalje, u kružnom umrežavanju bez kraja.

Identitet koji me zanima, onaj adolescentice, vrlo je specifičan. Njegova se proizvodnja kao potlačenog i mazohističkog od strane patrijarhata događa zbog njegove dvije temeljne odrednice – dobi i roda.

Adolescentica – djevojka, cura, cur(k)a – mladi je ženski identitet koji u svakodnevnicu nećemo nazivati *ženom* jer će ženom tek postati. Prema Driscoll, „[ž]ena bi trebala biti završetak naturaliziranog procesa razvoja individualnog identiteta koji širok raspon uloga, ponašanja ili praksi ostavlja svojoj nezreloj prošlosti“ (130). „Adolescentica“ je stoga privremeni identitet, identitet koji se prerasta, ali isto se događa s identitetom djeteta/djevojčice, no samo je identitet adolescentice/djevojke kodiran kao problematičan, vjerojatno baš zbog sivog područja preklapanja sa „ženom“.

Zabrinjavajuće je što je „[p]atrijarhalno kapitalističko kodiranje ženske adolescencije kao poželjne robe, ali nepoželjnog identita (...) u punoj snazi u većini feminističke teorije“ (Driscoll 130). Driscoll tvrdi da su „[f]eministkinje i feminizam zainteresirani (...) za djevojke, ali manje za njih takve kakve jesu nego za njih kao nužne preteče žena/feministkinja“ (ibid. 131), tj. da se feminističke analize rjeđe ozbiljno bave ženskom adolescencijom nego što djevojke predstavljaju kao one suprotne ženi kako bi iz te razlike utvrdile ženu. Djevojke su neozbiljne, nesvjesne, nezrele, neindividualizirane, a zrela je žena definirana istim riječima bez prefiksa „ne“, te je kao takva jedini validan feministički subjekt (ibid. 130). Za takve je feminističke narative djevojka naivan i ranjiv objekt, analitički koristan jer su na njemu najvidljiviji efekti rodnih uloga patrijarhata (ibid. 132).

Ovaj je rad, kao što sam već naglasila, upravo pokušaj da se izbjegne takvo jednodimenzionalno i simplificirano razmišljanje o ženskoj adolescenciji.

Promišljanje adolescentica, kulture i identiteta u ovom ću poglavlju podijeliti u četiri dijela.

U prvom ću dijelu analizirati dio ankete koju sam provela te predložiti da među adolescenticama postoji svojevrsna klasna svijest, tj. svijest klasnog identiteta, koja je usko povezana s popkulturnim identitetom (pod „popkulturni identitet“ mislim na onaj naš identitet koji se vrlo svjesno i aktivno oblikuje trošenjem popularne kulture).

U drugom ću se dijelu baviti tezom koja se provlači kroz sve dosad napisano, a ta je da je rod strahovito važan u našoj interakciji s popularnom kulturom. Koncentrirat ću se na važnost koju alternativna glazba stvarana od žena i djevojaka ima za djevojačke identitete.

Treći dio posvetit ću ilustriranju teze da je popkulturni identitet jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji identitet u adolescenciji (a s godinama mu je utjecaj manji).

U posljednjem ću se dijelu pozabaviti jednim djevojačkim incidentom i povezati ga s tezama o kulturi mazohizma te kratko sumirati glavne zaključke poglavlja.

Budući da je kultura bojišnica (Hall cit. u Duda 25) i budući da smo identiteta najviše svjesni u trenucima kad su ugroženi i ogoljeni, kao primjere ću koristiti sukobe, konflikte i (samoinicirane) polemike.

Zbog ograničenja ovog rada, kao sinegdoha popularne kulture poslužit će mi glazba. Osim što je najpopularniji i najpervazivniji oblik popularne kulture, glazba je moguće i onaj najvažniji za identitet. Tako bar tvrdi Simon Frith, koji također misli da je identitet proces, te da se naš doživljaj glazbe najbolje može shvatiti kao doživljaj tog jastva-u-procesu (109). „Glazba je, kao identitet, i izvedba i priča, opisuje ono društveno u individualnom i individualno u društvenom, um u tijelu i tijelo u umu; identitet je, kao glazba, pitanje i etike i estetike“ (Frith 109).

2.1 CAJKE, ROCK, ROD: POGLED U REZULTATE ANKETE

Tri zagrebačke škole u kojima sam provela anketu – V. gimnaziju, Školu primijenjene umjetnosti i dizajna i Obrtničku školu za osobne usluge ili, kako je se često naziva, frizersku – odabrala sam sa željom da pružim pošteniju i potpuniju sliku djevojaštva, koja bi zahvatila i cure koje planiraju ići na fakultet i one koje će se nakon završetka srednje škole zaposliti. Očekivala sam da će se odgovori na neka pitanja razlikovati s obzirom na školu, a tako je i bilo, ali sličnosti u rezultatima nekih drugih pitanja bile su malo (i ugodno) iznenađenje.

Mislim da je pošteno priznati da sam anketiranju pristupila s određenim predrasudama – kad sam prije ankete intervjuirala gimnazijalke spomenule su kako im cure iz Obrtničke nekako opasno izgledaju dok stoje na stepenicama svoje škole u Savskoj, i taj mi je doživljaj bio poznat iz vlastitih srednjoškolskih dana. Nekoliko su ih puta i šaljivo, ali podcjenjivački komentirale.

Vjerujem da je u takvim komentarima i iskustvima prisutna klasna svijest. To nije (nužno) stvar ekonomske moći – i u Obrtničkoj i u gimnaziji i u Primijenjenoj sigurno ima učenica iz svih

financijskih zaleđa – radi se više o simboličkoj klasi, koja je usklađena s popkulturnim identitetom, što ću bolje objasniti nešto kasnije.

Odmah po ulasku u Obrtničku, koju sam posljednju anketirala, primijetila sam da su djevojke uređenije nego u druge dvije škole – bile su jače našminkane i izgledom mnogo bliže nekoj idealiziranoj slici ženskosti, a više njih imalo je na sebi roze detalje. U gimnaziji i u Primijenjenoj djevojke su bile mnogo više *casual* i mnogo manje izraženo ženstvene. Obrtnička je također bila jedina u kojoj sam na stolu djevojaka vidjela *teen* časopise.

Razlika u ponašanju bila je jednako velika kao razlika u izgledu. Djevojke u tri razreda gimnazije bile su prilično mirne – međusobno su komentirale anketu i došaptavale se, no razredi su uglavnom bili tihi, a najglasniji su u njima bili dečki. Učenice Primijenjene, u jednom razredu koji sam uspjela sama anketirati²⁰, djelovale su mi najmanje zainteresirano i također su bile prilično tihe, a dečki glasniji. Djevojke u Obrtničkoj bile su, zato, glasne u oba anketirana razreda, a posebno u prvom. U njemu sam, naime, neplanirano ostala sama s njima jer je profesorica izašla. Djevojke su glasno raspravljale o anketi, a među njima je bila i najmrzovoljnija od anketiranih djevojaka, koja je svoj list bijesno ispunila te počela razgovarati na mobitel, a bila je od glave do pete odjevena u ružičasto. Nekoliko je cura uređajem za peglanje peglalo kosu, a jedna im je djevojka dobacila da se peglaju svaki dan. Zanimalo me zašto to rade, i ima li slučajno veze sa školom, a odgovor je bio da poslije nastave idu van pa se žele urediti. Da se nije radilo samo o odsudstvu autoriteta pokazao je sljedeći razred, gdje su djevojke uporno pričale i postavljale pitanja (ne samo o anketi, već i o mojim godinama i odjeći) iako ih je profesor jednako uporno stišavao.

Anketiranje u Obrtničkoj zbog svega mi je toga bilo najzanimljivije i najugodnije, a mislim da se razlog svemu krije u činjenici da su u razredima bile samo djevojke. Vjerujem da je prisutnost dečkiju, koji češće imaju ulogu razrednih zabavljača i dobacivača, svojevrsni prigušivač za djevojke u druge dvije škole.

Anketa se sastojala od dva dijela – prvi dio činio je niz pitanja o njihovom trošenju popularne kulture, a drugi pitanja kojima sam htjela ispitati njihovu svijest o rodnim temama. Ovdje ću se koncentrirati na glazbeni ukus i pokušati malo promisliti njegovu korelaciju sa školom koju se pohađa te stavovima o rodu i feminizmu.

U tablici koja slijedi nalaze se odgovori na pitanje 22 – „Kakvu glazbu slušaš?“.

²⁰ U Primijenjenoj sam naišla na najveće teškoće pri anketiranju: ravnateljica je prvo pristala pa odbila dati dozvolu da provedem anketu, pa mi je u susret izašla pedagoginja škole, uz čiju sam pomoć anketirala jedan razred te koja je sama anketirala drugi.

škola žanr	V. gimnazija (3 razreda, 62 cur(k)e)	Primijenjena (2 razreda, 35 cur(k)i)	Obrtnička (2 razreda, 52 cur(k)e)	sve škole ukupno (149 cur(k)i)
domaće	0	0	9	9
sve	4	5	5	14
strano	3	4	11	18
rock	29	8	0	37
cajke	5	1	23	29
turbo folk	0	0	6	6
narodna	0	0	6	6
pop	18	6	0	24
pop rock	1	0	0	1
sve osim cajki	8	5	4	17
domaći rock	1	0	2	3
techno	5	4	5	14
r'n'b	6	3	0	9
hard rock	2	0	0	2
hip-hop	6	4	3	13
house	5	3	1	9
rap	2	1	2	5
indie rock	1	1	0	2
metal	4	5	0	9
jazz	2	0	0	2
punk	1	2	0	3
klasika	2	5	0	7
indie	2	0	0	2
electro	1	1	0	2
dance	1	0	0	1
sve osim metala i punka	0	0	1	1
sve osim cajki i metala	1	0	0	1
blues	2	0	0	2
soul	1	0	0	1
psihodelični rock	1	1	0	2
alternativa	0	1	0	1
folklorna	0	1	0	1
dub / dubstep	0	1	0	1
industrial	0	1	0	1
country	0	1	0	1
španjolska	0	0	1	1
svašta	5	3	0	8
ovisi o raspoloženju	1	0	0	1

U Primijenjenoj su odgovori najeklektičniji i broj anketiranih najmanji pa je vrlo nezahvalno raditi generalizacije. U V. i Obrtničkoj rezultati su ipak konkretniji.

Većina anketiranih djevojaka u V. gimnaziji sluša rock (47%) i pop (29%), a određeni dio (12%) smatrao je bitnim naglasiti da sluša sve osim cajki; njih sluša pet djevojaka (8%), jedna djevojka više nego metal (6%). U Obrtničkoj, pak, većina djevojaka sluša cajke (44%), a kad njima pribrojimo slične žanrove turbofolka i narodne glazbe (iako bi se neki tom spajanju protivili) postotak se penje na 56%. Zanimljivo, nijedna se djevojka nije izjasnila kao slušateljica rocka ili popa, ali jedanaest (21%) ih sluša stranu glazbu, koja može značiti svašta, dok su četiri napisale da slušaju sve osim cajki.

Opreka između cajki i rocka jedna je od onih najčešće komentiranih kad se priča o stanju naše popularne, ali i kulture općenito. Cajke se redovito prikazuju u lošem svjetlu i kritiziraju kao bezvrijedan (u najboljem slučaju) šund, no njih sluša i na mjesta na kojima se puštaju izlazi velik (a moguće i većinski) dio populacije. Budući da je dominantan stav prema cajkama u medijskom prostoru izrazito negativan, a njegova publika izrazito velika, moguće je zaključiti da moć u tom prostoru drži određena manjina, tj. određena simbolička klasa, ili nekoliko njih.

Prema Fuchsu, „[s]ve društvene klase neprestano akumuliraju simbolički kulturni kapital, tj. ukuse i životne stilove koji stvaraju razlike i definiraju druge, koji se koristi kao oružje u borbi za akumulaciju ekonomskog, političkog i kulturnog kapitala, odnosno, [klase] neprestano pokušavaju pretvoriti simbolički kapital u materijalni (ekonomski, politički i kulturni) kapital. Ali određene grupe imaju više moći u definiranju koji se ukusi i životni stilovi smatraju dominantnima, važnima i modernima; one kontroliraju mehanizme kulturnog definiranja. I dominantne i dominirane klase akumuliraju simbolički kapital u hegemonističkom polju aktivne simboličke borbe koja je u sprezi s poljem materijalne borbe. Rezultat društvenih borbi određuje društvenu hegemoniju određenih značenja i društvenih grupa“ (91).

U kontekstu adolescencije sviješću o simboličkoj klasi nazivam proces i način iščitavanja i stvaranja veza između osoba/identiteta i njihovih popkulturnih identiteta – proces u kojem se polazeći od, primjerice, razlika u glazbenom ukusu pretpostavljaju i različiti ukusi za druge kulturne proizvode, pa onda i sustavno pripisivanje drugačijih značenja stvarima; svijetu, a naslućuje se i moguća (buduća i sadašnja) ekonomska i politička dimenzija tih razlika. Nelagoda koju djevojke iz gimnazije osjećaju kad prolaze pored Obrtničke, zbog koje kažu da učenice te škole djeluju opasno, proizlazi vjerojatno baš iz realizacije o pripadnosti različitim simboličkim klasama.

Nažalost, ne poznajem cajke, kao ni turbo folk i narodnu glazbu, i to smatram hendikepom u pisanju ovog rada, koji se u budućnosti nadam ispraviti, no ipak ću se pokušati upustiti u površnu usporedbu cajki i rocka te njihovih tretmana roda. Naravno, „rock“ je strašno širok pojam, i ne znam koliko je vjerojatno da su sve djevojke koje su napisale „rock“ mislile na isto (a moja je pogreška što to pitanje nisam postavila preciznije). Konzultirajući se sa svojom sedamnaestogodišnjom savjetnicom i kolegom Vatroslavom, koji bolje poznaje glazbene žanrove, odlučila sam si olakšati terminološko

manevriranje te se nadati da je većina djevojaka mislila na klasični rock i njima slične suvremene grupe. Prije skretanja u žanrove, dotaknut ću se toga što nam glazba općenito znači kao slušateljima.

Lefebvre (se) pita: „izražava li glazba tajnu prirodu svakodnevnice ili je, upravo suprotno, kompenzacija za njenu trivijalnost i površnost?“ (cit. u Grossberg 204). Grossberg vjeruje da je oboje točno te da je moć glazbe upravo u pokušavanju da transcendiraju određene oblike ponavljanja, kakav je svakodnevnica (204). Prema njemu, glazba nam daje osjećaj sigurnosti i uspostavlja mjesto. „Glazba nas afektivno locira u svijetu konstruiranjem ritmova našeg stajanja i našeg kretanja. Kad stanemo, kad nam glazba omogući da stanemo, mi sami pozicionirani smo ne nekim već postojećim stabilnim identitetom, već zidom koji naša glazba (naš afekt) konstruira oko komadića prostora. Sad smo sigurni da se upustimo u kakve god aktivnosti bile potrebne i slobodni da se krećemo na načine koji prije nisu bili mogući, jer je zid rekonstruirao prostor izvana jednako sigurno kao što je konstituirao mjesto unutra. Svakodnevni život organiziran je ritmovima mjesta i prostora te specifičnim konfiguracijama prostora. Dakle, glazbu možemo opisati kao 'stroj teritorijalizacije' koji artikulira mape značenja kojima postaje moguće navigirati svakodnevnim životom i stoga živjeti u njemu“ (Grossberg 206).

Djevojkama i ženama kroz povijest je bilo nijekano pravo slobodnog navigiranja prostorom, što uključuje i stoljećima negirano pravo na javno djelovanje (tj. djelovanje izvan doma), i svijest da je javni prostor za žene područje opasnosti, posebno noću, ali i ponašanje u njemu – Bartky ističe kako, primjerice, za razliku od muškaraca koji zavaljeni sjede ležerno raširenih nogu, žene uče prekriti noge, držati ruke uz tijelo i zauzimati što manje mjesta (cit. u Tietjens Meyers 7). Istovremeno moramo govoriti i o simboličkom, imaginarnom prostoru – prostoru sanjarenja u koji upisujemo svoje zamišljene intimne narative, inspirirane, nošene ili jednostavno praćene (pop)kulturnim tekstovima, slikama i zvukovima te njihovim mitskim figurama. I taj je prostor za žene u startu ograničeniji jer popularna kultura neprestano proizvodi i ističe heroje, a rijetko heroine. Mitologiziranje ženskog iskustva redovito se događa u getu, na marginama (ali se mitologiziranje ženske ljepote uvijek odvija pred svačijim očima), dok je mit muškog iskustva normativ.

Rock i cajke nude različite načine uspostavljanja prostora, a glavna je razlika između njihovih uobičajenih čitanja to što se rock smatra i 'strojem deteritorijalizacije' (Grossberg 206), koji istovremeno dekonstruira svakodnevni život i kritički propituje njegove okvire te je sposoban artikulirati osjećaje „ljutnje, nezadovoljstva i protesta“ (ibid. 206). Rock se romantizirano predstavlja kao stvaranje prostora bunta, subverzije, relevantne društvene kritike, autentičnosti i istinitosti (Shuker 149) te umjetničke vrijednosti, a cajke stigmatiziraju kao oblikovanja vrlo sličnih izraza patetične emocionalnosti, s mnogo kiča i bez političke svijesti. Njihova je bitna sličnost to što su obje vrste glazbe u jednom trenutku bile uzrok moralne panike te čitane kao prijatne poštenoj, građanskoj kulturi. Razlika je u tome što su prigovori uglavnom dolazili s ideološki suprotstavljenih strana.

Kao pratiteljica cajkaške scene iz daljine, primijetila sam da znam više pjevačica nego pjevača te glazbe, tj. da se radi o žanru u kojem su žene brojem barem ravnopravne, ako ne i nadmoćne muškarcima. Znam i da su pjevačice cajki redovito žene naglašenih oblina, duge njegovane kose i

temeljito našminkane – žene koje odgovaraju idealiziranoj/stereotipnoj patrijarhalnoj slici ženskosti. (Moguće je odmah povući paralelu s konzumenticama njihove glazbe – djevojkama iz Obrtničke – koje se istom osobinom razlikuju od djevojaka iz drugih škola, i to u prostoru škole.) Dok se ženama u cajkama očito nudi mogućnost uspjeha, s druge se strane pokazuje da taj uspjeh ima svoje uvjete – iznimnu seksualiziranost i vizualno oblikovanje u skladu s dominantnom predstavom muških maštarija. Izgled pjevačica cajki zapravo najviše podsjeća na izgled pornogлумica. Mislim da je na temelju toga moguće ustvrditi da je održavanje patrijarhalnih ideologija u toj glazbi prilično jako.

No, to ne znači da unutar cajki nema prostora za rodnu politiku i kritiku. Jelena Karleuša, jedna od najpopularnijih srpskih turbofolk pjevačica, u svojoj je kolumni za beogradski Kurir u jesen 2010. kritizirala homofobiju i seksizam srpskog društva:

U Srbiji je normalno da dete gleda kako ale mariše kevu, ali nije normalno da se dva odrasla oveka vole. U Srbiji je normalno da se nacionalnim herojem nazove svaki koji je pobio više od 100 ljudi druge veroispovesti, ali nije normalno da gradom šetaju oni koji zagovaraju ljubav, mir, slobodu, toleranciju! Samo je u Srbiji normalno da se erka naziva SINE, ali nije normalno da ta ista erka poželi da poljubi drugog SINA²¹.

Slika 1. Jelena Karleuša, izvor Jutarnji.hr.

Rock, pak, neprestano nudi oblikovanja kritike, tj. bijeg iz zatvora svakodnevnice (Grossberg 206), no on je iznimno maskulina priča koja nikad nije bila posebno naklonjena ženama (Frith i McRobbie). „Rock je sport s pijedestalom, kao da se radi o monarhu – kad god je moguće dečko će naslijediti tron – žene se ne smatra materijalom od kojeg se prave idoli i koji se štuje. Od cura se

²¹ Citirano iz teksta „Jelena Karleuša: Muž mi je Srbin, budala, homofob. Zato se i borim da gay ljudi slobodno šecu“, na adresi <http://www.jutarnji.hr/jelena-karleusa--muz-mi-je-srbin--budala--homofob--zato-se-i-borim-da-gay-ljudi-slobodno-secu/895524/>

očekuje da cvile u mezaninu dok se pastuh prešetava tamo gore, dok će se djevojci koja ima drskosti stati na pozornicu podrugljivo dobacivati, podsmjehivati i upućivati lascivne poglede“ (Burchill i Parsons cit. u Brake 183). Suvremenici Jim Morrison i Janis Joplin doživjeli su vrlo slične hvalospjeve i sudbine, no on je rock ikona, a ona tek „tužan lik“ (Shuker 231). Čak se i tehnologija instrumenata poput električne gitare i njene opreme za žene očučuje i mistificira kao nešto muško (ibid. 233). Ovome ću se, žanrovski šire od klasičnog rocka, još posvetiti u nastavku poglavlja.

Djevojke, dakle, u javnom prostoru ne mogu djelovati jednako neposredno kao dečki, već je redovito prisutan jedan više korak prilagodbe i pregovaranja, a i cajke i klasični rock pokazuju se kao problematična oblikovanja ženskog identiteta pa stoga ambivalentne strategije upisivanja u taj prostor. No, nipošto ne treba podcijeniti sposobnost djevojaka da proizvode oba žanra pročitaju onako kako im je potrebno te iz njih crpe vlastitu, drugačije kodiranu, moć i snagu.

Sad ću se osvrnuti na odgovore iz drugog dijela ankete – onog o rodu i feminizmu. Valja naglasiti da rezultate ankete treba uzeti sa zrnom soli – provedena je u ne baš idealnim uvjetima, uz došaptavanje, a vjerojatno i prepisivanje, no svejedno je smatram zanimljivim putokazom prema pitanjima koja bi trebalo stručnije ispitati.

Tridesetdeveto je pitanje od djevojaka željelo saznati misle li da muškarci i žene trebaju imati ista prava te imaju li ih već.

U V. gimnaziji četrdeset jedna djevojka (66%) napisala je da misli da trebaju imati ista prava te da ih još nemaju. Jedanaest djevojaka (18%) napisalo je da trebaju te da im se čini da su ona skoro ili otprilike ili na neki način ostvarena. Dvije djevojke mislile su da trebaju biti i da jesu ista. Dvije djevojke nisu znale imaju li ista prava.

U Primijenjenoj je sedamnaest djevojaka (48,5%) napisalo da prava trebaju biti, ali nisu ista. Tri misle da su prava skoro ostvarena i „s jedne strane da, s jedne ne“, a tri da su potpuno ostvarena. Osam je djevojaka (23%) napisalo samo „da“ pa nije jasno na što se taj odgovor odnosi – pretpostavljam da misle da ista prava trebaju postojati, ali ne znam misle li da već postoje ili se nisu htjele izjasniti.

Nažalost, u Obrtničkoj je školi čak sedamnaest (32%) cura odgovorilo samo s nepreciznim „da“. Jedanaest djevojaka (21%) misli da nemamo jednaka prava, a trebamo imati, dok ih osam (15%) misli da ih već imamo. Četiri djevojke napisale su da jednaka prava trebamo imati i otprilike imamo, a tri da na njima još treba poraditi. Jedna djevojka misli da ne trebamo imati i nemamo ista prava, a pet (9,6%) ih je napisalo samo „ne“.

Razlika u stavovima s obzirom na školu prilično je vidljiva, a slično je i s pitanjem broj 46.

To pitanje glasi: „Jesi li čula za feminizam? Ako da, što je to?“.

Učenice jednog (3.) razreda u V. gimnaziji na ovo su pitanje odgovorile stopostotno, tj. sve jednako – potvrdno, i s objašnjenjem. U toj je školi 77% djevojaka čulo za feminizam i znalo što je. Tek su četiri djevojke napisale da ne znaju, a pet je napisalo samo „da“. Naravno, neke definicije feminizma nisu definicije s kojima bi se feministkinje složile, poput odgovora da feminizam misli da svijetom trebaju

vladati žene. Priličan broj djevojaka u onom 3. razredu dao je gotovo isti odgovor koji me iznenadio, a taj je da je feminizam jedna od četiri sociološke teorije, koja nastaje u dvadesetom stoljeću. Prepisat ću jedan takav odgovor: „Da. To je pokret (sociološka teorija) u 20. st. kojim žene traže svoju ravnopravnost prema muškarcima. Smatraju muškarce „svinjama““.

U Primijenjenoj je za feminizam čulo i znalo ga objasniti trinaest (37%) djevojaka, a sedam (20%) nije bilo sigurno oko objašnjenja. Četiri djevojke nisu čule za feminizam, a šest je ostavilo to pitanje praznim pa pretpostavljam da je njihov odgovor također negativan.

U Obrtničkoj je školi najmanje djevojka, njih tek osam (15%), znalo što je feminizam, dok ih je jedanaest (21%) za njega čulo, ali nije znalo objasniti. Devetnaest (36,5%) ih nije čulo za feminizam, a dvanaest (23%) nije odgovorilo na pitanje.

47. pitanje, jesu li one feministkinje, donijelo je nešto sličnije rezultate.

Među učenicama V. potvrdno se izjasnilo devet (14,5%), u Primijenjenoj pet (14%), a u frizerskoj čak osam (15%) djevojaka. U Petoj ih je dvadeset sedam (43,5%) napisalo da nisu feministkinje, u Primijenjenoj dvanaest (34%), a u Obrtničkoj tek tri. U toj je školi zato čak dvadeset sedam (52%) djevojaka to pitanje ostavilo praznim, a jedanaest (18%) ih nije znalo jesu li feministkinje. Dosta je djevojaka u gimnaziji i Primijenjenoj pisalo da su feministkinje ponekad, u određenim situacijama, „ni da ni ne“ te „i da i ne“, a bilo je i slikovitijih odgovora poput „Ahaha, katkad iz šale, al potajno da, možda“, „Pa, ne protivim se, ali nije baš da se nešto ubijam u vezi toga“ i „Ponekad da, ako me tišti neka nepravda“.

No, odgovori na pitanja 40: „Misliš li da bi muškarac i žena koji rade jednaki posao trebali imati i jednaku plaću?“ i 41: „Ako ćeš jednom imati obitelj, hoćeš li se sama brinuti o kućanstvu ili ćeš od partnera/ice očekivati da podijelite posao?“ donijeli su najviše postotke, a na jednom mjestu i unisonost u rezultatima, na moje ugodno iznenađenje.

Na četrdeseto pitanje potvrdno je odgovorilo pedeset devet (94%) djevojaka iz V., trideset (86%) djevojaka iz Primijenjene te četrdeset pet (86,5%) djevojaka iz Obrtničke. Dvije djevojke iz Obrtničke napisale su da bi žene trebale imati veću plaću. Ukupno sedam djevojaka, tri iz Primijenjene i četiri iz frizerske, odgovorilo je niječno. Nekoliko je djevojaka odgovorilo da to ovisi o tome kako obavljaju posao.

Sličnost postotaka ipak je manja u odgovorima na 41. pitanje: pedeset sedam (92%) djevojaka u V., dvadeset šest (74%) u Primijenjenoj te trideset četiri (65%) u Obrtničkoj odgovorilo je da bi kućanske poslove podijelilo²², no tek je pet djevojaka napisalo da bi se o kućanstvu brinule same. Pet djevojaka u Obrtničkoj nije odgovorilo na pitanje, a jedna je napisala da neće imati obitelj.

Vjerujem da bi odgovori na posljednja dva pitanja još pred koje desetljeće bili dosta drugačiji, što svakako ispunjava optimizmom.

²² A neke (heteroseksualne) među njima mogle bi se gorko iznenaditi jednog dana, s obzirom na rezultate iz fusnote 10.

Ostala pitanja razotkrila su vjerojatno očekivane razlike u poznavanju i interesu za rodna pitanja i feminizam među učenicama različitih škola, što je dijelom posljedica obrazovanja, a dijelom, vjerujem, i njihovih različitih popkulturnih identiteta. Djevojke iz frizerske slabije su poznavale feminizam i u mnogo manjem broju odgovorile na pitanje o istim pravima muškaraca i žene, što vjerojatno znači da ih te donekle apstraktne teme ne zanimaju posebno, a i da se s njihovim problematiziranjem baš ne susreću. No, u pitanjima koja su se bavila konkretnijim stvarima, pokazale su snažnu želju za ravnopravnošću. Moguće je da to ima veze i s glazbom koju slušaju – iako hiperseksualizirane i tako automatski simbolički podređene unutar patrijarhata, pjevačice cajki ipak su poslovne žene, i to često, poput Jelene Karleuše, vrlo uspješne.

Smatram da je bitno bolje se posvetiti proučavanju interakcije adolescentica i cajki jer mi kombinacija tog identiteta i tog popkulturnog identiteta (i simboličke klase) djeluje kao iznimno marginalizirana, a vrlo validna i zanimljiva tema. Nažalost, u ostatku ovog rada bavit ću se samo djevojkama čiji se popkulturni identiteti grade iz alternativne glazbe, da upotrijebim takav opći termin. Za to postoje dva razloga – prvi je što tu glazbu mnogo bolje poznajem i kompetentn(ij)a sam o njoj pisati, a drugi što vjerujem da ona nudi više potencijala za politizaciju, problematizaciju i rekonstrukciju ženskog i djevojačkog identiteta.

2.2 CUR(K)A I ALTERNATIVA GLAZBA: TKO IMA MONOPOL NA BIJES?

Feministički kulturalni studiji često se bave sitnim ženskim subverzijama pri korištenju različitih popkulturnih tekstova i načinima na koje se oni podaju čitanjima i prilagodbama potrebnima ženskim identitetima. Djevojke su zaista majstorice u pronalaženju osnažujućih poruka čak i u maskulinim popkulturnim proizvodima, no u ovom bih dijelu htjela pokazati koliki utjecaj eksplicitno ženski/djevojački i više ili manje eksplicitno feministički rad glazbenica ima na identitete slušateljica.

Za razumijevanje tih praksi bitan je kontekst u kojem se događaju, pa ću iskoristiti jedan svježiji tekst koji na svoj način sumira tipične stavove koji često vise u zraku kad se kao djevojka krećete alternativnom scenom, čiji su geniji redovito muškarci.

U devetom nastavku serijala „33 pjesme koje su mi promijenile život“, objavljenog u jesen 2010., Ante Tomić piše o pjesmi 'Puttin People on the Moon' grupe Drive-By Truckers, a problem počinje već u naslovu: „Stop. Nije za žene. A možda je i bolje“. Budući da je kratak, prenijet ću ga gotovo cijelog²³:

Vidim li djevojku u majici s rogom lubanjom i natpisom "Motorhead", obi no se upitam je li ona zbilja sluša Motorhead ili joj se naprosto svi a neki kul de ko koji sluša Motorhead? Po mojem iskustvu, posrijedi je obi no ovo drugo. Nemojte me krivo shvatiti, ali ima nekih pjeva a i grupa koje e žene podnijeti samo ako imaju snažan ljubavni umišljaj.

²³ Objavljen u Jutarnjem listu, 3. rujna 2010.

Zasljepljene zaljubljenosti, na trenutak se možda i povjerovati da im se svi a gitarsko mahitanje, no prije ili poslije se odustati jer je ipak riječ o muškoj, testosteronskoj djetinjariji.

Naučio sam to na vlastitoj koži, a potvrdilo mi se jednakim iskustvom nekolicine oženjenih prijatelja. Jednom kad po nete živjeti sa ženom, glazbeni ukus neizbježno vam omekša. Ako ste prije braka voljeli zrelije radove Toma Waitsa, Bone Machine i Raindogs, ploče što zvuče kao da su snimljene u kamionu za smeće, u braku otkrijete da vam je nekako ipak draža Waitsova prva, piano bar faza, raskošne gudačke orkestracije i šašavi dueti s Bette Midler. Supersuckerse slušate samo dok vam je žena na poslu i znate da je ona, imamo u sebi i kućnu, nezadovoljno stisnuti usne. (...)

Cijeli opus Drive-By Truckersa ja imam na diskovima, ali ne pamtim da sam ga ikada slušao na kućnoj liniji sa zvučnicima. Divlje režanje tri gitare, što zvuče kao izglednjela štenara u zabiti Alabame, moje je intimno iPod veselje sa slušalicama i čak se i ne trudim supruzi objasniti kako je "Puttin People on the Moon" velika anstvena pjesma. Znam da s njom ne mogu podijeliti oduševljenje bijesom, beznačajem i ogorčenošću u Pattersona Hooda. Nema uistinu mnogo žena koje se voljeti Drive-By Truckerse jer žene jednostavno ne otkuju to od muzike.

Ili je možda naprosto problem u meni, da ja ne bih želio živjeti sa ženom koja u muzici traži bijes, beznačajem i ogorčenošću?

Problem nije naprosto u Tomiću, ali Tomić je ovakvim tekstom svakako postao dio problema, iskoristivši svoju čitanu poziciju da ispiše svjež prilog slici ženskosti koja seže daleko u prošlost, pojavljujući se, primjerice, u pisanju Johna Ruskina 1865.

Zagovarajući njihovo djelovanje u odvojenim sferama, Ruskin o muškarcima i ženama kaže:

Njihovi su posebni karakteri ukratko ovakvi. Moć muškarca je aktivna, progresivna, defanzivna. On je prvenstveno činitelj, stvoritelj, onaj koji otkriva, onaj koji brani. On ima intelekt za spekulacije i izume; energiju za avanture, ratove, osvajanja. . . Ali žena ima moć za vladanje [ne zaboravimo da Ruskin živi u doba kraljice Viktorije, op.a.], ne za bitku, i njen intelekt nije za izume ili razonode, nego za dražesne odredbe, uređivanje [arrangement] i odluke . . . Njen posao i mjesto štite je od svih opasnosti i napasti. Muškarac, sa svojim teškim poslom u vanjskom svijetu, mora susretati sve pogibije i iskušenja – on će stoga osjetiti neuspjeh, uvredu, neizbježnu pogrešku; on će često morati biti ranjen ili podjarmljen, često obmanut i uvijek sve čvršći. (Ruskin cit. u Millett 93)

Druge njegove konstrukcije sugeriraju da su žene, zbog svoje čestitosti i moralne uzoritosti, često glas savjesti svojim muškarcima, pravi anđeli kuće, pa stoga i zapravo bolje od muškaraca (Millett 102).

Tomić živi sto pedeset godina kasnije pa mu nikad ne bi palo na pamet zagovarati odlučno odvajanje muškaraca i žena u različite društvene sfere (onu javnu i onu doma) – makar se ono još

uvijek neslužbeno odvija – ali odvajanje se uz njegovu pomoć događa na bojišnici popularne kulture. Usto, u njegovu se retoriku uvlači i više nego dašak Ruskinove suspektne idealizacije ženskosti.

U Tomičevoj kolumni djevojke i žene nisu u stanju voljeti divlje gitarske rifove, ako ih na to ne navodi „snažan ljubavni umišljaj“, ljubavna gluhoća. Ne samo što ne mogu, već vam „[j]ednom kad počnete živjeti sa ženom, glazbeni ukus neizbježno (...) *omekša* [italic moj]“ jer se prilagođavate njenom ukusu. Tako Tomić razlikuje muški i ženski ukus pa prema tome očito i mušku – tvrđu, bučnu, bijesnu – i žensku – mekanu, nježnu, možda orkestralnu – glazbu. Sve se to objašnjava od Tomića uočenom činjenicom da „žene jednostavno ne očekuju [bijes, beznade i ogorčenost] od muzike“.

Poput Ruskina, Tomić će žensku nesklonost takvoj glazbi pokušati prikazati i kao određenu uzvišenost: žene će od nje, naime, odustati kad shvate da je riječ o „muškoj, testosteronskoj djetinjariji“, nečemu zapravo blesavom, preprljavom za oblake po kojima ta stabilna i vedra bića povazdan poskakuju.

Nina Power piše kako se stav da samo muškarci imaju luckaste male opsesije (poput skupljanja ploča) suptilno perpetuira (34), a nikako se ne smije uzimati olako jer potječe iz mnogo strašnije ideje „da su žene 'razumne', dok su muškarci boemski i maštoviti“ (ibid). Ta priča proizlazi iz one da „Genij' tipično posjeduje ženske karakteristike – maštu, intuiciju, emocije, ludilo – ali nije, naravno, žena: veliki je umjetnik *feminizirani* muškarac, ali nikako feminizirana žena ili maskulina žena“ (ibid). Ženama te kvalitete baš nikako ne pomažu jer redovito odu u neki dosadan ekstrem – „mogu biti lude, ali ne estetski inspirirane, ili mogu biti normalne i biti utočište istinskim stvarateljima, koji su malo ženskasti, ali ne puno“ (ibid.).

Iako žene odrastaju u muškoj kulturi, iako je njihovo obrazovanje obrazovanje o povijesti muškaraca uz prstohvat žena, iako ih kanonska umjetnost odgaja da na svijet i na sebe uvijek gledaju (i) muškim pogledom, u nekom će im se trenutku nad glavom nadviti novi stakleni strop – u glasu nekog metalca, nojzera ili Ante Tomića – s porukom da žene neku muziku jednostavno nisu u stanju razumjeti. A takva je poruka ogroman hendikep. Negirati ženama sposobnost da uživaju u alternativnoj glazbi znači uskraćivati im, i kao korisnicama i kao (pro)izvođačicama, pristup disruptivnoj i subverzivnoj energiji koju je takva glazba oduvijek imala.

Na sve slične ideje o rodu i glazbi najbolje je uzvratiti upravo bučnom i ljutitom djevojačkom/ženskom muzikom te svjedočanstvima o njenom značenju/-aju za slušateljice.

Prije tih priča naglasit ću, iako mislim da je iz dosad napisanog jasno, kako ne vjerujem da postoji inherentno ženska i inherentno muška glazba, ali vjerujem da postoji glazba koja odražava muško i žensko iskustvo, a znamo da se, kao i u drugim područjima, jedino ono prvo predstavlja kao općeljudsko. Također mislim da će ženski doživljaj slušanja ženske glazbe i susretanja s njezinim slikama biti drugačiji od muškog, upravo zbog njihovih drugačijih položaja i prošlosti unutar (popularne) kulture, no vjerujem i da se upravo posredstvom umjetnosti možemo približiti

razumijevanju tuđih iskustava. (Moram reći i da je nazivati neku glazbu „ženskom“ dvosjekli mač – taj naglasak može biti izraz subverzije, ali ta će etiketa odmah otuđiti dio publike, naljutiti dio koji takvu ogradu smatra nepotrebnom i odvojiti dio koji će je vidjeti kao ekspresiju neke mistične ženskosti.) U sljedećim ću se primjerima koncentrirati upravo na različitost različitom glazbom iskomuniciranih i probuđenih iskustava.

Alternativna je glazba često politična, a prva priča naglašava razliku u toj političnosti u glazbi stvaranoj od cura i od dečkiju. U eulogiji nedavno preminuloj Poly Styriene iz punk grupe X-Ray Spex, novinarka Judy Berman napisala je da je Styriene bila njena Betty Friedan:

Dopustite mi jednu *nekul* usporedbu: *Germ Free Adolescents*²⁴ bio je moj *Feminine Mystique*. (...)

Dok je Johnny Rotten kraljici pokazivao srednji prst, a Ramonesi snifali ljepilo, X-Ray Spex zaranjali su u osobno. (...) Dobivao se dojam da Styrene, koja je osnovala X-Ray Spex s 19 i imala samo 21 kad je album izdan, stalno ispaljuje natrag hrpe društvenih sranja koja je gutala cijeli svoj mladi život. (...)

Pametna i iščašena, s afro frizurom koju se ne može kontrolirati, licem punim aparatića za zube i stavom koji je izazivao da je zbog njega zezate, podsjećala me na mene i na mnoge druge tinejdžerke koje sam poznavala. Uz druge naše heroje, tjerala nas je iz samodopadnosti i mržnje prema sebi prema tome da zaista učinimo nešto smisleno sa svojim životima, umjesto da pokleknemo pred kulturom komercijalizma koja nas prisiljava da se fiksiramo na vlastite mane dok nismo gotovo paralizirane. Nikad nisam srela Poly Styrene, nikad nisam vidjela kako nastupa, ali ono što je važno jest da mi je promijenila život.²⁵

Druga je priča Engleskinje imena Angel:

Prije nego sam otkrila Riot Grrrl bandove slušala sam puno mainstream punka, a on je bio pretežito muški (ili su me u to uvjerili!). Sviđali su mi se The Clash, Buzzcocks, Ramones, itd. i neko sam se vrijeme mirila s činjenicom da je to najbliže što glazba može doći mom načinu razmišljanja, no nešto kao da nije sjelo na mjesto. Riot Grrrl pomogao je da popunim svoju nedostajuću povijest (pod 'svoju' mislim žensku), pomogao mi je da otkrijem odlične grupe koje su glazbeni časopisi i rock genealogije ignorirali. Bandovi kao X-Ray Spex, The Au Pairs, Patti Smith, Joan Jett, The Slits i The Raincoats popunili su te praznine i izvodili punk/rock'n'roll iz ženske perspektive; odjednom je sve imalo mnogo više smisla, dalo mi je moje mjesto na sceni kao ženskoj osobi.²⁶

²⁴ Prvi album grupe X-Ray Spex.

²⁵ Citat iz teksta „Remembering Poly Styriene, Punk Rock's Betty Friedan“ na adresi <http://flavorwire.com/174536/remembering-poly-styrene-punk-rocks-betty-friedan>

²⁶ Citat je preuzet iz teksta „But What of Us? Uk Riot Grrrl – Part 1“ autorice Cazz Blase, na adresi http://www.thefword.org.uk/features/2004/09/but_what_of_us_uk_riot_grrrl_part_1

Njeno je iskustvo primjer pojave toliko česte da je možemo zvati pravilom – inicijacije u alternativnu glazbu koja se događa preko njenih muških predstavnika: od klasičnog rocka, (heavy) metala, punka, grungea pa do indie rocka, post-punka i noisea, perjanice su redovito muškarci. Iako ne mora tako biti, susret s glazbom koju stvaraju žene i djevojke i koja se na razne načine opire patrijarhalnim idejama ženskosti može se doživjeti kao otkrivenje – to je glazba u kojoj napokon progovaraju cure, i koja napokon govori curama, umjesto da samo fantazira o njima ili ih ignorira.

Posljednji primjer preuzimam iz teksta Amy Klein, gitaristice i violinistice američkog punk rock banda Titus Andronicus te feminističke kritičarke. Amy tekst počinje kritikom časopisa Rolling Stone i komentarom o nevidljivosti žena u rock'n'rollu u medijima, a onda prepričava životnu priču Ayumi, žene koju je upoznala u Japanu:

Radila je dosadan tajnički posao u velikom uredu i smatrala svoj život u najboljem slučaju neispunjavajućim. Jednog dana, vidjela je izvjesnu fotografiju – fotku Kathleen Hanne [iz grupe Bikini Kill, op.a] na naslovnici jednog CD-a, na kojoj Hanna nosi vrlo kratke hlačice i široke noge u V, vrišteći u mikrofon kao da joj je glas laserska zraka koja će upravo uništiti zemlju. Ta je slika sve što je bilo potrebno da Ayumi promijeni svoj život. Dala je otkaz na poslu i pokrenula vlastiti časopis o glazbenicama, zatim osnovala vlastitu izdavačku kuću za izdavanje japanskih ženskih bendova, onda otvorila blog te počela sama organizirati koncerte i događanja. Ta je slika ozbiljno promijenila njen život, ali nisam bila šokirana kad sam to čula jer je na drugom kraju svijeta, u isto to vrijeme, ta slika promijenila i moj život.²⁷

Slika 2. Bikini Kill

²⁷ Citat preuzet iz upisa na blogu Amy Klein, na adresi <http://amyandronicus.tumblr.com/post/1025858867/tour-diary-day-four-rock-and-roll-is-dead>

Ove tri priče slijede sličnu formu(lu) i zvuče pomalo bajkovito, a ta im bajkovitost sasvim odgovara, jer one su zapravo tekstovi nade. Sve ponavljaju poruku od neprocjenjive važnosti, a ta je da popkulturni tekstovi i slike mijenjaju naš pogled na svijet i naš život i (pre)odgajaju naš savitljivi um. Govoreći o tome, kroz vlastitu umjetnost ili svjedočanstvo, inspirirat ćemo i druge na drugačije gledanje i razmišljanje, a to znači da ćemo promijeniti svijet. Svaka od ovih priča i svaki takav događaj ima svoju malu političku važnost.

Zato je nužno – opirali se mi ili posezali za označiteljem „žensko“ – neprestano inzistirati na vidljivosti glazbenica (ali i svih vrsta umjetnica) – ne vidljivosti koja je oblikovana stereotipno, već vidljivosti djevojaka/žena s instrumentima, na pozornici, u *mosh pitu*, te na zvuku koji se prolama iz svih tih djevojaka/žena. Te bi slike i zvukovi trebali poplaviti i nastaviti sustavno, sve više i jače, preplavljivati različite medije, dok ženska glazba ne bi samom svojom prisutnošću doživjela reevaluaciju, dok je ne bi počeli slušati svi, dok ne bi postala nešto normalno, nešto što je samo „glazba“, kao što je muška glazba oduvijek bila. Sve dok proizvodi, iskustva i stavovi označeni kao „ženski“ nisu jednako vidljivi, važni i cijenjeni kao „muški“ (ili „normalni“), ikakva promjena *statusa quo* ostaje nemoguća.

Ante Tomić utoliko je, nesvjesno, dijelom možda bio u pravu – glazbenice i slušateljice u glazbi svakako traže bijes i ogorčenost, no luksuz beznađa ipak si ne mogu dopustiti.

Slika 3. Amy Klein

2.3 ISPREPLITANJE: „I FORMIRALI SU ME KO JEBENU OSOBU“

Tvrđnju da je naš popkulturni identitet ključan i na vrhuncu u adolescenciji temeljim na jednostavnoj činjenici: s popularnom kulturom živimo od rođenja i otada gradimo popkulturni identitet, no s godinama svoje jastvo obogaćujemo novim identitetima, koji nastaju obrazovanjem, odabirom zanimanja, zapošljavanjem, ulaskom u ozbiljnu vezu ili brak, roditeljstvom i sličnim procesima koji uglavnom počinju krajem adolescencije. Naš je popkulturni identitet i dalje važan, ali sad je tek jedan od mnogih.

Njegovu ključnost za adolescenciju najbolje ću, vjerujem, ilustrirati pričom o jednom sukobu, koji je završio ovime:

malena malena pa ti si jebeno skrenula, boli mene slatko debelo dupence za to kaj delaš od onih godinu i pol otkad sam ti rekla da me pustiš na miru i odjebeš for good i dala ti konstruktivni savjet da sama izgradiš sebe i ne krpaš ko zadnji cigan tuđe interese na svoju zbilja mediokritetsku pretpubertetsku dušicu, da bi kasnije tih godinu i pol provela u još konstruktivnijem net stalkanju i drkanju po mojim živicima. radi tebe sam zatvorila blog koji sam obožavala i držala kompletnu distancu na netu da se ne bi ponovile sitnice kao sisters of mercy, rammstein, ladytron, yeah yeah yeahs, msi, lollobrigida, roze ekstenzije, treš, absinthe, interes za fotografiju, oh da i combichrist tvoje slinjenje po laplegui, trainspotting, warhol, jebeni donnie darko, sve te jebene pizdarije koje si pokupila od mene pretvorile [su] se u tvoju desetminutnu opsesiju koju si histerično raspačavala po svim mogućim net kanalima, emesenu blogu spejsu digod već kako bi se valjda izdigla iz te sjebane zatupljene nazadne mase koja nikad nije uvidjela takve opće muzičke i vizualne unikatnosti koju si ti prezentirala nakon malo 'oh hajdemo vidjeti čime se keni bavi u zadnje vrijeme'.

no ovo kasnije se pretvorilo u stvarno jebeno tužnu sapunicu, kad direktno od mene kopiraš fraze ko 'krik tužnog nosoroga u zoru' i nakon što te moj frend ide diskretno zajebavat izneseš svoj ZOMG ZAR SE SVIJET OKREĆE OKO KENI monolog, opet si ti nesretna neshvaćena napredna klinka koja se sama probija ovim svijetom i spontano dolazi do stvari kao crybaby, edie sedgwick tj. factory girl, interpol, joy division, kmeč ian curtis kmeč i naravno VINCENT VALENTINE jedan od minornih likova final fantasy sedmice koju dušo u životu nisi igrala dok su meni ti jebeni FF-ovi bili bog batina isuskrist i thompson u osnovnjaku i formirali su me ko jebenu osobu. e pa dirnula si u svetinju, podlo si žicala mihovilu da ti šalje slike s mog privatnog spejsa i dok sam mislila da je to vrhunac balavosti i drskosti sad si jebeno prešla sve granice, godinu i pol me slijediš ko gladno pseto i jebeno te nije sram kolko nisko padaš sa svojim copycatovanjem, zadnji put ti poručujem da mi se skineš s jebenog kurca i nađeš si jebeni život dok ne pokupiš šamar stoljeća jer curo zbilja si žešći mentalni slučaj.

Taj je vatreni monolog osvanuo koji tjedan uoči Božića 2007. na Deviantart profilu jedne od djevojaka čiji sam internetski život sustavno pratila (koliko god to uznemirujuće zvučalo). Kenny je do zatvaranja bloga koji spominje bila jedna od naših najutjecajnijih *teen* blogerica, a pisala je o svemu – hijerarhijama u supkulturama, industrial i EBM muzici, svojim intimnim problemima, a i temama poput „gdje su nestale snažne djevojke?“. Gašenjem njenog bloga i nekolicine drugih blogova završilo je zlatno razdoblje hrvatske djevojačke blogosfere, a uskoro se pojavio i Facebook i tu su se stvari nepovratno promijenile.

Odmah je bilo jasno i tko je par godina mlađa djevojka kojoj se tada šesnaestogodišnja Kenny obraća. Nazvat ću je Seven, jer se neko vrijeme tako potpisivala. Pratila sam brzu evoluciju njenih blogova i internetskih profila od bazičnog, šarenog web dizajna i tipičnog tinejdžerskog obožavanja Nirvane (uz davanje sebi prezimena Cobain) do sofisticirane bjeline, odbacivanja prijašnjih opsesija i novog, mnogo opskurnijeg glazbenog ukusa. Bilo je vrlo očito da se Seven jako inspirira Kennynim izborom glazbe, ali i odjevnim te pisanim stilom, no u početku se činilo da to neće biti takav problem jer su djevojke jedno vrijeme čak bile prijateljice. Prvo kroz pukotine u njihovom pisanju, a onda i svađe u komentarima na blogu pratila sam razvoj te dinamike koja je kulminirala optužbom da Seven „krpa(...) ko zadnji cigan tuđe interese na svoju zbilja mediokritetsku prepubertetsku dušicu“. Pokušat ću objasniti što je, po meni, u srcu ovog sukoba.

Dvije ključne fraze koje Kenny koristi su „sama izgradi[ti] sebe“ i „formira[ti] (...) ko jebenu osobu“. Ono čime se osoba gradi i ono što je formira glazbene su grupe, filmovi te popkulture sitnice i simboli („roze ekstenzije, treš, absinthe“) koje Kenny revno nabraja kroz svoj tekst. U ovom kontekstu popkulturni se identitet doslovno izjednačuje sa sveukupnim identitetom ili jastvom, jer je to najvažniji identitet na raznim internetskim profilima, kao i na lokusima zagrebačke alternativne scene, poput Ribnjaka. Kenny to sama ranije uočava pišući o svojim iskustvima: „Umjesto uobičajenog '*kako se zoveš, koja si škola*' dobivala sam protokolno '*šta slušaš, koga poznaješ*'“²⁸. Vjerujem da je Kenny velikim dijelom bila utjecajna i zato što je iz njenog bloga bilo očito kolikim popkulturnim kapitalom raspolaže i to je njen identitet činilo jakim te, pokazalo se, poželjnim.

Uvijek mi se činilo da je srž problema u tome što je Seven zaista dobro emulirala Kennyne interese; Kennyn identitet. Inspirirajući se njime, Seven je svoj identitet počela eksplicitno graditi pred svima, a ova je svoj na kraju morala na isti način obraniti.

Kenny opisuje upravo to eksplicitno građenje identiteta kad piše da je Seven stvari koje je vidjela kod nje „histerično raspačavala po svim mogućim net kanalima, emesenu blogu spejsu digod već kako bi se valjda izdigla iz te sjebane zatupljene nazadne mase koja nikad nije uvidjela takve opće muzičke i vizualne unikatnosti“. Da bi popkulturni identitet bio stvoren, mora biti vidljiv drugima (odmah ćemo se sjetiti i da je vidljivost i uprizorenost model bivanja koji se nameće ženskom spolu), a vidljivost danas znači prisutnost na internetu, tj. „svim mogućim net kanalima“.

²⁸ Ovaj i drugi citati Kenny i djevojaka, ako nije naveden drugi izvor, nalazili su se na blogu omgwtf.blog.hr koji više ne postoji, ali neke sam postove, srećom, prije njegova brisanja pohranila na svoj hard disk.

Primjer je toga citat iz upisa koji je Seven (tada pod nadimkom LaPlegua) u proljeće 2007. ostavila na blogu theribnjak.blog.hr (postojao je neko vrijeme 2007. i bio zajednički blog mladih alternativaca s Ribnjaka):

PRESTANITE SA FAKIN ČROO I NE ČROO SPIKAMA JER JA MOGU BITI "ČROO" I AKO NOSIM JEBENE BALERINKE I TIGRASTE TAJICE A SLUŠAM JEBENI DEUTSCHE-AMERIKANISCHE FREUNDSHAFT (never heard of, jelda). Što i radim. Clear? Clear.

Tu se moramo dotaknuti dva bitna pojma za (adolescentske) alternativce, a to su *true* (*čroo*, *čru*) i *fejk* (*ne true*, *pozer*, *forser*, i sl.). Najopćenitije rečeno, *true* su oni ljudi koji su vjerni nekom idealnom ili propisanom supkulturnom/popkulturnom identitetu, koji se dokazuje konzumiranom glazbom i kontinuitetom slušanja te glazbe, te stilom. Fejkeri su, ukratko, svi ostali. Fejkeri će uvijek morati biti u većini kako bi uopće mogla postojati manjiska elita naj*true* ljudi. Naravno, vrlo je izvjesno da nitko sebe neće predstavljati ni doživljavati kao fejкера, već će fejker uvijek biti onaj drugi. Stoga su te etikete prilično subjektivne i fluidne te je njihovo neprestano pripisivanje igra moći.

Upis Seven predstavlja se kao validna kritika *čroo/fake* etiketa, no nemoguće je ignorirati da zapravo piše o sebi, tj. piše sebe: djevojku koja nosi (jebene) balerinke i tigraste tajice, a sluša industrial (!) bend koji nije baš poznat – i svjesna je toga. Validacija njenog (popkulturnog) identiteta ostvaruje se kroz elitističku asocijaciju: kroz relativnu opskurnost glazbe koju sluša. Utvrdivši tako svoju poziciju i svoju simboličku moć, Seven vrlo pomirljivo, ali i patronizirajuće komentira nešto mlađe djevojke (oko 12-13 godina) koje su na Ribnjak unijele nemir:

Neka slušaju što žele, glupo je nametati im svoj stav. Neka prijeđu preko Avril i Linkin Parka i sličnih stvari, vidjet ćemo kroz 2-3 godine što će slušati.

Zanimljivo je da se ista ideja o evoluiranju ukusa pojavljuje dva mjeseca ranije (u veljači 2007.) tijekom svađe u komentarima na Kennynom blogu, u čijem je središtu bila sama Seven. Djevojka pod nadimkom Ubu Noir o njoj kaže: „dam desno mudo ako ta nebi dušu prodala da preuzme kenjavin karakter (and other shite)”, a u nastavku diskusije piše:

oh puh-leaase. može ona bit miss simpati nosti al da kopira keni neemožete pore . kog pravite glupim. pred dva mjeseca rasmus pred mjesec živi za nirvanu a sad kraftverk. a gdje su mjeseci slušanja izme u, dok ti se uho privikne na razbiranje dobrog od lošeg i kvalitetnog od nekvalitetnog? hop, s nirvane su tu njema ki tekstovi, tijare, do prije dva tjedna su boksevi bili ispunjeni znaki ima kakve keni (i donedavno samo keni) stavlja, kao i glazbeni ukus, stil, na in pisanja, evritin. a ekstenzije? kog više boli kurac za ekstenzije. tu je u pitanju cijeli na in funkcioniranja, a nju sam navela sam kao primjer jer se sje am nirvana bloga iji su komentari krasili 99% blogova, a sad na istima vise bendovi glazbenog ukusa okrenutog za 160.

iskreno, meni je to uvreda. okej jedan bend, dva benda, no ovdje se priča o cijelom glazbenom opusu. okej, većina je nekad slušala nirvanu i slična smeđa, pa su tu prijelazi, pa nakon par godina nabrojani bendovi (mada su i ti smeđi, ali to je moj ukus, sem kraftverka)

Vjerujem da Ubu Noir razvoj situacije doživljava kao uvredu jer tako brz prijelaz sa „smeća“ na „kvalitetnu muziku“ djeluje neprirodno (uho se ne može naviknuti) i lažno. Osim toga, uvijek je prisutno uvjerenje da *fejkeri* obezvrjeđuju prave popkulturne identitete, koji su zaista *građeni* – rad na njima zahtijevao je trud, pažnju i vrijeme.

Seven uzvraća udarac *kopipejstom* razgovora koji je s Kenny vodila na MSN-u (boje dodane radi čitkosti):

Ken-Ken says:

erm. [pravo ime]?

seven. says:

da?

Ken-Ken says:

ne dao ti bog da takneš laibach.

ozbiljno..

seven. says:

?

Ken-Ken says:

osobno u ti zubima istrgnuti grkljan.

Kennyne riječi u svojoj hiperboličnosti pokazuju kakvu težinu imaju one stvari iz popularne kulture koje najviše volimo i koje su nam intimno najvažnije. Braneći svoju omiljenu grupu i zabranjujući njeno slušanje (ili predstavljanje kao da je se sluša) zapravo se štiti emocionalna unesenost u tu glazbu, ali i priču oko nje i našu deklariranu povezanost s njom. No kako nam ničija konzumacija glazbe koju volimo ne može zaista oduzeti našu konzumaciju i iskustvo iste, vjerujem da Kenny zapravo štiti vlastiti (popkulturni) identitet od mogućeg obezvređivanja.

Istovremeno, ona štiti i svoje mjesto u simboličkoj hijerarhiji alternativne zagrebačke mladeži, u kojoj se, kao i u svakoj hijerarhiji i alternativnoj supkulturi, mnogo teže dokazati i probiti ako ste ženskog spola, a stoga i lakše osjetiti ugroženo.

Konačni rasplet priče na Deviantartu pokazuje koliko je Kenny, kao i, sigurno, sve druge uključene djevojke, svjesna da se identiteti odvijaju pred očima drugih. Izabravši da Seven javno raskrinka kao pozericu, nakon što je, kako piše, zbog nje izbrisala obožavani dio internetske prisutnosti, stvorila je priliku da potvrdi i zaštiti vlastiti identitet te ponovno uspostavi svoju moć.

2.4 RATOVI DJEVOJAKA

Angela McRobbie 1980. razmišlja o tome kakav bi utjecaj tada nedostupna sloboda „višenja“ na ulici, osvajanja simboličkih teritorija te konzumiranja alkohola i droga imala na djevojke (1990 66). Danas to ne moramo zamišljati.

Ovo ću poglavlje završiti i s prethodnim ga povezati jednom javnom djevojačkom tučnjavom, u kojoj su se koplja lomila upravo oko aktivnosti koje McRobbie spominje.

Tučnjava o kojoj je riječ dogodila se u travnju 2007. na Ribnjaku. Čitala sam o njoj na blogu theribnjak.blog.hr, a imala sam i sreću da se domognem svjedočanstava koja su se prenosila MSN-om. Sukob se dogodio između nekoliko starijih (Helena, Karla, Dodo, i dr. – 14, 15 godina) i mlađih (Dora, Berni, Daska, i dr. – 11-13 godina) djevojaka.

Prva je strana priče jedne od starijih cura, Helene:

isle smo ti razgovarat s berni i papickom jer su mene i puljku izvrjedale.
i samo smo im jebeno rekle da imaju malo respekta prema starijima. i da je ovo dječji vrtić postao, i kad su vec tu sa svojih 11god da ne rade sranja.
i onda
mala dora i neka njena frendica su otisle do fontane i njena frendica se cijela okupala
a doru smo karla i ja probale gurnut al nismo uspjele
i onda se ta mala raspizdila
i doletila sa vinom
i polila me
i jebeno smo skocile na nju
i vidish dodo sakom po faci, karla saka i marte, ja martom u potkoljenicu i onda su smirivali dodo jako zato kaj bi fakat cura.. mortus.. i onda smo pojkusavali razgovarat. pa je karla opet izlemala pa je odletjela
u purgeraj i zalila se liku da je netko tuce iz cista mira
lik izad evan i kaze da ce zvat murju ak se ne pokupe za 15 sek
tj ak s emi ne pokupimo
i dobro
i vidiSH mala izlazi dora i dere se: ovo chemo mi sudski rjesit.
ahaha na to smo tako pisali *HAH*
zato kaj ona ima 12god pije na ribnjaku i to chemo mi sudski rjesavat?
i meni berni kaze da mi se nema za šta ispričat
a tam me izvrjeđa i mene i puljku i dodo i muzak(icu) i onda navečer da mi se želi ispričat
ma zajebi neću joj prihvatit ispriku
ak mi je prvo u facu rekla da neće onda kasnije mi niš ne vrijedi
dok dječji vrtić ne ode ovak će bit svaki put
sad su već i stariji popizdili
ja bi radije pričala i sve rješila
al kak ćeš pol nabrijane starije ekipe spriječit u tome?
(...)
4god je papicka od mene mlada
a berni 3god
nitko tam nema niSH protiv zabavljanja al nie zabavno kad ti klinka pun kuraTZ mlada ide vrijedat i nema respekta prema tebi i radi scene u fors *pianom* stanju
jbt
mene su prije kupali u fontani kad sam ih samo loshe pogledala
(dodan i ovi...)

david...

a ja sam svejedno super bila sa davidom i njima

i sad sam super

al u tom je poanta

respekt i postovanje

prema starijima

(...)

napali su me od 16nadalje

al ja sam imala respekt

i nisam radila scene

jer da jesam mene bi oni ubili na licu mjesta

ja bi zavrсила mrtva u 90% slucajeva

(...)

kao prvo ja ne prijem. a to kaj pusim pusim, moja stvar. ja nebi trebala bit njima uzor ni ista jbt. mi ne

radimo jebene scene barem ne osobe poput jelene, puljke, dodo, muzak, kuesho, panda, horvat,

gruba... itd. MI SE NIKAD NE FORSAMO DA SMO PIJANE! jbt ja ne pijem a ak popijem ikad onda se

fakad napijem i to zapravo a ne jebeno forsats se i govorit da sam vise cr00 neg ostali ma zajeb ti tO

I NECE MI NIKOJA KLINKA OD 11GOD JEBAT MATER NITI ISTA

lijepo sam joj jucer rekla.

(...)

kaj mislis da che se ovo sad smirit? sad kad susvi to vidjeli stariji i mladi (svi su stajali i govorili tresni ih samar, saka...)

i onda su poceli samar od hladnog piva

^^

al gle ovo tisada neche prestat Sad kad je pocelo sumnjam da che stat

Ovo je Dorina priča:

daska je bila malo drank i hodala je po fontani i karla ju je gurnula cjelu

unutra i onda sma ju ja isla izvuc i mene su helena i karla gurnule unutra i

onda sma ja helenu cjelu zalila vinom.i onda mi je dodo pocela nes srat i ja

sam joj rekla: kaj si ne operes te hlace,a joj da,nemres,u zvuku [Dobar Zvuk, kafić, op.a.] nema vesmasine

.i rekla sam joj nes jebem ti mater i zena se raspizdila i onda je dosla i

karla kojoj nis

napravuila i supila me sakom u glavu i onda smo ja berni ajla i dora otisle

do purgeraja al nas je onaj lik od tam teral i pozval je murju i onda smo mi

pobjegle s fisa

A ovo post druge mlađe djevojke:

ja sam, po mišljenju mnogih ovdje koji su pisali posteve, klinka.

mi smo za njih neodgojena, razmažena derišta koja se kurvaju .

a oni su za nas osobe koje nam se redovito bahate bez razloga.

ali nije mi svrha posta vrijeđat.

samo bi htjela reći moje viđenje jučerašnjeg događaja.

stariji su bacili dvije mlađe cure u fontanu bez razloga.

možda je to njima smiješno.

ali dori i daski nije bilo.

ako se tako volite kupat u fontani, zašto njih bacate?

što su vam napravile?

nije baš neki užitak kupati se u fontani u pol 10.

ali ako vama je, ko vam brani.

tada je dora, malo nepromišljeno u tom trenutku polila helenu vinom.

da, to nije bio najpametniji potez tad, jer je kobno završila.
umjesto da to riješe na civilizirani način, došlo je to fizičkog okršaja između dvije starije cure i dore.
nimalo nije bilo korektno da dvije cure, koje su najmanje 4 godine starije od dore, nju idu mlatiti.
ali meni najtužnije je bilo to, da su se svi, osim par ljudi, derali šora, šora.
i to i stariji.
oni koji bi nam trebali biti primjer.
nimalo cool.
ali dobro, tko sam ja da sudim?
nitko i ništa.
nebi se trebali svađat zbog sitica.
niti pokušavat istjerat jedni druge s ribnjaka.
bilo bi nam svima bolje kad bi prestali osuđivat jedni druge.
znam da moj post neće ništa promjenit, ali dobro.
hvala ako ste potrošili 5 minuta na njega.

Sve završava vijestima o pomirbi na blogu. Jedna mlađa djevojka (Berni?) piše:

ovakoca.
daklem.bernič ima pass i username.jeiij.
sve je riješeno koliko tolko.

☒ pomirba s helenom
☒ jebeš _____ XD
☒ karla i dora su si super
☒ ja sam si također super s karlom
☒ ____ je **PRESEKSI** samo ima curu
☒ jeeeej.svi sretni i zadovoljni.

onda..

da da da.ovaj period svađa,šora,posvanja i svega toga..

bilo je glupo.**veoma**
(xD)

idem ja.dopisivat se.da me helena opet ne optuži da sporo pišem -. - XD

<3

puffa

Agresija među djevojkama, posebno ona psihološka, tema je koja je početkom dvijetisućitih doživjela *boom*, s izlaskom nekoliko već spomenutih knjiga iz područja popularne psihologije. Čitala sam i prelistavala par takvih knjiga, ali, iako zanimljive, niti jedna se nije baš poklapala s mojim razmišljanjima o djevojačkoj agresiji. U zadnji sam čas, na sreću, otkrila knjigu *Girlfighting: Betrayal and Rejection Among Girls* (2003.) Lyn Mikel Brown, čije se čitanje sukoba među djevojkama podudara s mojim idejama o kulturi mazohizma.

Brown piše kako se u njenom dugogodišnjem radu s curama dvije naoko kontradiktorne teme neprestano pojavljuju – prva je da djevojke ovisе o bliskim, intimnim prijateljstvima, a druga da su djevojke grozne jedne prema drugima (5). Njena namjera nije da te teme pomiri već da „objasni kako obe potječu iz istog izvora. Ne možemo ispričati jednu priču bez druge; nerazmrsivo su povezane. Obe postoja jer obe zrcale djevojačku žudnju za prisnošću kao i veću borbu za osvajanje glasa, moći, sigurnosti i legitimiteta. Djevojke očajnički trebaju potporu svojih prijateljica kako bi ostale emocionalno, psihički i fizički cijele u svijetu koji ih shvaća manje ozbiljno, vrednuje njihov izgled i njihova tijela više od svega drugoga i još uvijek traži da udovoljavaju dečkima i muškarcima kako bi uspjele. Ali u seksističkoj klimi djevojkama je također jednostavno lakše i sigurnije te, naposljetku, profitabilnije iskaliti svoje strahove, brige i ljutnju na drugim djevojkama nego na dečkima ili na kulturi koja ponižava, idealizira ili erotizira kvalitete povezane sa ženskošću. Borba među djevojkama nije biološka nužnost, stadij razvoja ili obred zrelosti. To je strategija zaštite i put do moći koji se uči i odgojem oblikuje u ranom djetinjstvu te usavršava s vremenom. Potkopavanje drugih djevojaka radi pozornosti ili osvajanja simpatija dečkiju nimalo se kvalitativno ne razlikuje od ljubomornog branjenja jednog malog komadića patrijarhalnog kolača od drugih žena“ (Brown 6).

Incident na Ribnjaku događa se unutar specifične popkulturne formacije – grupe adolescentskih alternativaca koji izlaze na isto, simbolički značajno mjesto. Napad koji mlađe djevojke trpe od starijih kazna je za nepoštivanje konvencija određene supkulturne skupine i popkulturni identiteti u srži su sukoba do kojeg dolazi, no vjerujem da je taj sukob još više simptom rodno uvjetovane kulture mazohizma.

Ranije citirana Helena i na vlastitom blogu piše o tučnjavi i Ribnjaku, laćajući se prilično patetično-nostalgičnog tona:

Nekad je to mjesto
bilo strahopoštovano.
Počela sam tamo izlaziti na
pragu sedmog razreda.
Ali nikad se nisam svađala niti
radila scene.
Strah.aha.strah!
I radije bi opet sada strah taj
isti nego ovo sranje sto je ono danas
postalo.
Za klince.koji si 5,6 i 7 osnovne.
Ne normalno.

Zao mi je zbog toga.
Tamo je prije stvarno bilo lijepo.

x.Sjechas se kada smo tamo
dolazili i slusali kako hipiji sviraju gitaru,
sa njima plesali i pjevali
nimalo pijani ili drogirani?.x

To su bila vremena.SVI.
gitare.Zajebancija.Glazba.
Za zabavu nije bila potrebna
cuga.Koristili su she cak i vodeni
baloni.

((I ja sam pobrala najviše mišljam.xD))

Kako je lijepo bilo!
Dode mi da placem kada
vidim u šta se danas to pretvorilo.
Nije sveto mjesto.
Čovječe ne znam tko si.
Ali ono što je danas to.sveto nije.

Doletavaju ti klinke.
Forsersko pijane.
Sa izrekama:

"Joooj, kak ja volim system,
heavy metal je bas zakon!"

ili još bolje

"Ti si starija, ali ja sam više čoo!
Tokio Hotel je zakon!"

Nisam znala dal da se smijem.
Ili plačem.

TOKIO HOTEL JE SRANJE!.

mhnjkg.gubim živce.

Hoću opet plesati tamo kada
pada kiša,
sa dobrim ljudima.
Fali mi 8 mjesec.
Stara ekipa...
Fale mi gitare, i pjesme.
Zajednički snovi.
Fali mi strah.&&.poštovanje.
Fali mi pravično kupanje u fontani.
Fali mi ljubav.Koja je cvjetala.
Fale mi i oni skinsi.koji su čuvali mir.

Kao najveći se grijeh „klinki“ predstavlja to što slušaju lošu muziku ili su fejkerice te to što su „forsersko pijane“, tj. (navodno) glume da su pijane (a konzumacija alkohola i pijanstvo adolescentski su i supkulturni obredi dokazivanja), no vjerujem da ništa od toga ne bi bio problem da pritom nisu – glasne.

Od dečkiju se nekako očekuje da budu glasni, no djevojačka se glasnoća obično doživljava nametljivom, posebice od strane drugih djevojaka. Unutar kulture mazohizma, djevojke koje uzbuđeno pričaju i glasno se smiju djeluju ili samopouzđano, čime automatski postaju prijetnja drugima, ili kao da žele djelovati samopouzđano, što također nije neka sreća. S druge strane, grupice djevojaka često zaista i forsiraju svoju glasnoću, i to je taktika kojom se grupa okuražuje i povezuje te pokazuje svoju snagu.

Glasni dolazak mlađih djevojaka disruptivan je – on mijenja konstelaciju mjesta, a najviše to osjećaju druge djevojke čiji je teško izboreni položaj u njoj uzdrman. Moći biti glasna i pijana cur(k)a na Ribnjaku očito se ne smatra pravom, već privilegijom. Do te su pozicije starije došle onako kako djevojke moraju u kulturi mazohizma – bile su tihe i istrpjele bacanja u fontanu („mene su prije kupali u fontani kad sam ih samo loshe pogledala. (dodan i ovi...) david... a ja sam svejedno super bila sa davidom i njima. i sad sam super. al u tom je poanta. respekt i postovanje prema starijima“) te (straho)poštovale starije, što se iz Helenine priče prevodi u „poštovale starije dečke“.

Tučnjava i Helenin post pokazuju da će pokušaj drugih djevojaka da u neku strukturu uskoče bez prolaženja mazohističke inicijacije – simbolizirane „pravičnim kupanjem u fontani“ – biti kažnjen. Napad na „klinke“ poručuje, zapravo: „ako mi nismo prošle bezbolno, nećete ni vi“ – borba s drugim djevojkama tu je, kako Brownova kaže, strategija zaštite i održavanja moći, ljubomorno branjenje komadića patrijarhalnog alternativnog kolača.

Helenina glorifikacija respekta, straha i strahopoštovanja (prema autoritativnim dečkima) tužna je, ali realna slika kulture mazohizma (a da je nešto trulo u njenoj alternativnoj idili daju naslutiti i rečenice „Fale mi i oni skinsi. koji su čuvali mir“), ali radije vjerujem da je u trenutku postanka punopravnom članicom skupine sve nezgodne momente iz prošlosti prebojala ružičastom bojom, nego da stvarno misli kako je netko ima pravo baciti u hladnu vodu ako ga loše pogleda.

Pomirba na kraju simptom je djevojačke potrebe za vezama, za održavanjem dobrih odnosa iz kojih dobivaju pozitivnu reflektiranu procjenu, čak i ako se radi o osobama s kojima su se burno sukobile.

Nadam se da je ovo poglavlje pokazalo kako unutar neprijateljski nastrojene kulture djevojke često moraju živjeti u neznanju da postoje izazovnija oblikovanja ženskog iskustva od onih u *mainstreamu*, već prožvakanih za njihovu uporabu od strane patrijarhatovih mašina, te kako susret s njima može biti poput izranjanja iz morske dubine na zrak. Pošto im se na mnoge načine odriče sposobnost da „ispravno“ dožive alternativniju (i ekskluzivniju) glazbu, djevojke koje se uspiju etablirati na alternativnoj supkulturnoj sceni mogu se osjetiti primorane da svoj (ekskluzivan) položaj i popkulturni identitet štite od drugih aspirantica. U nekim će slučajevima neki alternativni ideal djevojke zamijeniti onaj klasični, no budući da su tradicionalne supkulture strukturirane patrijarhalno, u njima će vladati ista dinamika djevojačkog mazohizma prema figurama moći, muškarcima, i sekundarnog sadizma prema drugim djevojkama.

3. CUR(K)A, MODA, INTERNET, DJEVOJAŠTVO: PRIČA O TAVI GEVINSON

Some people think little girls should be seen and not heard
But I think
Oh bondage, up yours!
One, two, three, FOUR!

X-Ray Spex, *Oh Bondage Up Yours*

Pisati o djevojkama 2011., a ne baviti se opširno njihovim aktivnostima na internetu i posebice Facebooku čini se gotovo blasfemičnim, no zbog ograničenja ovog rada govor o cur(k)i na internetu posvetit ću modnoj blogerici Tavi Gevinson (Style Rookie).

Kao možda najzanimljiviji pretežito djevojački oblik upisivanja na internet (opravdanje za zanemarivanje Facebooka i njegova je univerzalna popularnost među oba spola) ističu se upravo razne stranice kojima je u fokusu moda: od siteova poput Polyvore i Lookleta na kojima djevojke slažu kolaže od odjeće i modnih dodataka ili odijevaju modele, preko onih poput Lookbooka, na koji se *uploadaju* fotografije vlastitih modnih kombinacija koje drugi korisnici nagrađuju srcima i tako *hypeaju*, do najkreativnijih i najznačajnijih od svih – modnih blogova.

Radi se najčešće o blogovima posvećenima evidentiranju osobnog stila te različitih izvora inspiracije iz visoke mode i popularne kulture. Porast interesa za modu među djevojkama korelirao je s eksplozijom modnih blogova koja počinje oko 2006., i bez sumnje možemo reći da su današnje generacije modno informiranije i zainteresiranije od onih prije desetak godina.

Modnih blogova postoji nepregledno mnoštvo i vrlo su raznoliki, te im se pristupiti može na zaista mnogo načina – komentirajući ih kao novi oblik narcističke satisfakcije; promišljajući zaokret u kojem ulična moda više nije samo inspiracija za visoku modu već na internetu dobiva platformu za komentiranje iste, odnos industrije mode prema modnim blogeri(ca)ma i njegov ekonomski aspekt (darivanje), način na koji potrošači nisko na hranidbenoj ljestvici mode (poput siromašnih tinejdžerki) stvaraju svoju modnu filozofiju koja nalazi odjeka, itd., itd. Iako se na mnogo blogova ističe važnost kreiranja DIY stila i njegov subverzivni potencijal, zasad nisam primijetila da se blogerice upuštaju u propitivanje problematičnog tvorničkog porijekla odjeće koju nose, što Angela McRobbie smatra nužnošću feminističkog bavljenja modom (McRobbie 1999). Jer, ističe, moda jest feminističko pitanje – izuzev muškaraca na vrhu hijerarhije, moda je sfera ženske proizvodnje i primarno ženske konzumacije (McRobbie 1999 41). Na blogovima je redovito u fokusu upravo taj posljednji dio modnog putovanja odjeće – njeno nošenje/konzumiranje i uz to vezan užitak, estetski i emocionalni.

Namjera mi je na početku bila baviti se nekim hrvatskim modnim blogovima (iako su naše blogerice uglavnom djevojke u dvadesetima), no nijedan od njih nije toliko kompleksan ni snažan kao blog Tavi Gevinson, i nijedan ni približno nema takav potencijal da inspirira. Nakon prethodnih poglavlja, koja su pomalo mračno ukazivala na slijepo ulice u kojima se cur(k)e mogu naći, htjela bih završiti u optimističnijem tonu pa će „inspiracija“ biti ključna riječ i ključna ideja ovog dijela.

Odnedavno petnaestogodišnja Tavi s (visokom) modom, (američkom) (popularnom) kulturom i njihovim oblikovanjima djevojaštva već tri godine pregovara energično, hrabro, promišljeno i s nevjerojatno puno humora.

Blog je otvorila malo prije dvanaestog rođendana, u ožujku 2008., i vrlo brzo stilom pisanja, strašću prema modi i zaigranim pristupom odjeći (kao i svim običnim i neobičnim predmetima koji mogu biti njeni dodaci) skupila poveće čitateljstvo. Kroz tri godine, Tavi, kći židova iz čikaškog predgrađa, bila je uzdizana u nebesa kao wunderkind i optuživana da ne piše sama svoj blog, pojavila se u nebrojenim časopisima i publikacijama, sjedila u prvim redovima na tjednima mode, posjetila dva kontinenta, podizala svijest o genocidu u Darfuru, upozнала i primila poklone od svojih omiljenih dizajnera, uključujući Rei Kawakubo (Comme des Garçons), Miucciu Pradu i Johna Galliana, te surađivala s jednim modnim časopisom kao stilist. Istovremeno je živjela „običan“ tinejdžerski život – obožavala Boba Dylana prije nego je počela obožavati Courtney Love, komentirala politiku, zaljubila se u sestre Lisbon iz *Nevinih samoubojstava*, Lynchevu Lauru Palmer, Enid iz *Svijeta duhova* i nebrojene druge fikcionalne junakinje, otkrila Riot Grrrl pokret, napravila nekoliko fanzina i deklarirala se te djelovala kao feministkinja.

Tavi svoju globalnu popularnost i uspjeh nikad nije shvaćala preozbiljno, i uvijek je pažljivo i s mnogo (mnogo!) autoironije promišljala svoj položaj u svemu tome, u svakom trenu izuzetno svjesna svog roda, obiteljskog nasljeđa (židovka s majkom Norvežankom), ukorijenjenosti u suburbiji (koju svako malo spomene i koja joj je očito i svakodnevica i fascinacija) te posebice dobi. Kad je s trinaest postala tinejdžerka, Tavi se odmah krenula obračunavati s očekivanjima kulture, ali i vlastitim idejama tinejdžerstva, naglašavajući da će se sad naglo promijeniti i postati ljutita i ćudljiva, mršteći se u kameru i redovito nazivajući sebe „pretencioznom tinejdžerkom“.

Iako joj se u svakom pogledu divim i iznimno je simpatiziram, Tavi nipošto ne želim predstaviti kao nekakvu idealnu model-tinejdžerku (to bi bio zanimljiv autogol) – ono zbog čega je smatram važnom njeno je kontinuirano propitivanje načina na koje se može bivati djevojkom/tinejdžerkom/adolescenticom, kao i toga što nam u svakodnevici može značiti moda. Njena sposobnost da propituje granice uloge koju živi važna je i jer signalizira oblik prisutnosti feminizma u njevoj generaciji, stadij njegove evolucije.

Plan mi je u nastavku poglavlja riječ dati Tavi, no prije toga ću ocrtati neka razmišljanja s kojima možemo zamisliti da Tavi diskutira u citatima koje sam odabrala.

Slijedi, stoga, par feminističkih misli o modi, curama i ljepoti iznesenih u vrijeme kad je Tavi bila sasvim mala djevojčica.

bell hooks 2000. tvrdi da „[d]anašnje djevojke jednako mrze svoja tijela kao što su to činile njihove predfeminističke pretkinje“ (53) i upozorava: „[m]lade djevojke i adolescentice neće znati da feminističke misliteljice priznaju vrijednost i ljepote i ukrasa nastavimo li dopuštati patrijarhalnim stavovima da utječu na industriju ljepote u svim područjima. Kruto feminističko odbacivanje ženske želje za ljepotom potkopalo je feminističku politiku. (...) Dok se feministkinje ne vrate industriji

ljepote, dok se ne vrate modi i ne pokrenu stalnu, održivu revoluciju, nećemo biti slobodne. Nećemo znati kako voljeti svoja tijela kao sebe“ (54).

Iste te godine, Jennifer Baumgardner i Amy Richards iznose filozofiju *girlie* feminizma: *girlie* je presjecište feminizma i feminine kulture; „[g]irlie kaže da nismo slomljene, da naše žudnje nisu jednostavno zamke koje je postavio patrijarhat“ (Baumgardner i Richards 136, italik moj) te da posezanje za tabuiziranim simbolima ženskosti „nije skraćena za „nasamarene smo““ (ibid.). *Girlie* poručuje da su šminka, visoke pete, barbike i ružičasta boja itekako OK te da prigrljivanje onoga što je jednom (posebno, naglašavaju, u drugom valu feminizma) simboliziralo potlačenost proizlazi iz istih razloga iz kojih se gay muškarci međusobno zovu „pederima“, a crni si muškarci i žene dobacuju „nigga“ (ibid. 137).

Voljela bih se vrlo kratko nadovezati na ideje *girlie* feminizma, fokusirajući se samo na amblematičnu rozu.

Ružičasta je boja, da citiram jednog našeg pjesnika, bombarder prepun opasnog značenja²⁹.

Problematičnost ružičaste za cure se javlja oko puberteta, kad se ona počinje odbacivati ili čak preko noći odbacuje, i nekakav se oblik netrpeljivosti često nastavlja u odraslosti. Poznajem mnogo djevojaka/žena koje bi za rozu rekle, otprilike, „nisam ja za te ženskaste stvari“ i koje je ne puštaju u svoju garderobu. (Ja s rozom imam drugačiji odnos. Pomirila sam se s time da sam kondicionirana među raznobojnim primjercima istog, bilo kakvog predmeta – radilo se o pneumatskoj bušilici ili slamci – uvijek i nepogrešivo posegnuti za onim rozim.)

Koliko je zapravo to odbacivanje problematično posebno upada u oči kad razmislimo kakav tretman ima kulturološki antipod roze – plava. Nisam nikad čula da neki dečko kaže „Oh ne, ja ne *podnosim* plavu! Gnušam je se! Nikad me nećete vidjeti da je nosim – nisam jedan od *tih* dečkiju“. Osim toga, omjer dečkiju koji nose rozu i cura koje nose plavu vjerojatno je 1:1000. Roza je u nezavidnoj situaciji da je i muškarci i žene odbacuju jer je za – *cur(k)e*. Ne bih se čudila da se jednog dana od jada raspadne na bijelu i crvenu.

Zanimljivo je zamisliti i reakcije na odraslu ženu odjevenu, u sasvim običnoj svakodnevnoj situaciji, poput tipično odjevene djevojčice – od glave do pete rozo. Vjerujem da bi ta slika bila očuđujuća, a sigurno bi naišla i na nečiju osudu. No, muškarac odjeven poput dječaka mogao bi proći posve neprimjećeno. Nelagoda koju bi ružičasta žena izazvala, dok muškarac u, recimo, plavoj majici, kratkim hlačama i tenisicama ne bi, kazuje mnogo o prirodi djevojačkog nošenja te boje. Ružičaste djevojčice vizualni su spektakl patrijarhata na način na koji plavi dječaci nikad nisu. Predložila bih da je u pitanju začetak fetišizacije ženskosti koja će se nastaviti kroz ženske živote, ali će se u malo kasnijoj dobi početi manifestirati prvenstveno kao ogoljivanje/golotinja. Odrasla žena u ružičastom zapravo uznemiruje patrijarhatove fetiše, konvencije njegove žudnje, osim ako je kontekst njenog pojavljivanja nešto drugačiji, i ako je upravo taj sudar okidač za žudnju.

²⁹ U „Permanentna revolucija jezika ljubavne poezije. Umornim trockistima“, *Poslanice običnim ljudima*, Marko Pogačar.

No neovisno o tome, jasno odvojeni curice i dečki prizor su koji zadovoljava patrijarhatovu iskonsku težnju jasno ocrtanog odnosa nadmoći i podređenosti, plavog i rozog. U svijetu u kojem je ženska prisutnost i moć kroz stoljeća ipak sve veća i veća, prostor djetinjstva onaj je u koji se vraća iz odraslosti istisnut višak polarizacije.

Natasha Walter piše kako je nakon uspjeha drugog vala feminizma, kojem je pripadala njena majka, bila uvjerena da je ženstvenost postala izbor, a ne zamka za žene, te da male djevojčice imaju slobodu biti vilinske princeze ako to žele (129). „A onda sam shvatila da se, gotovo meni iza leđa, prostor počeo smanjivati. Ono što je trebala biti sloboda izbora komadića ružičaste često više liči imperativu utapanja u ružičastom moru. Moja kći odrasta u svijetu temeljenom na srednjovjekovnim vrijednostima, gdje svaka curica želi biti princeza, a svaki dječak borac, svaka curica ima crtež vile na svom koferčiću, a svaki dječak superheroja na svom“ (Walter 129).

Upravo se takav prigovor mogao i može uputiti stavovima *girlieja* da cure treba pustiti da vole ono što vole, i slušati ih, ne instruirati (Baumgardner i Richards 185) – previd je i problem u tome što djevojke nikad nisu *izabrale* voljeti ružičastu. Od trenutka kad su otvorile oči, većinu njih okruživali su rozi baloni, dekice i medvjedići – protiv ružičaste nisu, zapravo, ni imale šanse. A ono što je posebno zanimljivo jest da se nad tom slikom roze ženskosti najviše rastapaju i najviše u njoj uživaju upravo odrasle žene, one koje su istu u pravilu napustile.

Što se onda zapravo događa s djevojkama/ženama i ružičastom? Odbacujemo li rozu kao simbol jednog modela ženskosti ili jednog nametnutog modela ženskosti (i postoji li tu uopće ikakva razlika)?

Ulaskom u „zrelost“ koji se prešutno simbolizira odbacivanjem njegovog glavnog simbola, svijet djevojačkog djetinjstva jasnim se rezom otkida od nastavka, ostajući odvojen i zatvoren kao brod u boci. Dečki ne pokapaju svoju polovicu kolorističke dihotomije, oni prelaze u „stvarni svijet“ mnogo manje simbolički okrnjeni.

Spominjem stvarni svijet jer, tako separiran i naglo negiran, ružičasti svijet djevojaštva s odmakom djeluje sve bajkovitije. Iako nametnut, on svejedno predstavlja zanimljivo mjesto slobode i samodostatnosti djevojčica, nepatvorenog užitka u djevojačkim stvarima, koji nam nakon završetka djetinjstva više neće dolaziti u tako čistom obliku.

Strast kojom odrasle žene nabacuju ružičastost na žensku djecu tjera da se zapitamo je li odbacivanje roze autentičan trenutak bunta ili smo u jednom trenutku natjerane da prigrlimo neku prikladniju ženskost? Je li entuzijazam oko roze pri susretu s curicama znak neke tihe čežnje?

Svaka bi se od ovih ideja mogla dalje rasplitati na mnoge načine, i pritom bi suprotstavljeni argumenti zvučali jednako legitimno. Upravo je zato poigravanje s rozom, njeno ironiziranje i neironično nošenje te polemiziranje o njoj toliko potentno, a ja vjerujem i potrebno.

Kroz skeptičan odmak od boje i estetike koju naziva „rigotina-rozom“ (vomit pink), Tavi s ružičastom pregovara na granici užitka i gađenja, snažno inspirirana *kinderwhore* estetikom o kojoj je najviše govorila njena junakinja Courtney Love.

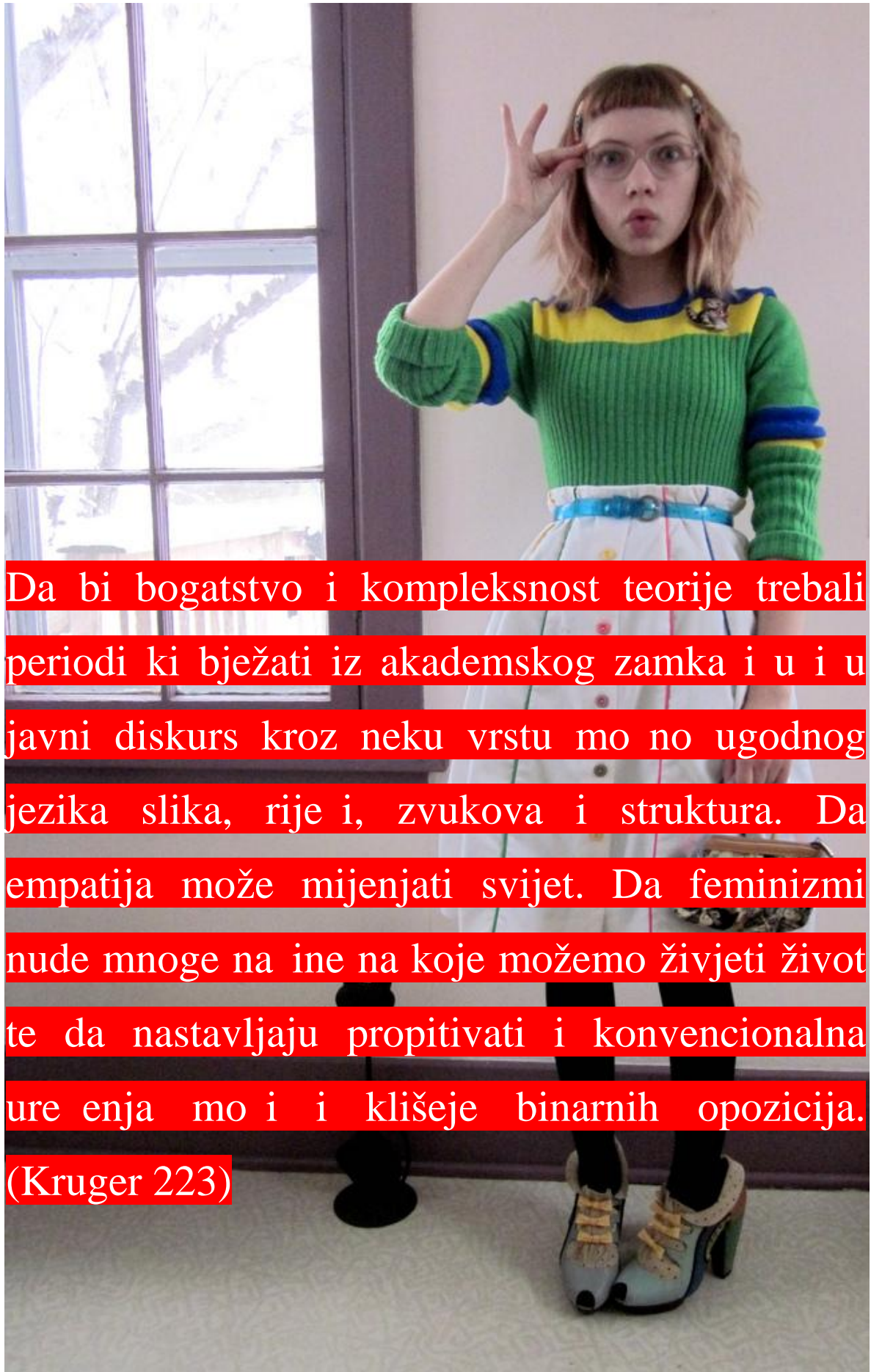
Pored stvarnih heroina, Tavi ima jednako mnogo onih fikcionalnih, od kojih je meni najzanimljiviji njen odnos sa sestrama Lisbon iz Eugenidesovih *Nevinih samoubojstava*. (Interesantno je također primijetiti koliko takvih zajedničkih mitskih točaka imaju nešto alternativnije ženske adolescencije. To je još jedan znak normativnosti muškog iskustva u popularnoj kulturi – djevojke se uhvate za uglavnom sve junakinje iz tekstova koji prolaze „Bechdel test“. „Bechdel test“ stvorila je autorica stripova Alison Bechdel i odnosi se primarno na filmove, a da bi ga prošao popkulturni tekst mora zadovoljiti tri točke: „1. U njemu se pojavljuju bar dvije žene, 2. Koje [u nekom trenutku] razgovaraju među sobom, 3. O nečemu što nije muškarac“.)

Ta opčinjenost s pet sestara koje počinu samoubojstvo očito je povezana s načinom na koji su Lisbonice prikazane u romanu i filmu – kao fascinantne figure o kojima ne saznajemo gotovo ništa. Romantizacija/mitologizacija njihovih likova i sudbina vjerojatno počiva baš na toj nepoznatosti, i obožavateljicama poput Tavi nudi zanimljivu strategiju konceptualiziranja djevojaštva – mistifikaciju. Tavi to radi, primjerice, tako da u obične artefakte djevojačkog života učitava moguća značenja i emocionalnu vrijednost te oni prestaju biti trivijalni i postaju nestvarni, mistični i magični, i tako dobivaju novu, drugačiju stvarnost. To što čini i nekakva je nostalgija *unaprijed*; kao da prostor djevojaštva na taj način poguruje od sebe, iz proživljavanja u neki oblik promatranog života.

Imam osjećaj i da je Tavina taktika svojevrsno zaljublivanje u djevojaštvo, kao da s njim treba biti u jednom takvom zanosnom, pomaknutom odnosu da bi ga se živjelo, jer je inače preokrutno ili prezbunjujuće.

Od sljedeće ću stranice riječ potpuno prepustiti Tavi, u slici i tekstu. Ispresijecati je komentarima ili uokvirivati u ovaj (umjereno) akademski diskurs čini mi se pogrešnim.

Pregovaranje s kulturom svakako mora posjedovati neki oblik sustavnosti i metodologije kako bi funkcioniralo, ali ono što ga zaista održava živim povremeni su i čarobni trenuci kad nas nečija strast, entuzijazam, užitak i stvaralaštvo inspiriraju. Kroz govor o tome što je inspirira i kamo je vodi njena inspiracija, Tavi je na razne načine inspirirala i mene. Na sreću, inspiracija je zarazna.

Da bi bogatstvo i kompleksnost teorije trebali
periodi ki bježati iz akademskog zamka i u i u
javni diskurs kroz neku vrstu mo no ugodnog
jezika slika, rije i, zvukova i struktura. Da
empatija može mijenjati svijet. Da feminizmi
nude mnoge na ine na koje možemo živjeti život
te da nastavljaju propitivati i konvencionalna
ure enja mo i i klišeje binarnih opozicija.
(Kruger 223)

Soba jedne djevojke (Tavi).

Fall 2010

Kathleen
Hanna
in Jil Sander

Kim Gordon
in
Marni

Courtney Love
in Marc Jacobs

Obožavam raspravljati i razmišljati o filozofiji mode, i voljela bih da ona „cilj je da izgledaš privlačno“ nestane. 22.1.10

20.9.10

Mislila sam da će me kolege istući i bila sam totalno u krivu. I nekako razočarana! Što zvuči grozno (jako je dobro to što u školi mogu biti deklarirana feministkinja), ali valjda mi je dosadno. Bilo je super odijevati se u nižim razredima jer su ljudi bili totalno zbunjeni, a nekad i *ljuti* i imali su vrlo zabavne reakcije, ali mnogo njih sad misli da bi im se moje kombinacije *trebale* sviđati jer se sviđaju nekom časopisu, i kao rezultat toga ne osjećam nikakav izazov. Najbolje je bilo kad su ljudi otkrili ovaj blog i govorili stvari poput „Vau, nikad ne bih pogodila da ti voliš modu“. Što sam obožavala – *ne želim* izgledati kao netko tko voli modu. Sad je sve opravdano pažnjom koju ovaj blog dobiva. Na isti mi se način ne sviđa logo na mom Miu Miu ovratniku, koji kao da čudnost pretvara u nešto *okej*. Moj je cilj za ovu školsku godinu bio nositi kombinacije koje će zbunjivati ljude oko mene svaki dan, propitivati ideale ljepote... Znam da je ljigavo postati inspirativne citate, ali ovo nisu citati koji bi se našli zalijepljeni na fotki zalaska sunca na nečijem Tumblru:

"Volim stvarati slike koje iz daljine djeluju nekako zavodljivo, šareno, bujno i privlačno, a onda shvatite da gledate u nešto potpuno suprotno od toga. Baviti se tipičnom idejom ljepote čini mi se dosadnim jer je to najlakši i najočitiiji način gledanja na svijet. Izazovnije je gledati drugu stranu.“ -- Cindy Sherman

"Znam da sam na početku govorila stvari poput 'Stvarno je super biti lijepa i moćna i seksi' i sad povlačim dio toga. Govorila sam da ne moraš imati određeni izgled ili nositi određenu frizuru da bi bila feministkinja; da to što cura nosi ruž ne znači da nije feministkinja. Ali sad shvaćam da nisam zaista osporavala standard ljepote. Prijateljica mi je rekla 'Što je subverzivno u tome da si lijepa na tradicionalan način? Mislim da je mnogo subverzivnije stvarati vlastitu ljepotu i postavljati vlastiti standard'. U pravu je.“ -- Kathleen Hanna

Kad smo već kod Kathleen Hanna, ona mi je i poklonila ovu vestu!

→

Željela sam biti zrela i dovitljiva i pristojna i započeti razgovor s Annom Wintour, zbilja jesam. Ali ono, bio je kraj dana? I bila sam iscrpljena, na toliko načina? I nespremna ući u prostoriju i biti posljednja koja mora sjesti i saznati dvije sekunde prije nego sam sjela pored Anne Wintour da ću sjediti pored Anne Wintour? I nosila sam vestu koju mi je Kathleen Hanna dala i osjećala sam se kao da sam usred neke predramatične krize identiteta, kao da nemam pravo nositi vestu NITI sjediti pored Anne Wintour? I kad sam se malo ogledala oko sebe, nitko nije izgledao sretno i to je bilo nekako totalno deprimirajuće? Pa sam si dopustila da budem nekako sramežljiva i tiha tu noć, da se pridružim redovima ljudi mrkih lica, koji su izgledali kao da potajno žele biti doma s kućnim ljubimcima, nositi udobnu odjeću i jesti hranu koja deblja.

Tjedan mode je čudan. Jako je srednjoškolski. Volim modu, ali razočaravajuće je što moraš proći kroz toliko smeća prije nego dođeš do, ono, odjeće, i cijele poante svega. Još je veće razočaranje kad ni odjeća nije posebno zanimljiva. U zadnje vrijeme tražim druga mjesta za kreativno izražavanje i inspiraciju. Nedostaje mi pratiti časopise i opsesivno provjeravati style.com kao nekad, ali sve je to sad nekako drugačije.

Prije godinu dana išla sam u Pariz intervjuirati Johna Galliana u Dioru, a prije nekoliko tjedana rekao je da voli Hitlera i dobio otkaz. Modne fotografije izgledaju namještenije, a svaka Rayanne Graffs [lik iz serije *I to mi je neki život*, op.a.] koju upoznam u školi inspirativnije. Opsjednutost modom nedostaje mi samo na način na koji ti nedostaje bilokoji aspekt prijašnje tebe, na nostalgičan način, i ne nužno kao dio čežnje da se tamo vratiš. Sad me više zanima kombinirati modu s drugim stvarima u kojima uživam. Koja je ono ideja koju je netko imao, o kombiniranju načina razmišljanja tako da pjesmu možeš čuti kao boju, a hranu okusiti kao ton u pjesmi? To mi je mnogo zanimljivije od povezivanja mode s modom; kombinirati medije i upijati što više pjesama i filmova i stvari i puštati da se sve te reference isprepliću dok ne postanu nešto što mi ima smisla.

PLAYBOY: *If life is so purposeless, do you feel that it's worth living?*

KUBRICK: Yes, for those of us who manage somehow to cope with our mortality. The very meaninglessness of life forces man to create his own meaning. Children, of course, begin life with an untarnished sense of wonder, a capacity to experience total joy at something as simple as the greenness of a leaf; but as they grow older, the awareness of death and decay begins to impinge on their consciousness and subtly erode their *joie de vivre*, their idealism—and their assumption of immortality. As a child matures, he sees death and pain everywhere about him, and begins to lose faith in the ultimate goodness of man. But if he's reasonably strong—and lucky—he can emerge from this twilight of the soul into a rebirth of life's *élan*. Both because of and in spite of his awareness of the meaninglessness of life, he can forge a fresh sense of purpose and affirmation. He may not recapture the same pure sense of wonder he was born with, but he can shape something far more enduring and sustaining. The most terrifying fact about the universe is not that it is hostile but that it is indifferent; but if we can come to terms with this indifference and accept the challenges of life within the boundaries of death—however mutable man may be able to make them—our existence as a species can have genuine meaning and fulfillment. However vast the darkness, we must supply our own light.

Često za upadanje u rutinu i lijeno odijevanje krivim to što je život jadan (znam da sam sretnica, ali također sam gnjevna, i tinejdžerka) i neprijateljska okruženja. Bez obzira na to koliko se puta pokušam pridržavati onog „život je prekrasan! Svi su dragi kad ih upoznaš!“-stava, češće završim s onim „život je sranje, stojite mi na glavi“, jer se odlazeći u školu (ili bilogdje, ali najviše u školu) rastužim, zato što vidim seksizam i rasizam i *ableism*³⁰ i homofobiju i druge izme i fobije i općenitu depresivnu... srednjoškolskost.

Neko sam si vrijeme dopuštala da to koristim kao razlog za oblačenje vrlo bazičnih kombinacija, svaki dan. Ali zapravo bih ta neprijateljska okruženja trebala koristiti kao razloge za stvaranje mog vlastitog svijeta kroz odjeću, jer te određena kombinacija totalno odvede na neko drugo mjesto, i lakše je ignorirati određene vrste ljudi kad si u svom svijetu, ne? A što se tiče toga da je život jadan, to me onda tjera da stvaram i učim i upijam koliko god zanimljivih stvari mogu. To ne znači da stvarnosti Životne Jadnosti, poput izama i fobija, trebaju biti ignorirane, i trudim se raditi oboje (ne izme i fobije, nego stvarati svoj vlastiti svijet i truditi se da život ne bude grozan drugim ljudima). To me ispunjava. Pišem ovo tu jer želim čuti što vi mislite i jer ću opet upasti u rutinu i morat ću se vratiti ovome. Ako ovo pročitam za mnogo godina, zavrtjet ću glavom zbog svog tog tinejdžerstva, a onda biti nekako zadovoljna.

³⁰ Diskriminacija osoba s posebnim potrebama.

9.7.2010

Ali kako bih htjela imati snage da budem sirova i glasna i bezbrižna. Ona drži jednu nogu na zvučniku i jednom rukom davi gitaru i ruž joj se skida s usana, razmazan i neuredan kao njeni tekstovi, i maskara je razmrljana od prljavog i bolnog i moguće sasvim realnog pogleda na stvari. Njen glas oteže i pljuje i njeni tekstovi pužu, nekad da bi molili, nekad iz ranjivosti, a nekad na način koji je jeziviji i koji, ako vam se zavuče pod kožu, osjećate kao svrbež. Sirova i glasna i bezbrižna. I ljutita. Hvala Bogu da netko je.

Svake noći u zadnjih par mjeseci zaspala sam uz *Live Through This* u kazetofonu pored jastuka. Zapamtila sam, kao što mišići pamte, koliko zrnaca tišine mora proći prije nego me zgrabi rif kojim počinje "Violet". Znam točno kad će me stegnuti u prsima i sjetit ću se rečenice iz filma *Put do slave* o tome kako je to voljeti neki bend toliko da boli; obično tijekom razvoja akorda odmah nakon intra u "Miss World", a onda dok se slojevi melankoličnog obećanja drže jedni za druge kad Courtney otpjeva naslov albuma u "Asking For It", i uvijek kad jedva izdahne prvi stih "Doll Parts". Lošijih noći kad ne zaspem do kraja A strane, prva pjesma na B strani toliko je oštra da blokira sve ostalo, i onda se ugasm do prijelaza u "Softer, Softest". "Rock Star", zadnja pjesma na albumu, ona je koju najrjeđe čujem pa ima samo veću moć kad je poslušam. Jednog ću od ovih dana uzeti što znam od Courtney i imati snage zaista vrištati kad sviram na gitari, ne više ono kad počneš vrištati, ali se pretvori u nekakvo bezglasno šaptanje kao glumcima na pozornici iako nema publike, i zapravo si samo kukavica.

Nisam glazbeni kritičar. Ne poznajem jako dobro muziku. Ali znam da je Courtney Love promijenila moj život. Da, i Hole, ali najviše Courtney. Sretan rođendan, i hvala.

Čudno je imati tako snažne osjećaje za likove o kojima se više priča nego što ih se pokazuje, ali Laura i sestre [Lisbon] za mene su se pretvorile u lica koja doživljavam manje kao izmišljene likove slavljene u svijetu, a više kao lokalne legende, osobne legende, kombinacije raznih tinejdžerskih figura koje sam s divljenjem gledala kad sam bila mala; prijateljica mojih sestara i tatinih studentica i kul i čudnih i lijepih dadilja, kojima sam tako očajnički htjela biti prijateljica, ako ne i biti one.

Te „male stvari u životu“ ne bi trebale biti ovako morbidne, ali trenutno na mene više utječu ružno uređene dnevne sobe nego cvijeće. Uzet ću koji trenutak više da pogledam kičasti keramički predmet na polici staretinarnice, nečiju školsku sliku koja visi na stepeništu ili suvenir iz adolescencije prijateljčine starije sestre, ostavljen na ormariću njene stare sobe. Odjednom se u nekoj jeftinoj sitnici može pojaviti nešto stvarno dirljivo i osobno, i postala sam više nostalgična prema svim tim malim predmetima držanima pored kreveta koje su moje sestre i njihove prijateljice nekad smatrale tako važnima. Kao još jedna osoba koja se zaljubila u Lauru Palmer i sestre Lisbon, osjećam potrebu da negujem vlastita sjećanja na djevojke, gledajući s velikom pozornošću svaki komad kičaste ikonografije, rigotinarozu figuricu, raspucalu pepeljaru ili sjajnu naljepnicu koja mi se nađe na putu. Čak i ako se radi samo o romantiziranoj ideji ove dobi koja je ispala manje istinita nego se mlađa ja nadala. Čak i ako je to iskazivanje poštovanja dužnost koju osjećam manje prema izmišljenim likovima, a više prema sebi.

Nisam još postala slike ovog mog... oltara? jer je sad već skoro predražestan, ali tako je važan za duh svega što trenutno postam. Definitivno prolazim kroz fazu s rigotinarozom i Tajnim dnevnikom Laure Palmer i crnim labudima i bijelim labudima i curama. Treba naglasiti da ne izjednačujem „cura“ s rozim i crvenim i mašnjama i lutkama i bebicama, cijela je estetika više izrugivanje tim konotacijama, iako bih lagala kad bih rekla da nikad ne želim samo uživati u mašnjama i šljokicama i toj slatkoći koja izaziva mučninu.

Tinejdžerke i njihove misli očito se ne bave samo dečkima lijepih očnih jabučica, ali prezirem to što se takve misli, u našoj kulturi, smatraju ispraznima jer ih se smatra specifičnima za mlade žene. Konkretni i veći primjeri tog „cura=glupo“ ili „ono što smatramo „curom“ iako puno cura ne odgovara tom stereotipu=glupo“ su: „fanovi Twiligha su tako jadni i glupi i lejmi“ (vidi još: fanovi Justina Biebera), „Glazba Joanne Newsom zvuči prenježno, pri čemu mislim ženstveno!*“ i ono kad su Kathleen Hannai rekli da ne može biti Pametna Feministkinja ako puno govori riječ „ono“ [„like“] na onaj način koji se smatra tipičnim za tinejdžerke.

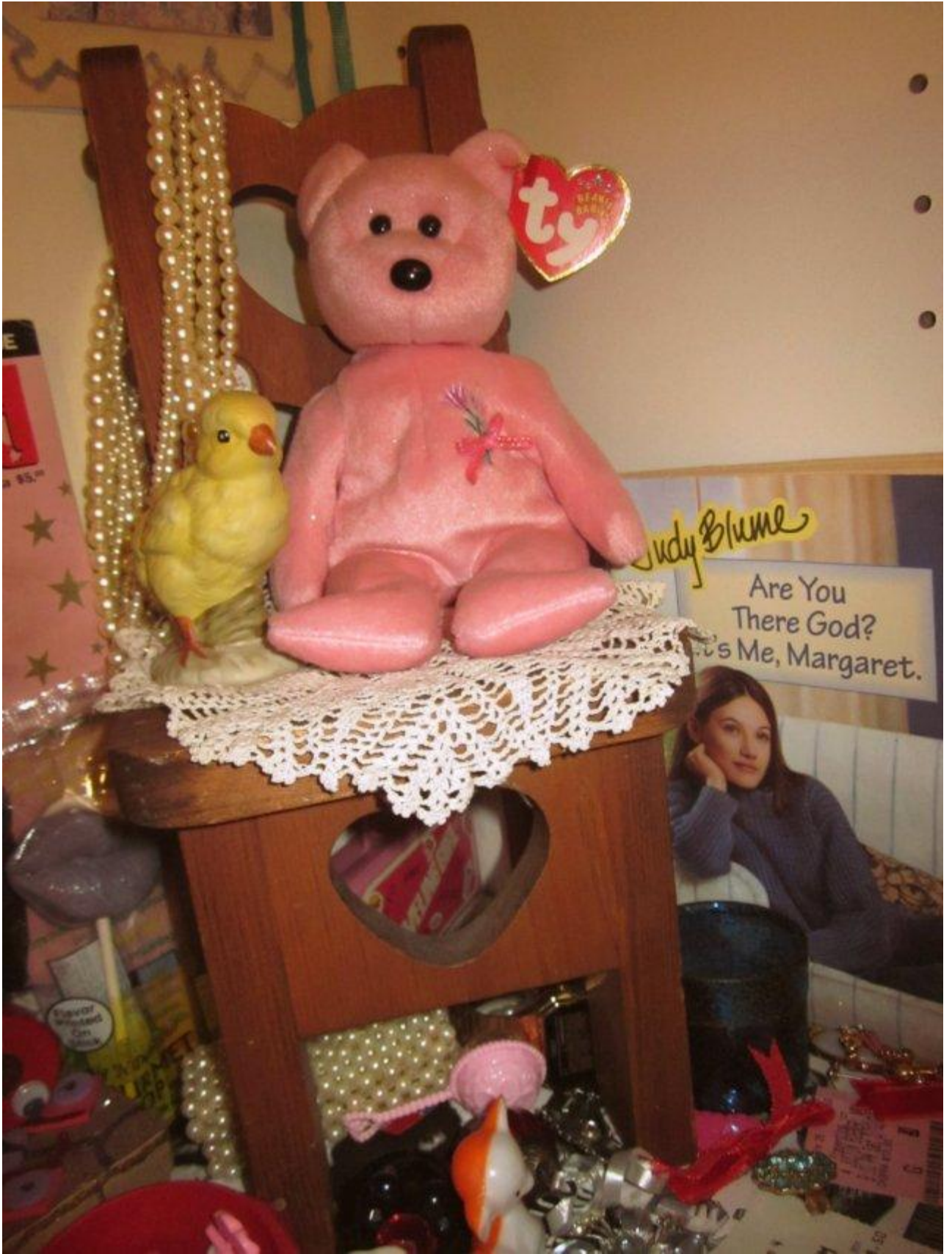
Činjenica da se „pametno“ i „djevojačko“ [girly] moraju međusobno isključivati prilična je prepreka nekome poput mene, koja želim ići u školu u odjevnoj kombinaciji na koju sam očito potrošila neko vrijeme i čiji kolege znaju da provodim puno vremena pišući i razmišljajući o odjeći – budući da se i moda doživljava kao „djevojačka“ stvar – i svejedno biti ozbiljno shvaćena u raspravama na satu. Također treba spomenuti sve one slučajeve kad sam bila optužena da sam odrasla osoba koja glumi da je netko mlađi i piše ovaj blog, i s obzirom na to da živimo u društvu u kojem se žene ne procjenjuje uvijek prema zaslugama pa bi u kritiziranju žena trebalo tražiti seksističke stereotipe, bit ću jako smjela i predložiti da su neke sumnje potekle iz uvjerenja da tinejdžerka koja voli modu ne može biti sposobna za neke stvari koje zahtijevaju jedno stvarno temeljno znanje. Sviđa li vam se kako sam pasivno-agresivno dodala ovo na kraju?

Sad kad je sve to rečeno, idemo uživati u nešto mašnica i sjaja, hoćemo?

*na blogu su ovo *hyperlinkovi*.

Je li moguće stvoriti na in gledanja koji dopušta prisutnost užitka i izmišle varkama žudnje? Kako mi, kao žene i umjetnice, navigiramo kroz tržište koje nas konstruira i sadrži? Svoj rad vidim kao seriju pokušaja da uništim određene reprezentacije i da u mušku publiku uvedem gledateljicu. Ako se taj rad smatra „neto nim“, još bolje, jer cilj je mojih pokušaja da uznemirim taj jedan muški dogmatički glas koji „to no“ instruirao naše užitke i povijesti ili njihov manjak. Oprezna sam prema ozbiljnosti i pouzdanosti znanja. Zanimam se za to tko govori i tko šuti, što je videno i što nije. Razmišljam o uključivanju i mnogostrukostima, ne suprotnostima, osudama na binarnost i ratovanju. Ne zanima me suprotstavljati moral i nemoral, jer „moral“ možemo gledati kao zbirku dopuštenja upisanu unutar patrijarhata, unutar njegova repertoara položaja i zakonitosti. Ali, naravno, zapravo i ne postoji nikakvo „unutar“ patrijarhata jer svakako ne postoji „izvan“ patrijarhata. Zanimaju me radovi koji se bave ovim materijalnim okolnostima naših života: koji prepoznaju uporabe i zloporabe moći i na intimnom i globalnom nivou. Želim govoriti, pokazivati, vidjeti i čuti neobuzdano pronicava pitanja i komentare. Želim biti na strani užitka i smijeha i uznemiravati stroge sigurnosti slika, vlasništva i moći. (Kruger 220)

ZAKLJUČAK

I've been off the radar way too long
Just watch me come on right along
Just watch me come on right along

Marnie Stern, *Logical Volume*

Podijelit ću ovaj zaključak u tri kratke cjeline, koje svojim naglascima i stilom donekle korespondiraju s trima prethodnim poglavljima.

Namjera mi je bila pokazati ili barem načeti kompleksnost bivanja djevojkom u kulturi koja žene i djevojke i dalje cijeni manje od muškaraca i dečkiju, jer smatram da je o tome nužno govoriti. Kultura mazohizma u kojoj odrastaju ima i mnogo mračnije posljedice od onih opisanih u ovom radu – kao struktura duha koja djevojke uvjerava da trebaju uvijek prvo kriviti sebe i korigirati svoje ponašanje, ona ih priprema na loše veze i nasilne brakove koji, kao što znamo, u Hrvatskoj prečesto završavaju tragično, ali i na popustljivost i submisivnost na tržištu rada i u različitim drugim životno važnim odnosima.

Možda je sad trenutak da naglasim, ako iz ostatka teksta nije dovoljno jasno, kako dečke i muškarce smatram jednakim žrtvama ideoloških diskursa kao cure i žene, samo su detalji njihove indoktrinacije drugačiji. Opresivne strukture moći – ideološke, političke, novčane – jesu u rukama bijelih muškaraca, ali jednako su oštre prema oba spola i veće su od čovječuljka koji iza zastora upravlja svijetom – nije potrebna zavjera, dovoljna je atmosfera (Wolf 18), koju svi mi svojim nedjelovanjem njeđujemo. I žene i muškarci i žrtve su i perpetuatori rodni uloga i iskrivljenih rodni odnosa. (Predložila bih čak da trendovi metroseksualnosti ili, prema nekim komentatorima, feminizacije suvremenih muškaraca nisu ništa doli širenje kulture mazohizma i mita o ljepoti na novo tržište.) Vjerujem i da uopće ne možemo znati koliko su muškarci i žene drugačiji ili jednaki dok im ne pružimo jednake uvjete za odrastanje, i život općenito.

Bitno mi je da je ovo govor u prilog feminizmu kao jedinom i neophodnom diskursu posvećenom neprestanom ukazivanju na hegemoniju patrijarhata i njegove ideološke zloporabe. Naravno, i feminizam je ideologija, koja nas s jednakom lakoćom uvuče u sebe kao i svaka druga, i to je nešto na što se uvijek moramo podsjećati, i osvještavati vlastitu poziciju. Smatram iznimno važnim da feminizam, kao jezik u kojem svaka žena (ali i muškarac) može pronaći svoj glas i kao oruđe osnaživanja, pronađe svoj put do novih generacija.

Vjerujem u bogatstvo feminističke misli i njenu transformativnu moć, i slažem se s Judith Butler da sama „teorija nije dovoljna za društvenu i političku transformaciju“ (204), no rad na njenom širenju, i strukturiranom i gerilskom, svakako je dobar početak. Zamislit ću da će ovaj tekst stići do više od jedne adolescentice i da je poruku lako predati kao olovku ili naranču, iz ruke u ruku:

Femizmom se vrijedi baviti, o njemu vrijedi razmišljati, i svoja razmišljanja vrijedi nazivati feminizmom. Ljudi oko vas možda će se začuditi da stvarno, ozbiljno vjerujete u te neke stvari, i onda ćete slušati da se previše uzrujavate, da su to samo sitnice, da se to samo tako kaže, da to ništa ne znači ili da je to samo šala. Da gnjavite, da dosađujete, da shvaćate preozbiljno. Da ste neozbiljne, da gubite vrijeme, da se bavite nebitnim stvarima, jer u „stvarnom životu“ nema mjesta za feminizam. Da su prestari za to i da su premladi za to. Ne posustajte.

Nakon saznanja da je ozbiljno bolesna, pjesnikinja, feministkinja i aktivistkinja Audre Lorde napisala je: „Znala sam da ću prije ili kasnije umrijeti, progovorila ja ikad ili ne. Moje me šutnje nisu zaštitile. Vaše vas šutnje neće zaštititi... Koje su to riječi koje još nemate? Kakve tiranije svakodnevno gutate i pokušavate učiniti svojim, dok se ne razbolite i ne umrete od njih, i dalje u tišini? Socijalizirane smo poštovati strah više od vlastite potrebe za jezikom“³¹.

Naomi Wolf citira Lorde i nastavlja: „Sljedeći se put pitajte: Što je najgore što se može dogoditi? I onda otiđite korak dalje nego što se usuđujete.

I govorenje će postajati sve lakše i lakše. I otkrit ćete da ste se zaljubile u vlastitu viziju, koju možda nikad niste ni znale da imate.

I napokon ćete znati, s potpunom sigurnošću, da postoji samo jedna stvar više zastrašujuća od govorenja svoje istine. A to je ne govoriti“³².

Voljela bih da čitatelj/ica ovog rada sa sobom ponese nešto, nešto poput „grumena čiste istine koju ćete zamotati u stranice svojih bilježnica i zauvijek držati na polici“ (Woolf 8), a kako je ovo vrijeme pretrpano informacijama, od kojih čovjeku zuji u glavi, potrudila sam se sama zamotati dvije jednostavne i pitke misli, pravila za promišljanje i novo izmišljanje odnosa kulture i djevojaštva/roda:

1) Sve je važno.

2) Nije dovoljno reći nešto jedanput.

Sad kad ste opremljeni najbitnijim, vrijeme je da se bacite na borbu. Detalje možete smisliti u hodu. Budućnost svijeta ovisi o nama, ali ne podliježite pritisku. Mudrim riječima bijelog, muškog kanona: „For us, there is only the trying. The rest is not our business“³³.

³¹ Citirano iz govora/teksta Naomi Wolf „A Woman's Place“, na adresi <http://tehomnet.net/naomi.html>.

³² Ibid.

³³ T.S. Eliot, „East Coker“, *Four Quartets*. Na hrvatskom: „Za nas ima samo nastojanje. Sve ostalo nas se ne tiče.“ (Prev. Antun Šoljan)

POPIS LITERATURE

- _ Aapola, Sinikka, Marina Gonick i Anita Harris. *Young Femininity. Girlhood, Power and Social Change*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- _ Baumgardner, Jennifer, i Amy Richards. *Manifesta: Young Women, Feminism and the Future (10th Anniversary Edition)*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010.
- _ Barada, Valerija, i Željka Jelavić, Ur. *Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti! Priručnik za analizu rodnih stereotipa*. Zagreb: Centar za ženske studije, 2004.
- _ Berger, John. *Ways of Seeing*. London: British Broadcasting Company & Penguin Books, 1972.
- _ Brake, Michael. *Comparative Youth Culture: The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and Canada*. London & New York: Routledge, 1985.
- _ Brown, Lyn Mikel. *Girlfighting: Betrayal and Rejection Among Girls*. New York i London: New York University Press, 2003.
- _ Buckingham, David. „Introducing Identity“. *Youth, Identity, and Digital Media*. Ur. David Buckingham. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008. 1-24.
- _ Butler, Judith. *Undoing Gender*. New York i London: Routledge, 2004.
- _ Chancer, Lynn. *Sadomasochism in Everyday Life: The Dynamics of Power and Powerlessness*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1992.
- _ Chesney-Lind, Meda i Katherine Irwin. „From Badness to Meanness: Popular Constructions of Contemporary Girlhood“. Harris 45-56
- _ Crowley, Kevin. „Parent Explanations During Museum Visits: Gender Differences in How Children Hear Informal Science“. *Visitor Studies Today*, 3.3 (2000): 21-28. VSA-a0a6u0-a_5730.pdf. 2.2.2011.
- _ Driscoll, Catherine. *Girls: Feminine Adolescence in Popular Culture and Cultural Theory*. New York: Columbia University Press, 2002.
- _ Duda, Dean. *Kulturalni studiji: Ishodišta i problemi*. Zagreb: AGM, 2002.
- _ Eisenhauer, Jennifer. „Mythic Figures and Lived Identities: Locating the "Girl" in Feminist Discourse“. Harris 79-89
- _ Fine, Cordelia. *Delusions of Gender: The Real Science Behind Sex Differences*. London: Icon Books, 2010.
- _ Fingerson, Laura. *Girls in Power: Gender, Body, and Menstruation in Adolescence*. Albany: State University of New York Press, 2006.
- _ Frith, Simon. „Music and Identity“. *Questions of Cultural Identity*. 7. izdanje. Ur. Stuart Hall i Paul du Gay. London, Thousand Oaks i New Delhi: Sage Publications, 2003.
- _ Frith, Simon, i Angela McRobbie. „Rock and Sexuality“. *On Record: Rock, Pop, and the Written Word*. Ur. Simon Frith i Andrew Goodwin. London i New York: Routledge, 1990. 371-389.

- _ Fuchs, Christian. *Internet and Society: Social Theory in the Information Age*. New York & London: Routledge, 2008.
- _ Galambos, Nancy L. „Gender and Gender Role Development in Adolescence“. *Handbook of Adolescent Psychology, Second Edition*. Ur. Richard M. Lerner i Laurence Steinberg. Hoboken: John Wiley & Sons, 2004. 233-262.
- _ Gilligan, Carol. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. 28. izdanje. Cambridge, MA i London: Harvard University Press, 2003.
- _ Gonick, Marina. „Between "Girl Power" and "Reviving Ophelia": Constituting the Neoliberal Girl Subject“. *Feminist Formations*, 18. 2 (2006): 1-23. *Muse*. 1.3.2011.
- _ Grossberg, Lawrence. “The Framing of Rock: Rock and the New Conservatism“. *Rock and Popular Music: Politics, Policies, Institutions*. Ur. Tony Bennett, Simon Frith, Lawrence Grossberg, John Shepherd i Graeme Turner. London & New York: Routledge, 1993. 193-208.
- _ Hall, Stuart. „Kome treba 'identitet'?“. Prev. Sandra Veljković. *Politika teorije: Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*. Ur. Dean Duda. Zagreb: Disput, 2006. 357-374.
- _ Harris, Anita ur. *All About the Girl: Culture, Power, and Identity*. New York i London: Routledge, 2004.
- _ Hollows, Joanne. *Feminism, Femininity and Popular Culture*. Manchester i New York: Manchester University Press, 2000.
- _ hooks, bell. *Feminizam je za sve: strastvena politika*. Prev. Anđelka Rudić. Zagreb: Centar za ženske studije, 2004.
- _ Jeffreys, Sheila. *Beauty and Misogyny: Harmful cultural practices in the west*. New York: Routledge, 2005.
- _ Kane, Kate. „The Ideology of Freshness in Feminine Hygiene Commercials“. *Feminist Television Criticism*. Ur. Charlotte Brunsdon, Julie D'Acci i Lynn Spigel. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- _ Kearney, Mary Celeste. *Girls Make Media*. New York: Routledge, 2006.
- _ „Coalescing: The Development of Girls' Studies“. *Feminist Formations*, 21. 1 (2009): 1-28. *Muse*. 1.3.2011.
- _ Kruger, Barbara. *Remote Control: Power, Culture, and the World of Appearances*. Cambridge: MIT Press, 1993.
- _ Loxley, James. *Performativity*. London & New York: Routledge, 2007.
- _ Matijašević, Željka. *Strukturiranje nesvjesnog: Freud i Lacan*. Zagreb: AGM, 2006.
- _ Mazzarella, Sharon R., i Pecora, Norma O., „Girls in Crisis: Newspaper Coverage of Adolescent Girls“. *Journal of Communication Inquiry*. 31 (2007): 6-27. *Jci.sagepub.com*. 10.9.2010.

- _ McRobbie, Angela. „Settling Accounts with Subcultures: A Feminist Critique“. *On Record: Rock, Pop, and the Written Word*. Ur. Simon Frith i Andrew Goodwin. London i New York: Routledge, 1990. 66-80.
- _ *In the Culture Society: Art, fashion and popular music*. London and New York: Routledge, 1999.
- _ *Feminism and Youth Culture*. Drugo izdanje. New York: Routledge, 2000.
- _ McRobbie, Angela, i Jenny Garber. „Girls and Subcultures“. *Feminism and Youth Culture*. Drugo izdanje. Angela McRobbie. New York: Routledge, 2000.
- _ Millett, Kate. *Sexual Politics*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2000.
- _ Mitchell, Claudia A., i Jacqueline Reid-Walsh ur. *Girl Culture: An Encyclopedia, Volumes 1 & 2*. Westport: Greenwood Press, 2008.
- _ Pipher, Mary. *Nova Ofelija: Spasiti biće malodobnih djevojaka*, prev. Vladimir Jakić, Zagreb: Poduzetništvo Jakić, 1998.
- _ Power, Nina. *One-Dimensional Woman*. Winchester and Washington: Zero Books, 2009.
- _ Shuker, Roy. *Understanding Popular Music. Second Edition*. London & New York: Routledge, 2001.
- _ Simić, Mima. »Teen i kreacija ženskog identiteta«. *K. Časopis za književnost, književnu i kulturalnu teoriju*. Ur. Iva Bezinović, Ozren Biti, Maša Grdešić, Maša Kolanović i Vlasta Paulić (glavna urednica). Zagreb: Klub studenata komparativne književnosti "K.", 2003.
- _ Simmons, Rachel. *Ženski bullying: Skrivena kultura agresije među djevojkama*. Prev. Luka Bekavac. Zagreb: VBZ, 2005.
- _ Statham, Anne, i Katherine Rhoades. „Gender and Self-Esteem: Narrative and Efficacy in the Negotiation of Structural Factors“. *Extending Self-Esteem Theory and Research: Sociological and Psychological Currents*. Ur. Timothy J. Owens, Sheldon Stryker i Norman Goodman. New York: Cambridge University Press, 2006. 255-284.
- _ Steinem, Gloria. *Revolucija iznutra: Knjiga o samopoštovanju*. Prev. Vivijana Radman. Zagreb: Ženska infoteka, 2002.
- _ Tietjens Meyers, Diana. *Gender in the Mirror: Cultural Imagery and Women's Agency*. New York: Oxford University Press, 2002.
- _ Walter, Natasha. *Living Dolls: The Return of Sexism*. London: Virago, 2010.
- _ Wolf, Naomi. *The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used Against Women*. New York: HarperCollins Publishers, 2001.
- _ Woolf, Virginia. *Vlastita soba*. Zagreb: Centar za ženske studije, 2003.

WEB

- _ Berman, Judy. „Remembering Poly Styrene, Punk Rock's Betty Friedan“.

- <http://flavorwire.com/174536/remembering-poly-styrene-punk-rocks-betty-friedan>, 26.4.2011.
- _ Blase, Cazz. „But What of Us? Uk Riot Grrrl – Part 1“.
http://www.thefword.org.uk/features/2004/09/but_what_of_us_uk_riot_grrrl_part_1, 20.3.2011.
 - _ Gevinson, Tavi. Style Rookie. www.stylerookie.com
 - _ „Jelena Karleuša: Muž mi je Srbin, budala, homofob. Zato se i borim da gay ljudi slobodno šecu“.
<http://www.jutarnji.hr/jelena-karleusa--muz-mi-je-srbin--budala--homofob--zato-se-i-borim-da-gay-ljudi-slobodno-secu/895524/>, 27.1.2011.
 - _ Klein, Amy. „Tour Diary Day Four: Rock'n'Roll is Dead“.
<http://amyandronicus.tumblr.com/post/1025858867/tour-diary-day-four-rock-and-roll-is-dead>, 15.9.2010.
 - _ „Politička pismenost kod mladih i stavovi prema EU“, GONG i Fakultet političkih znanosti.
http://www.gong.hr/download.aspx?f=dokumenti/Politikapismenost_tabliniizvjetaj.pdf, 3.3.2011.
 - _ Wolf, Naomi. „A Woman's Place“, <http://tehomet.net/naomi.html>, 20.1.2011.
 - _ xxxnet. „Vse tip-top – reklama Always“. http://www.youtube.com/watch?v=KHTEjQ6W_ls, 16.12.2010.

Fotografije na koricama dio su umjetničkog projekta „A Girl and her Room“ libanonsko-američke fotografkinje Ranije Matar, preuzete s www.raniamatar.com. Na njima su Brianna (19) iz Winchestera, MA (prednja) i Emma (18) iz Brooklinea, MA (stražnja).

Fotografija na stranici sa zahvalama preuzeta je s www.stylerookie.com.